

20866

T.C.
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim Anabilim Dalı

Televizyon Gündüz Seriyalleri
ve
"Etkin Kadın İzler-Küme"

Yüksek Lisans Tezi

Ferruh Mutlu BİNARK

T. C.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Tez Danışmanı

Doç.Dr.Erol MUTLU

Ankara, 1992

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ	1-19
I. AMAÇ VE KAPSAM	1
II. KURAMSAL ÇERÇEVE	7
III. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARININ TANIMLANMASI VE KAVRAMSAL ÖZELLİKLERİ	10
IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI	15
V. ARAŞTIRMANIN PLANI	16
VI. ÇALIŞMANIN DENENCELERİ	18
 I. BÖLÜM 	
SOSYAL BİLİMLERE KADIN MÜDAHALESİ	20-39
"KADIN GERÇEKLİĞİNE KADIN GÖZÜYLE BAKMAK"	
A. FARKLI FEMİNİZMLER	24
a. Liberal Feminizm	24
b. Radikal Feminizm	27
c. Sosyalist Feminizm	30
d. Siyah Feminizm	32
B. "KADIN İÇİN" VE "KADIN ÜZERİNE" ARAŞTIRMA	34

II. BÖLÜM
İLETİŞİM ARAŞTIRMALARINA
KADIN MÜDAHELESİ

	40-60
A. Liberal-Çoğulcu Gelenek ile Eleştirel Gelenek	43
B. Feminist İletişim Araştırmaların Kaynakları	45
1. Kültürel Çalışmalar ile Feminist Eleştirinin İlişkisi	45
2. Feminist Psikoanalitik Film Eleştirisi	51
3. Edebiyat Eleştirisi : Okuyucu-Tepki Kuramı ile Alımlama Kuramı	52

III. BÖLÜM
KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE İZLER-KÜME

ALIMLAMA ÇÖZÜMLEMESİ	67
1. Alımlama Çözümlemesinin Temel Kavramları	68
a. "Yorumlayıcı Topluluk"	68
aa. Kavramın Tanımlanması	68
bb. "Yorumlayıcı Topluluk" Birimleri ve Örnek Araştırmalar	69
cc. "Yorumlayıcı Topluluk" Kavramının Sınırlılıkları ve Kavramın Geliştirilmesine İlişkin Öneriler	74
b. "Anlam"	75
c. "Metin"	76
d. "Çokanlamlılık"	77

aa. Kavramın Tanımlanması	77
bb. Kavrama İlişkin Tartışmalar	77
2. Alımlama Çözümlemesinin Sayıtları ve Alımlama Sürecinin Etkenleri	81
a. Alımlama Çözümlemesi ve İletişim Araştırmalarına Feminist Müdahale Arasındaki İlişki	81
b. Alımlama Çözümlemesinin Temel Sayıtları	81
c. Alımlama Sürecinin Temel Etkenleri	82
3. Alımlama Çözümlemesinin Sınırlılıkları	83
4. Alımlama Çözümlemesinin Geliştirilmesine İlişkin Öneriler	84

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ARKASI YARIN SERİYALLERİ

KADIN İZLER-KÜME

87-135

A. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	88
B. KADIN İZLEYİCİLERİN TELEVİZYON KULLANIMLARI	90
a. Televizyon İzleme Alışkanlıkları	90
b. Arkası Yarın Seriyallerini İzleme Alışkanlıkları	92
c. Kadınların Televizyon İzleme ve Arkası Yarın Seriyallerinin İzleme Alışkanlıklarının Gündelik Yaşamlarındaki Yeri	94
C. ARAŞTIRMANIN BULGULARI "ARKASI YARIN SERİYALLERİ VE KADIN İZLER-KÜME ARASINDAKİ ETKİLEŞİM"	98
a. Arkası Yarın Seriyalleri ve Kadın İzler-Kümenin Seriyalleri Gerçek Olarak Algılamaları Arasındaki İlişki	98

b. Arkası Yarım Seriyallerinin İzlenme Nedenleri	106
aa. Arkası Yarım Seriyallerini Kullanma Nedenleri	107
bb. Arkası Yarım Seriyallerinin İçeriğini Tüketme Nedenleri	108
c. Arkası Yarım Seriyallerinin Dinlendirme İşlevi	114
d. Arkası Yarım Seriyallerinin Eğitsel İşlevi	115
aa. Arkası Yarım Seriyallerinden Öğüt Alma ile Medeni Durum Arasındaki İlişki	117
bb. Yaş Değişkeni ile Arkası Yarım Seriyallerinden Öğüt Alma Arasındaki İlişki	117
cc. Eğitim Düzeyi ile Arkası Yarım Seriyallerinden Öğüt Alma Arasındaki İlişki	117
dd. Gelir Düzeyi ile Arkası Yarım Seriyallerinden Öğüt Alma Arasındaki İlişki	118
e. Kadın İzler-Kümesinin Arkası Yarım Seriyalleri Karakterleri ile Kurdukları İlişki	122
f. Arkası Yarım Seriyallerini İzleme Ediminin İkinci Bir İletişim Sürecine Yol Açması	123
aa. Eğitim Düzeyi ve İzleyicinin Arkası Yarım Seriyallerini Yorumlama Gereksinimi Arasındaki İlişki	126
bb. Geliri Düzeyi ve İzleyicinin Arkası Yarım Seriyallerini Yorumlama Gereksinimi Arasındaki İlişki	127
cc. Çalışma Durumu ve İzleyicinin Arkası Yarım Seriyallerini Yorumlama Gereksinimi Arasındaki İlişki	128
dd. Arkası Yarım Seriyallerini İzleme Sıklığı ve İzleyicinin Arkası Yarım Seriyallerini Yorumlama	129

Gereksinimi Arasındaki İlişki	
ee. Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma	130
Durumu ve İzleyicinin Arkası Yarın Seriyallerini	
Yorumlama Gereksinimi Arasındaki İlişki	
g. Arkası Yarın Seriyallerinin Kadın İzler Küme	1130
Üzerinde Bağımlılık Etkisi Yaratması	
D. ARAŞTIRMANIN BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	132

V. BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

135-139

EK I: KADIN İZLER-KÜMEYE İLİŞKİN SOSYO-EKONOMİK VERİLER

140-144

EK II: SORMACA

145-149

KAYNAKÇA

150-177

SUMMARY

178-179

GİRİŞ

I. AMAÇ VE KAPSAM

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadınlar, özellikle 1980’li yıllar ile birlikte özel ve kamusal alanda yerlerini ve kendilerini yeniden tanımlamak istemişler, kendileri için alternatif politikalar üretmeye başlamışlardır. Bu politikalar öncelikle çalışma hayatı, annelik ve çocuk bakımı, eve ait işler, aile içi iktidar ilişkileri ve cinsellik gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. İletişim kurumları ve süreçleri de alternatif kadın politikalarının geliştirildiği alanlardan biri olmuştur. Kadınların iletişim alanına müdahalelerinin iki ana boyutu vardır. İlki kadınların iletişim kurumları içindeki konumlarına ilişkin tartışmalar, ikincisi ise iletişim sürecinin mesaj ve alıcı kitlesine ilişkin tartışmalardır. Bu çalışmanın kapsamını, kadın iletişim araştırmalarının yukarıda belirtilen ikinci boyutu tanımlamakta olup, araştırma konusunu da kadınlara hedef izlerküne olarak yönelen televizyon program türü soap operalar ve telenovelalar oluşturmaktadır.¹ Çalışmamızda, Türk toplumu içinde kadının konumu ve konumunun değişmesinde, 'kadın dünyasına ait televizyon programları' olarak adlandırılan telenovela ve soap opera'ların birer etken olup olmadığını tartışılarak, Kadın İletişim Araştırmalarının sorunsalına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Şirin Tekeli, toplumumuzdaki kültürleri, geleneksel ya da feodal değerlerin kalıntılarının etkili olduğu, tarımla yaşayan kırsal kültür, önemli oranda sanayileşmiş, çağdaş batılı değerleri benimsemiş, aile ve bireyin toplumsal çevre baskısından görece özerkleştiği kentsel kültür ile kentsel ve kırsal kesim kültürünün çatışma içinde olduğu yeni kentli kültür olarak üç gruba ayırmaktadır.² Bu çalışmada kentli ve yeni kentli kadının gündelik

¹ Program türleri ve televizyon eleştirisi arasındaki ilişkinin irdelendiği çalışma için bakınız: Jane Feuer, "Genre Study and Television", **Channels of Discourse: Television and Contemporary Criticism**, der. Robert C. Allen, Chapel Hill, Un. of North Carolina, 1987, ss. 113-133

² Şirin Tekeli, "1980'ler Türkiye'sinde Kadın", **1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar**, der. Ş. Tekeli, İstanbul, İletişim, 1990, s. 11

yaşam pratikleri içerisinde bu dizilerin nasıl bir rol oynadığı, bu dizilerin neden izlendiği, kentli ve yeni kentli kadın-izler-küme ile diziler arasında kurulan ilişki tartışılacaktır. Kentli ve yeni kentli kadının iletişim süreci içinde bir kültürel ürün olan televizyon programları ile kurduğu ilişki, kadın hareketleri bağlamında değerlendirilecektir. Değerlendirmenin daha iyi bir zemine oturması için Türkiye'de kadın hareketlerinin tarihsel geçmişinin kısaca özetlenmesi yararlı olabilir.

Türkiye'de kadın hareketlerinin geçmişi 19. yüzyılın sonuna kadar gitmektedir.³ II. Meşrutiyet yıllarında gelişen, "zevcelik ve anneliğe" ilişkin eleştiriler ile kadınların da eğitim ve çalışma hakları olduğunu savunan bu ilk hareketler, Cumhuriyet Türkiye'sinde devlet tarafından desteklenen bir kadın hareketine dönüşmüştür.⁴ 1930'lı yıllarda Türkiye'de kadın politikaları önce kırsal kesim kadınlarının hakları üzerinde yoğunlaşmış daha sonra kentli kadınları da gündeme getirmiştir. Cumhuriyet kendi kuşaklarını yetiştirme ilkesini benimserken; kadın-erkek ayırımını gözetmemiş, ancak kırsal kesimdeki sorunların çözümünü, özellikle de kırsal kesim kadınlarının eğitilmesini, kentli kadın ve erkek Cumhuriyet aydınlarının omuzuna yüklemiştir. Eğitim seferberliği ile Cumhuriyet ideolojisine yakışmayan her tür olumsuzlukların üstesinden gelinebileceği planlanmıştır. Böylece Cumhuriyet ideolojisinin bir sonucu olarak, kadınlar artık kamu yaşamına girmişler, eğitimde de cinsler arası eşitsizlik kaldırılmıştır. Faal nüfusun cinsiyete ve işteki statüsüne göre karşılaştırmalı tablosuna bakacak olursak, kadınların kamusal yaşamda çalışan olarak yer almalarındaki artışı görebiliriz. Aynı zamanda bu tablo erkeklerin "ücretli" konumunda kadınlara göre daha fazla artış olduğunu da göstermektedir.⁵

³ Şirin Tekeli, y.a.g.m., s.19

⁴ Yeşim Arat, Cumhuriyet ideolojisinin Kadın Hareketlerini kendi siyasası için nasıl dönüştürdüğünü değerlendiren çalışması için bakınız: Yeşim Arat, "1980'ler Türkiye'sinde Kadın hareketi: Liberal Kemalizm'in Radikal Uzantısı", *Toplum ve Bilim*, S:53, 1991, ss.7-19

⁵ Ferhunde Özbay, "Kadınların Eviçi ve Evdışı Uğraşlarındaki Değişme", Tekeli, a.g.e., s. 120 Ayrıca Nermin Rüstemzade'nin çalışmasına da bakmak yararlı olabilir:

Tablo I : Faal Nüfusun Cinsiyete ve İşteki Statüye Göre Dağılımı
1955, 1988 DİE (15+ yaşlar % ile) ⁶

Tablo I.de yapılan kısaltmalar şunlardır: ÜCR: Ücretli, İŞV: İşveren, KH:Kendi Hesabına, Al: Aile İşçisi.

KADIN			ERKEK	
İŞ	1955	1988	1955	1988
ÜCR	3.8	19.5	22.3	48.3
İŞV	0.0	0.1	0.6	3.3
KH	4.7	5.1	47.7	35.0
Al	91.5	75.3	29.4	13.4
TOP	100.0	100.0	100.0	100.0

Türkiye’de kadınların çalışma yaşamına katılmaları 1955 ve 1988 yılları ölçüt alınarak karşılaştırıldığında artmıştır. Ama bu artış istenen düzeyde değildir. Ayrıca kamusal alanda çalışan kadınların aile içi üretim faaliyetlerine de devam ettikleri düşünülürse, kadınların üzerinde ki yük ikiye katlanmıştır. 1960’larda aydınlar kırsal kesim kökenli kadınların eğitimi ve şartlarının geliştirilmesi üzerinde durmuşlarken; 1970’lerden itibaren kentlerde yaşayan kadınlar, özellikle akademisyenler; kadınlar için birtakım taleplerde bulunan politikalar geliştirmeye başlamışlardır.⁷ 1980’lerin sonunda ise Türkiye’de de liberal kadın hareketinin yanı sıra, farklı bakış açıları da tartışılmaya başlanmıştır.⁸

Nermin Rüstemezade, *İş Hayatında Kadınların Yeri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1987

⁶ Türkiye’de Kadınlara İlişkin Veriler ve Çalışmalar, DPT, 1988, Basılmamış Rapor.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Nermin Abadan-Unat, *Türk Toplumunda Kadın*, İstanbul, Araştırma, Eğitim-Ekin Yay., 1982; Aytunç Altındal, *Türkiye’de Kadın*, İstanbul, Anahtar Yay., 1991, Şirin Tekeli, *Kadınlar İçin*, İstanbul, Alan Yay., 1988

⁸ Nükhet Sirman 1980’li yıllardan itibaren “özerk” feminist hareketlerin başladığını, kadınların siyasal alana *Kemalist Devletçi, Sol Devrimci ve İslami Geleneksel* ideolojiyle eklenerek çıktıklarını ileri sürmektedir. 1980 sonrası Türk Kadın Hareketinde ki değişmeyi Nilüfer Göle şöyle

1980'li yıllarla beraber Türkiye'de kadın hareketlerinin hem politik, hem de akademik düzlemde, "kadın için'e" doğru bir evrildiğini söyleyebiliriz, kadınlar artık kendileri için "tarih", "politika", "psikoloji", "sosyoloji" ve "iletişim" istemi içinde eylemlerine yön vermektedirler.⁹ Kadın Hareketlerinin bu dinamik gelişmesi sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi sosyal bilim dallarını etkilerken, İletişim Dalı da bu etkilenmenin dışında kalmamıştır. İlk elde kitle iletişim araçlarında, kadınların cinselliğinin sunumu hem popüler kadın dergilerinde, hem de akademik çevrelerde incelenmeye başlanmıştır.¹⁰ Bir sonraki inceleme alanı ise iletişim sektöründe görev alan kadınlar olmuştur.¹¹ Kadınların kitle iletişimi mesajları karışısındaki konumunu inceleyen ve Liberal-Çoğulcu İletişim Araştırmaları Geleneği içinde yer alan araştırmalar Türkiye'de 1970'lerden beri yapılmaktadır.¹² Türkiye'de ki kitle iletişim çalışmalarının

değerlendirmektedir: " 1980 sonrası romanlar, dergiler, filmler aracılığıyla kadın bireyselliğinin ve cinsiyetinin dışa vurulmasına tanık olmaktadır. Gerek Atıf Yılmaz'ın kentli kadını konu alan filmleri, gerek Kadınca dergisi, gerek Duygu Asena'nın kitapları, kadın bireyselliğini, annelik ve zevcelik rollerinin dışında, cinselliğini keşfettirerek dile getirmekte; kadın-erkek eşitliği talebini kamusal alandan özel alana, iç dünyalara taşımaya çalışmaktadır. "Bakınız: Nükhet Sirman, " Feminism in Turkey: A Short History", New Perspectives on Turkey., C:3,N: 1,Sonbahar, 1989, ss.1-34; Nilüfer Göle, Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme, İstanbul, Metis, 1991 s. 75 ve Nilüfer Göle, "Batı Modernizmi ve Post-Feminizm", Toplum ve Bilim, S:53, 1991, ss.63-74

⁹ İstanbul'da Kadın Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi bünyesinde Kadın Araştırmaları kürsüsünün kurulması bu bağlamda değerlendirilebilir.

¹⁰ Ayşe Saktanber, " Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest,Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakar Anne", Tekeli, a.g.e., ss. 195-215

¹¹ İletişim Sektöründe "üretici" olarak kadınlara ilişkin yapılan çalışmalar Türkiye'de sadece "basın" alanıyla sınırlı kalmıştır. Oysa radyo ve televizyon alanlarında da "yapımcı", "yönetmen", "metin yazarı" ya da "sunucu" olarak çalışan kadınların mesleki konumları, kurum içindeki rol ilişkileri ve "erkek egemen bir toplumda" yaratıcılıklarını nasıl açıkladıklarının incelenmesi, sorgulanması gerekmektedir. Türkiye'de basın alanında çalışan kadınlar üzerine yapılan çalışmalar ise şunlardır: Ayşe Asker, Kadın Gazeteciler: Türk Basınında Kadın Gazetecinin Sorgulanması , İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti, 1991; Yüksel Kırımlı, Sarı Basın Kartı Sahibi Kadın Gazetecilerin Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapıları, İstanbul, İ.Ü.,SBE, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış YL. Tezi ,1988 ; Filiz Peltekoğlu, Cumhuriyet Döneminde Türk Basınında Kadın Gazeteciler, İstanbul, Marmara Üniversitesi, SBE., Gazetecilik AB.Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1988

¹² Türkiye'de kitle iletişim araçlarının, özellikle radyo ve televizyonun modernleşme teorileri bağlamında yurttaşların(özellikle "geri kalmış ve geri

başlangıcında “kadınları” konu alan araştırmaların görece daha çok olmasının nedeni; Liberal-Çoğulcu Gelenek içerisinde, kitle iletişim araçları mesajlarından en çok etkilenen izler-kümenin “kadınlar” olduğu varsayımıdır. Bunun yanısıra Cumhuriyet ideolojisinin bir uzantısı olarak Türkiye’nin kalkınması ve modernleşmesinde erkeklere göre sosyo-ekonomik ve kültürel olarak geri kalmış-bırakılmış kadınların yetiştirilmesinde kitle iletişim araçlarına özel bir önem verilmiştir. Bunun sonucu olarak, yetiştirme, değiştirme ve etkileme bağlamında kitle iletişim araçları ile ilişki kuran kadın izler-küme Liberal-Çoğulcu Gelenek içerisinde yer alan ampirik araştırmaların öznelereini oluşturmuşlardır. Eleştirel perspektiften, kadın hareketlerinin sosyal bilimlere müdahaleciliğinden etkilenen araştırmalar ise, köktenci kadın hareketlerinin 1980 ortalarından itibaren Türkiye’de ağırlığını hissettirmesinden sonra gerçekleşmeye başlamıştır. Bu eleştirel çalışmalarda kadının kitle iletişim mesajı¹³

bırakılmış” toplumsal cinsiyet sayılan kadınların) eğitiminde kullanılması üzerine ampirik ve liberal bakış açısına sahip bir çok çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Aysel Aziz, **Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi**, Ankara, TODAİE, 1975, ss.168-184; Oya Tokgöz, **Siyasal Haberleşme ve Kadın**, Ankara, Sevinç Yay., 1979, Oya Tokgöz, **Televizyonun Kadının Siyasallaşmasında Etkisi**, Ankara, SBF, 1976, Ferhunde Kırış, **Televizyonda Yayınlanan Kısa Süreli Sağlık Programlarının Gecekondu Kadınlarının Davranışlarına Etkileri**, Ankara, Hacettepe Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Tez, 1988 ve kadın konusuna/sorununa dolaylı yaklaşan: Nurçay Türkoğlu, **Toplumsal Değişimde Televizyon İzleyiciliği**, İstanbul, İ.Ü., SBE, sosyoloji AB.Dalı, Yayınlanmamış YL.Tezi, 1988 ve Oya Akbaş, **Gelişmekte olan Ülkelerde Televizyonun Önemi ve TRT Televizyonu**, İstanbul, Marmara Ün., Radyo-TV. AB.Dalı, Yayınlanmamış YL.Tezi, 1988

¹³ Kitle iletişim sürecinin üç oluşturucu ögesi olan gönderici/mesaj ve alıcı’dan, mesaj üzerine kadın hareketlerinin müdahalesi, mesajlardaki kültürel imajların ve kadına ait temsililiklerin çözümlenmesi yönünde olmuştur. Kadın müdahaleciler kitle iletişim araçlarının mesajlarında yer alan kadına ait imajlar ile patriarşik yapılanmanın devamı arasında ilişki kurulmuşlardır. Bu noktada belirtilmesi gereken husus, kadın müdahalecilerin “mesaj ve içerik” üzerine yönelttikleri ilginin, onları “popüler kültür”ü sorgulamaya yöneltmiş olmasıdır. Betty Friedan’ın, popüler kültür mesajları ile kadınların gerçek tecrübeleri arasındaki eşitsizliğe ve kitle iletişim endüstrisinde popüler kültür ürünlerinin içine kodlanan” kadın imajlarının çoğunun da erkekler tarafından tanımlanmış olmasına dikkat çekmesi, popüler kültür ve iletişim alanına kadın müdahalecilerin el atmasına öncülük etmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Betty Friedan, **The Feminist Mystique**, NY, Norton Co.Inc, 1963 ve Katherine Fishburn, **Women in Popular Culture**, Westport: Ct, Greenwood Press, 1982)

“Popüler kültür” olgusunun çalışmamızda ki önemine kısaca değinirsek, kadınlar hem popüler kültür ürünlerinin üreticileri, hem tüketicileri, hem de popüler kültür ürününün merkezi öznesidir. Çalışmamızın inceleme

ile olan ilişkisi, kültürel-sosyal ve ekonomik belirleyicileri ile birlikte incelenmektedir. TRT'nin de sabah yayın kuşağında (TV1) 1986'dan bu yana ev içi ve ev dışı yaşama ait pratik bilgiler içeren ve öğütler veren kadınlara yönelik olarak hazırlanan magazin programlarına yer vermesi ile birlikte iletişim araştırmacılarına yeni bir araştırma alanı açılmıştır: Kadınları hedef kitle olarak seçen televizyon programları... Bu programlara ilişkin içerik analizi çalışmaları ve kadın izleyicilerin bunları "neden ve nasıl" tükettiklerine ilişkin ampirik çalışmalar yapılmıştır.¹⁴ Psikanalitik yaklaşımın etkisi ile Türkiye'de de feminist sinema eleştirisi gelişmeye başlamış¹⁵ , 1960-1970 arası Türk sinemasında melodram geleneği, ve bu gelenek içinde kadınların ya "melek", ya da "şeytan" olarak kutuplaştırılmış sunumu ile 1980 sonrası Türk Sinemasında "Kadın Filmleri" (Kadın Filmleri Modası)¹⁶ diye

konusunu oluşturan Arkası Yarın dizileri de (soap opera ve telenovela) popüler kültür ürünleridir. Türkiye'de iletişim içeriğini inceleyen araştırmalar ise şunlardır: Hülya Erkurt, **Türkiye'de Yayınlanan Kadın Dergilerindeki Reklamlar Üzerine bir Analiz**, Eskişehir, Anadolu Ün., SBE, Yayınlanmamış YL.Tezi, 1987; Nezihe Tunç, **Kadın-Kadın Hakları: Sedat Simavi'nin Yedigün Dergisinde Kadın Konusunun İşlenmesi(1933-1937)**, Ankara, Gazi Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış YL. Tezi, 1988.

Ayrıca Cumhuriyet Öncesi Kadın Dergilerinin içeriği ve kadın hareketleri arasındaki koşutluğu değerlendiren, feminist bakış açısına sahip şu iki çalışmaya da bakılması yararlı olacaktır.

Emel Aşa, **1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları**, İstanbul, İ.Ü. Y.T.Edb., ABD., Yayınlanmamış Y.L.Tezi, 1989 ve Serpil Çakır, **II. Meşrutiyet'te Osmanlı Kadın Hareketi ve Kadınlar Dünyası Dergisi**, İstanbul, İ.Ü., SBF., Siyaset Bilimi ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1991

¹⁴ Serap Öztürk, **Televizyon'da Kadınlara Yönelik Programlar: "Hanımlar Sizin İçin" ve "Çalışan Hanımlar Sizin İçin" Programlarının İncelenmesi** , Eskişehir, Anadolu Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, 1987

¹⁵Bakınız: Nur Süllü, **Sinemada Feminist Eleştiri**, Eskişehir, Anadolu Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Tez, 1988. Feminist eleştiriye beslendiği kaynaklara göre dört alt başlık altında inceleyen Süllü, Sosyolojik temelli feminist eleştirinin eserde kadının rolünü ve tipini, Göstergibilimsel yaklaşıma yaslanan feminist eleştirinin ise kadının sunumun eserde nasıl yaratıldığını ve kodlandığını tartıştığını açıklayarak; psikanalitik kökenli feminist eleştirinin yazar ve okuru (yönetmen-izleyici) arasındaki ilişkiyi ele aldığını ve en nihayet olarak da tarihsel yaklaşıma temellenen feminist eleştirinin kadının tarihsel süreç içinde eserde (filmde) konumlanışını incelediğini belirtir. Türkiye'de feminist sinema eleştirisine örnek teşkil etmesi amacıyla Süllü, Atıl Yılmaz'ın **Aaah Belinda** filminin incelemesini yapmıştır.

¹⁶ Burçak Evren, **Türk Sinemasında Yeni Konular**, İstanbul, Broy Yay, 1990, s. 12

adlandırılan bir grup film, kadına ilişkin tanımları ve sinemasal kodları ile birlikte incelenmiştir. ¹⁷

II. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada melodram anlatı biçiminin bir uzantısı olan Türkçe "sabun köpükleri" olarak terimleştirebileceğimiz, soap opera ve telenovela'ların düzenli izler-kümesi¹⁸ (kadınlar) ile kurdukları etkin ilişki, bu ilişkinin izleyicilerin gündelik yaşamı içindeki yeri ve kadınların bu gündüz seriyallerini "neden ve nasıl" izledikleri, "izleyici-kitle iletişim aracı arasındaki etkileşime ilişkin biçimler"¹⁹ çerçevesinde değerlendirilecektir. 1980'li yıllardan itibaren tek kanallı TRT televizyonu önce *Dallas*, daha sonra da *Falcon Crest* ve *The Flamingo Road* gibi ana yayın kuşağı (prime-time) seriyallerini yayınlamaya başlamıştır. İzleyicilerin bu seriyallere yönelik olumlu ve olumsuz bir çok tepkisi ve ilgisi sonucu, sosyal bilimciler, bu tür programların kadın olsun, erkek olsun izleyenleri üzerinde çeşitli etkilerinin olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu seriyallerin kültür emperyalizmini körüklediği

¹⁷ Asuman Suner Nalçaoğlu, *Sociological and Semiological/ Psycnoanalytical Approaches in Feminist Film Theory: Woman's Films in Turkish Cinema During 1980's*, Ankara, ODTÜ, SBE., Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1991 ve Emine Demiray, *Atıf Yılmaz'ın Mine, Bir Yudum Sevgi ve Dul Bir Kadın Filmlerinde Kadın Olgusu*, Eskişehir, Anadolu Ün., Radyo-TV. AB. Dalı, Yayınlanmamış YL. Tezi, 1987

¹⁸ Düzenli izleyici, gündüz seriallerini haftanın beş günü izleyen kişidir.

¹⁹ Denis MC Quail ve arkadaşlarının yaptıkları bir araştırmada İngiliz izleyiciler için saptanan, kitle iletişim araçları ve kişinin etkileşim biçimleri; duygusal rahatlama, toplumsal yarar sağlama, bireysel kimlik edinme ve dünya hakkında bilgi sahibi olmadır.

Genel olarak kitle iletişim araçları ile izleyicinin etkileşim biçimlerini belirtecek olursak, bunlar:

a. Yönelme (orientation) (Kitle iletişim araçları aracılığıyla diğer insanların ne düşündüklerini ve nasıl davrandıklarını araştırma)

b. Sorunlardan Kaçma (Avoidance)

c. Eğlenme-Oyalanma (Diversion)

d. Toplumsal Yarar Sağlama (Social Utility)

Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mc Quail, Blumler, Brown, "Television Audience: A Revised Perspective", der. Denis Mc Quail, *Sociology of Mass Communication: Selected Readings*, Harmondsworth, England, 1972, ss. 135-165 ve Sonia M. Livingstone, "Why People Watch Soap Opera: An Analysis of the Explanations of British Viewers", *European Journal of Communication*, V:3, 1988, s. 58

iddası çerçevesinde tartışmalar yapılmıştır. Ayrıca televizyon eleştirisi yapan bazı popüler dergilerde bu dizilerin üretildiği ülkede (ABD) izleyicileri nasıl etkilediğine ilişkin araştırmalar yer almaya başlamıştır. TRT televizyonunun kanal sayısının artması ve sabah yayın kuşağında kadınlara yönelik "Hanımlar Sizin İçin" ve öğleden sonra kuşağında "Çalışan Hanımlar Sizin İçin" gibi kuşak programlarının başlaması ve bu kuşak programlarının²⁰ ardından kadınlara yönelik dramaların yayınlanması ile, birbiri ardına bir çok soap opera ve telenovela ekrana gelmeye başlamıştır. Tablo 2'de bunların bir dökümü verilmektedir.

Bu çalışmada soap operalar ve telenovelalar için "Arkası Yarın" adı kullanılacaktır.

"Arkası Yarın"lar ve kadın-izler kümesi üzerine yapılacak araştırmada, kadınların aktif olarak iletişim sürecine katıldıkları varsayılmış, izleyicinin "aktifliği" ise davranışta ve program sahiciliğinde etkin olma olarak değil; bir kültürel ürün olan program ile kurduğu ilişkisinde kendi "anlam"ını üreten ve bu anlamlandırma edimi sırasında da toplumsal konumu ve rolünü de yeniden kuran izleyicinin "bilişsel aktifliği" biçiminde kabul edilmiştir.²¹

²⁰ TRT televizyonunun 1991 yayın döneminde sabahyayın kuşağında kadınlara yönelik "Kadın Saati" adlı bölüme yer verilmiştir. Pazartesi günleri "Ah Şu Komşularımız", Salı günleri "Her Çocuk Bir Can", Çarşamba günleri "Ve Kadın Ve Saati", Perşembe "Hanımlar İçin", Cuma günleri ise "Kadın Özel" bölümleri Kadın Saati içinde yayınlanmaktadır. 1992 yılının üç aylık yayın döneminde Salı sabahları "Kadın Magazin", öğlenleri "Merhaba Hanımlar", Çarşamba sabahları "Önce Kadın" adlı yeni yapımlar, 1991 yılı yayın dönemindeki yapımların yerini almıştır.

²¹ Barrie Gunter, "The Perceptive Audience", *Communication Yearbook* 11, der. J.A.Anderson, Newbury Park:CA, Sage,1988, ss.22-50

TABLO II: Televizyonda kanallara göre soap operalar ve telenovelalar

SOAP OPERALAR

Yalan Rüzgarı TV1- 90-92
 Sevgi Bağları TV1-91-92
 Hayat Ağacı TV1- 90-91
 Hayat Ağacı TV4-91
 Santa Barbara Star1-91-92
 Riviera Star 1-91-92
 Cesur ve Güzel-Star1-91
 Başka bir Dünya-Star1-91
 Yaşadığımız Günler-Star1-91
 Komşular-Star1-91
 Hastane Günlüğü-Star1-91
 Bütün Çocuklarım-Star1-91
 Aileler-TV1-91
 Santa-Barbara-TV1-85
 General Hospital-TV1-88
 Aile Bağları-TeleOn 92
 Capitol-Show TV 92

TELENOVELALAR

Köle Isaura TV1-88
 Yalnız Sen-TV1-89
 Küçük Hanım TV1-89
 Virginia-TV1-89
 Sevme Hakkı-TV1-89
 Yaban Gülü TV1-90
 Zenginler de Ağlar-TV1-90
 Zenginler de Ağlar-TVINT-90
 Aşk Kapıyı Çalınca-TV4-90
 Kuğu-TV1-91
 Yalnızca Maria-TV1-91-92
 Yıldıza Ulaşmak I -TV3-91
 Yıldıza Ulaşmak II-TV4-91
 Manuela TV3-91-92
 Çılgın Aşk TV4-92
 İntikam TV4 92
 Vahşi Kedi-TeleOn 92
 Kalbin Sesi TV1-91*

Çalışmanın sorunsalını oluşturan sorular şunlardır:

1. Arkası Yarınlar kentli kadın izler-kümenin gündelik yaşamında önemli bir yere sahip midir?
2. Arkası Yarınlar izler-kümesi için ne ölçüde gerçekçidir?
3. İzler-kümenin “telenovela” ve “soap opera”yı alımlaması arasında “gerçekçilik” bağlamında bir fark var mı ? Eğer bazı farklar

* 1991 yılında TRT televizyonunun 1. kanalında sabah yayın kuşağında Kerime Nadir'den uyarlanan “Kalbin Sesi” adlı seriyal “yerli telenovela” olarak yayınlanmıştır.

varsa, bu “gerçekçilik” farkının kaynakları toplumun kültürel yapısı ile ilişkili olabilir mi ?

4. İzler-kümenin kendi yaşam tecrübeleri ve gündelik yaşamındaki rolleri onun, metin ile olan ilişkisini etkiliyor mu?

5. Arkası Yarınlar izler-kümenin kültürel ve toplumsal bilgisine ne gibi etkide bulunuyor?

6. Arkası Yarınları izleyen kadınlar, dizilerin karakterleri ile “özdeşlik” ilişkisi kuruyorlar mı?

7. Kadınlar Arkası Yarınları neden izliyorlar ?

Araştırmanın sorunsalını meydana getiren, yukarıda belirtilen sorulara feminist televizyon eleştirisinin sınırları içerisinde yanıt aranacaktır.

III. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARININ TANIMLANMASI VE KAVRAMLARIN ÖZELLİKLERİ

A. Soap Opera

Soap Opera, Televizyonda gündüzleri kadınlara yönelik olarak yayınlanan sonu birtürlü gelmeyen, her bölümü öykünün en heyecanlı bölümünde sona eren, çeşitli yan olaylarla beslenen, bölümler arasında küçük dorukların geliştirildiği ve haftanın beş günü yayınlanan televizyon yapım türüdür. Televizyon yapım türleri arasında “Gündüz Seriyalleri” genel başlığı altında değerlendirilebilecek “soap operalar”ın kökeni 18. yüzyılda Avrupa’da her hafta bir bölümü okurlara sunulan “feuilletons”lara dayanır. 1930'lara değin bu popüler edebiyat türü fotoroman olarak gelişimini sürdürmüştü; daha sonra radyo dramalarına uyarlanmıştır. Radyoda yayınlanan bu yeni drama türünün mali kaynağı çoğunlukla detarjan firmalarından sağlandığı için, yapımlar “sabun operalar” adıyla anılmaya başlanmıştır. Radyo gündüz seriyalleri 60'lı yıllarda aynı firmaların mali desteği altında televizyonda gösterilmeye başlanmıştır. Televizyonda ilk gündüz seriyali Procter & Gambles firmasının yaptırdığı First Hundered Years adlı yapım olmuştur. 1951 yılında NBC Search for Tommorrow'u, 1952'de CBS

Guiding Light ve 1966'da As the World Turns'u yayına sokmuştur. ABC ise 1956'da Edge of the Night ve 1963'de General Hospital'ı yayınlamaya başlamıştır.

Bazı araştırmacılar sabun operaları; gündüz ve ana yayın kuşağı²² olarak ikiye ayırsa da Muriel Cantor ve Susan Pingree ana yayın kuşağı ve gündüz seriyalleri arasında üretim ve içerik açısından önemli farklılıklar bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Cantor ve Pingree'ye göre başlangıcından bu yana "soap operalar" televizyona özgü bir tür olmuştur. Ana yayın kuşağı dramaları ise film endüstrisi ve yayıncılık arasındaki birleşmenin bir ürünüdür. Dallas, Dynasty ve Falcon Crest gibi ana yayın kuşağı seriyalleri bir yayın sezonunda 22 bölüm olarak üretilirken, soap operalar bir sezon için yaklaşık 250 bölüm olarak üretilirler.²³ Soap operaların maliyeti son derece düşüktür. Ana Yayın Kuşağı Seriyalleri aksiyona dayanırken, soap operalar aksiyona karşı gösterilen tepkilere yani diyaloglara dayanır.

Soap Operaların, Ana Yayın Kuşağı Seriyallerinden en önemli ayırıcı özelliği, soap operaların anlatı örüntüsünün gerçek zamana benzer şekilde gelişmesidir. Bu anlatı örüntüsünde olayların tekrarına yer verilir. Meydana gelen olaylar diyaloglar halinde karakterler arasında tartışılır. Kısaca bu iki seriyal türü üretim, üretilen bölüm sayısı ve içerik bakımından farklılaşır. Cantor ve Pingree'ye göre Ana Yayın Kuşağı dizileri "yapımcının", gündüz seriyalleri ise "senaristin" aracıdır.²⁴

²²Prime time kuşağı saat 20.00 ve 23.00 arasındaki yayın saatidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ann Swidler, Melisa Rapp ve Yasemin Soysal, "Format and Formula in Prime Time TV.", *Media, Audience and Social Structure*, der. Sandra Ball-Rokeach ve Muriel G. Cantor, Newbury Park, Sage, 1986, ss.214-225 ve Muriel G. Cantor, *Prime Time TV: Content & Control*, Beverly Hills, Sage, 1980, ss.97-115

²³ Robert C. Allen soap operaların diğer televizyon yapım türlerinden en önemli farkının izleyiciye bir yıl içerisinde "kesintisiz" izleme olanağı sunması olduğunu belirtir. Robert C. Allen, "Reader-Oriented Criticism and Television", Allen, der, 1987, a.g. e. s.82

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: M. Cantor & S. Pingree, *The Soap Opera*, Beverly Hills, Sage, 1980, ss. 13-50 ; Erol Mutlu, *Televizyonu Anlamak*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1991, ss. 290-333 ; Robert C. Allen, *Speaking of Soap Operas*, Chapel Hill, Un. of North Carolina, 1985 ; Robert C. Allen, "Television Drama", *TV. The Critical View*, der. H. Newcomb, NY., Oxford Un.

Genel çizgileriyle soap operaların anlatı özelliklerini özetleyecek olursak, melodram anlatı biçiminin bir uzantısı olan soap operalarda, duygular üzerine kurulmuş bir dünya tasarlanmıştır. David Self'e göre soap operaların üretimi bir imalat sanayinin işleyişine benzemektedir. Metin yazımı bir ekip işidir. Bu türün haftanın beş günü aynı saatte ve kanalda yayınlanması gibi oyuncularla haftanın beş günü sabahları seriyalin çekim sürecine katılırlar. ²⁵

Soap Opera kahramanları arasında ise ön planda olanlar kadın karakterlerdir. Soap Opera dünyasında kadın kahramanlar kabaca ikiye ayrılmıştır: İyiler ve kötüler...Bu basit ayrım soap operalar üzerinde melodram türünün ne kadar etkili olduğunun bir belirtkesidir. Soap Opera dünyasının "kötü kadınları" gerek kamu, gerek ise özel alanda "ne istediğini bilen" ve amaçlarını gerçekleştirmek için her türlü aracı kullanmayı meşru sayan karakterler olarak, Makyevelist bir tarzda betimlenirken; "iyi"ler ise melodram türünde olduğu gibi her zaman kötülerin "kurban"larıdır. ²⁶ İyiler ve kötüler arasındaki bitimsiz mücadelede,

1982, ss.89-121; M.B. Cassata, "The Soap Opera", *TV Genres: A Handbook and Reference Guide*, der. Brian G. Rose, Connecticut, Greenwood Press, 1985, ss.131-149; Michael James Intinoli, *Taking Soap Seriously: The World of Guiding Light*, NY., Praeger, 1984 ; Tania Modleski, *Loving With A Vengeance: Mass Produced Fantasies For Women*, London, Methuen, 1982 ; Denis Porter, " Soap Time: Thoughts on Commodity Art Form", *TV. The Critical View*, der. Horace Newcomb, NY., Oxford Un. Press, 1982, ss.122-131 ve Bernard Timberg, "The Rhetoric of Camera in TV. Soap Opera", *TV. The Critical View*, der. H. Newcomb, NY., Oxford Un. Press, 1982, ss. 132-147

²⁵ David Self, *Television Drama*, London, Mac Millan, 1984, ss. 31-32

²⁶ Bu noktada "melodram" anlatı türünün ne olduğunu tartışmak yararlı olabilir. Melodram halk tiyatrosunun bir türü olarak gelişmiş ve burjuva insanının dramını hem dokunaklı hem de gülünç yönleriyle göstermeye çalışmıştır. Çoğu sinema eleştirmeni "yüksek kültür" ve "popüler kültür" tartışmalarının etkisi altında kalarak, bir popüler kültür ürünü olan melodramı şu basit tanımlama ile olumsuzlarlar: " Sokaktaki adam ya da evde kalmış kızlar için üretilmiş abartılmış dramalardır." David Thorburn ise "gerçeğin tuzu ve biberi " olarak melodram türüne özel bir ilginin gösterilmesi gerekliliğinin altını çizer. Thorburn melodramatik anlatım tarzının televizyon için çok uygun olduğunu ve televizyon melodramlarının insanın basit ve gündelik sorunlarını ele aldığını belirtir. Thorburn'a göre muhafazakar bir anlatım türü olan melodram, "hem izleyicisini gıdıklar, hem de onun ahlaki fikirlerini destekleyip, pekiştirir." Bu özelliği ile melodram

izleyici "iyilerin/kurbanların" yanında konumlandırılır ve böylece mevcut iktidar ve egemenlik yapıları onanarak devam ettirilir. Feminist bir söylem ile ifade edilecek olursa, soap operalarda varolan yapı ve ilişkiler yani patriarşi yeniden-kutsanır. Soap operalar gerek anlatım teknikleri, gerekse anlatı yapısından kaynaklanan özellikler nedeniyle Feminist Televizyon Eleştirisinin öncelikli araştırma alanlarından birini oluşturmuştur. Ann Kaplan Carol Lopate-Aschur'dan yaptığı aktarmada, soap operaların anlatı örüntüsünde iki önemli toplumsal mitin işlendiğini ve bu mitlerin feminist siyasa tarafından sorgulandığını belirtir.²⁷ Lopate-Aschur'a göre soap opera anlatı örüntüsünde yer alan mitler, "Amerikan toplumunun orta sınıftan oluştuğunu" ve "ailenin yegane sevgi, anlayış, sevecenlik, saygı ve cinsellik alanı olduğunu" yaymaktadır. Soap operalarda aileler, profesyonel mesleklerde çalışan erkeklerden ve çoğu ev kadını kahramandan oluşur. Kadın kahramanlar işte çalışsalar bile, seriyalde iş alanında çalışırken gösterilmezler. Soap operalarda kadınlar yalnızdır ve sevgi arayışı içinde betimlenirler. Erkeğin sert ve umursamaz görüntüsünün ardındaki şefkat ve sevecenlik kadın kahramanın çabaları sonucu ortaya çıkartıldığında, "mutluluğa" da ulaşılmış olunur, fakat soap operaların melodram türünden farkı işte bu noktada ortaya çıkar. Bu televizyon türünde "mutluluk" sonsuz değildir, kadın ve erkek kahraman seriyalin anlatısının gelişimi içerisinde ayrılırlar ve başka kadın ya da

izleyiciyi yakalar. Çünkü yaşamın kendisi boyun eğme ve direnmelerin yanyana sürdüğü bir çatışma ve çelişki alanıdır.

Melodramanın türsel özelliklerine gelince, anlatımın temelini çatışma oluşturur. Dünya iyiler, kötüler ve kurbanlar olarak ayrılmıştır. Dramatik çatışma iyiler ve kötüler arasındaki mücadelede kurulur. Bu mücadelenin sonu önceden izleyici tarafından bilinir. Melodramlar daima "mutlu son"la biterler. Steve Neale melodram anlatısının şans eseri meydana gelen olaylara, son anda ki karar değişikliklerine, son-an kurtarmalarına ve gizli açıklamalara dayandığını belirtir. Bu türde karakterizasyon ise tek boyutludur. Hal Himmelstein'e göre, melodram "dürüstlük, doğruluk ve erdem" gibi mitlere yaslanır. Ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Daid Thorburn, "Television Melodrama", *TV: The Critical View*, der. Horace Newcomb, NY, Oxford Un. Press, 1982, ss. 529-546; Hal Himmelstein, *TV Myth and The American Mind*, NY, Praeger, 1984, ss.155-196; Steve Neale, "Melodrama and Tears", *Screen*, V:27, N:6, 1986, ss:6-22 ; John Fletcher, "Melodrama", *Screen*, V:29, N:3, 1988, ss.2-13 ve Jane Feuer, "Melodrama, Serial Form and TV. Today", *Screen*, V:25, N:1, 1984, ss.4-16§

²⁷ Carol Lopate-Aschur'un "Day-Time Television: You'll Never Want to Leave Home", *Feminist Studies*, 4:6, 1976, ss. 70-82'den aktaran E. Ann Kaplan, "Feminist Criticism and Television", Robert C. Allen, der., 1987.a.g.e., s. 226

erkeklerle yaşamlarına devam ederler, böylece “bitimsiz seriyal” sürüp gider.

B. Telenovela

Latin America'da ki televizyon şirketleri²⁸ tarafından üretilen gündüz seriyallerine telenovela adı verilmektedir. Telenovelaların da hedef kitlesi kadınlardır. Türdeşi soap operalarda olduğu gibi telenovelalar da kadın ve erkek kahramanlar karşılaştıkları sorunları çözmeye çalışırlar ve birlikte mutluluğa kavuşma yolunda mücadele verirler. American yapımı soap operalardan telenovelaların farkı, sekiz ya da dokuz ay içerisinde bu seriyallerin sona ermesidir. Telenovelalarda birbirini seven kadın ve erkek kahramanın farklı toplumsal sınıfa ait olmaları da farklılaştırıcı özelliklerinden birisidir. Ayrıca bazı iletişim araştırmalarına göre, telenovelaların soap operalardan bir farkı da, Latin Amerika ülkelerindeki toplumsal sorunları (yetişkin eğitimi, kürtaj, doğum kontrolü, boşanma vb.) dile getirmesidir.²⁹

Nico Vink tipik bir telenovela metninin temelinde “machismo” ve “marianismo” karşıtlığının yattığını belirtir. Vink'in şematize bir şekilde ifade ettiği ayrımı şöyle gösterebiliriz:³⁰

MACHİSMO	MARIANİSMO
bağımsız	bağımlı
kendine güvenli	güvensiz
aktif	pasif
karar alıcı	bekleyen
rasyonel	duygusal
planlayıcı	aniden karar alan
hakim	ikincil

²⁸ Bu şirketler arasında en büyükleri TV. Globo ve Televisa'dır.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: E.M. Rogers & L. Antola, " Telenovelas: A Latin American Success Story ", *Journal of Communication*, V: 34, N: 4, 1985, ss. 24-35 ve Nico Vink, *The Telenovela and Emancipation: A Study on TV and Social Change in Brazil*, Amsterdam, Royal Tropical Institute, 1988, ss. 21-49 ve 165-195

³⁰ Nico Vink, y.a.g.e., s.175

Telenovelaları soap operalardan ayıran bir diğer özellik de toplumsal cinsiyet üzerindeki baskının daha belirgin olarak kodlanmasıdır. Telenovela anlatısında çoksık görülen bu baskı örneklerinden bazıları şunlardır: Kadın kahramanların dövülmesi, kadın kahramanın kamu alanındaki davranışları üzerinde güç kullanımı , erkek kahramanın kadın kahramanın cinselliğini kontrol etmesi, kadın kahramanların ekonomik olarak erkek kahramanlara bağımlı olması, erkek kahramanların patriark olarak, kadın kahramanların toplumsal yaşamlarını kontrol etmeleri ve en son olarak erkek ve kadın davranışları arasındaki farkların vurgulanarak, kadın davranışlarının “dengesiz” olarak sunulması...³¹

IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI

Çalışmada Arkası Yarın dizilerinin düzenli kadın izleyicileriyle, Ankara kentinde, dar bir örneklem evreni oluşturularak, tek tek derinlemesine görüşme yapılmış ve bu dizilerin kadın izler-kümenin gündelik yaşantılarında nasıl bir işlev gördüğü, ampirik bir araştırma ile saptanmaya çalışılmıştır. ³² Araştırmamızda, Alımlama Çözümlemesinin niteliksel ve niceliksel araştırmaların sınırlarını aştığı savı bağlamında, önce niceliksel bir araştırma yapılmıştır. Niceliksel araştırmamızda deneklerin sosyo-ekonomik statülerine ve denegin kitle iletişim araçları ile olan temel

³¹ Nico Vink, y.a.g.e., s.207

³² Çalışmada niteliksel ve niceliksel yöntemler arasında tümleyici bir yol olduğu ileri sürülen Alımlama Çözümlemesinin üzerinde durulmasının nedeni, iletişim araştırmaları ve feminizm arasındaki diyaloga bu yöntemin katkıda bulunma potansiyeline sahip olmasıdır. Alımlama Çözümlemesinin bu potansiyeline dikkat edilmesinde Janice Radway'in çalışması yol gösterici olmuştur. Radway etnografik mülakat tekniğini kullanarak; bir grup kadın okuyucunun sevda romanlarını nasıl alımladıklarını incelemiştir. Bakınız: Janice Radway, " Interpretive Communities and Variable Literacies: The Functions of Romance Reading", *Daedalus*, V:113, N:3, 1983, ss.49-73 ;Janice Radway, *Reading Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature*, Chapel Hill, Un. of North Carolina, 1984 ve Janice radway, " Identifying Ideological Seams: Mass Culture, Analytical Method and Political Practice", *Communication*, V:9, N:1, 1986 , ss.93-123

bazı ilişkilerine ilişik demografik bazı sorular hariç, tüm sorular açık-uçlu sorulmuş, yanıtlar ortak temalar altında toplanmıştır.

Niceliksel araştırmada seçilen örneklem yöntemini, "olasılıksız örnekleme" olarak adlandırabiliriz.³³ Arkası Yarın dizileri üzerine yapılan sormaca, sınırlı bir örneklem alanı seçilerek, düzenli kadın izler-kümeye uygulanmıştır. Araştırma örnekleminin sınırlı olması, ayrıca sadece yeni kentli ve kentli kadın izleyicilerin Arkası Yarınları izleme nedenleri ve program ile kurdukları etkileşimin incelenmesi nedeniyle, çalışma genellenemeyen bir araştırmadır. Araştırmada Arkası Yarın dizilerinin sınırlı sayıda düzenli kadın izleyicileri ile derinlemesine görüşme yapılmış, bu görüşmeler ile Alımlama Çözümlemesine ilişkin bir deneme çalışması yapılmak istenmiştir. Çalışmamızdaki Alımlama Çözümlemesi örneğinin sınırlılığının farkındayız. Ama bu sınırlı "denemenin", bundan sonra kitle iletişim araçları ürünleri ve izler-küme arasındaki ilişki üzerine yapılacak iletişim araştırmalarına kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

V. ARAŞTIRMANIN PLANI

Çalışmada Türkiye'de feminist televizyon eleştirisinin gelişmesine katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Bu nedenle çalışmanın Birinci Bölümünde, öncelikle sosyal bilimlere "kadın" müdahalesi ve bu müdahalenin kendi içinde nasıl farklılaştığı, daha sonra feministlerce geliştirilen "kadın için" ve "kadın üzerine" araştırma ayırımı tartışılacaktır.³⁴ 'Kadın için' ve 'kadın üzerine' araştırma arasındaki temel farkları anlatmak için iki tarzı farklılaştıran öncelikleri de belirtmek gerekir. Kadını sadece

³³Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Aysel Aziz, *Araştırma Yöntemleri, Teknikleri ve İletişim*, Ankara, İLAD, 1990, ss. 43-52

³⁴ Margaret Gallagher, "A Feminist Paradigm For Communication Research", *Rethinking Communication V:2 Paradigm Exemplars*, der. B. Dervin, B. O'Keefe, L. Grossberg, E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, s. 76 ve Renate Duelli-Klein, "How to do what we want to do: Thoughts about Feminist Methodology", *Theories of Women's Studies*, der. Gloria Bowles & R. Duelli-Klien, London, Routledge & Kegan Paul, 1983, ss. 88-104

araştırma konusunun nesnesi olarak gören “kadın üzerine” araştırmanın tersine “kadın için” araştırma; kadın araştırmacı tarafından araştırmanın yapılması ve araştırmacının örneklemini oluşturan deneklerin yaşamlarına katılması, onların deneyimlerini paylaşması, araştırma sonucunda da onların yaşamlarını feminist politika doğrultusunda geliştirmesidir. ‘Kadın için’ yapılan araştırmalarda sosyal bilimlerin pozitivist paradigmasının ampirik metodolojisinin dışında alternatif yöntemler aranmaktadır. Alternatif araştırma yöntemleri arayışları çabası, feminizmi etnometodolojiye, kültürel metin analizlerine, psikoanalize ve alımlama estetiğine yöneltmiştir. Çalışmanın İkinci Bölümünde yukarıda belirtilen kaynaklardan beslenen feminizmin, iletişim alanına müdahalesi ele alınacaktır. Üçüncü Bölümde ise kitle iletişim araçları ve izler-küme arasındaki ilişki, kitle-iletişim araçlarının, özellikle televizyonun, etkilerine ilişkin farklı yaklaşımlara göre tartışılarak, “aktif izleyici” ile “televizyon programı” arasında “anlam”ın oluşması, Alımlama Çözümlemesinden örnekler verilerek açıklanacaktır. Alımlama Çözümlemesinin, feminist iletişim araştırmacıları tarafından geleneksel sosyal bilim metodolojisine alternatif ve ‘kadın için’ araştırmanın amacına uygun bir yöntem olduğu ileri sürülmektedir. Bazı iletişim araştırmacıları da Alımlama Çözümlemesinin, Liberal-Çoğulcu/Eleştirel Gelenek ile Niceliksel/Niteliksel Araştırma arasında bir bütünleştirici ara yol olduğu savındadırlar. 35

Çalışmanın Dördüncü Bölümünde ise, kadın izler-küme ile televizyonda yayınlanan Arkası Yarın dizileri arasındaki ilişkiyi ve bu dizilerin tüketilme nedenlerini irdeleyen açık uçlu sorulardan oluşan ve Ankara ilinde dar bir örneklem evreninde yapılan sormacaya verilen yanıtların denenceler çerçevesinde değerlendirilmesi yapılacaktır.

35 Bu savlar çalışmanın III. Bölümünde ayrıntısıyla tartışılacaktır. Bakınız: Klaus Bruhn Jensen, “Qualitative Audience Research: Toward An Integrative Approach to Reception”, *Critical Studies in Mass Communication*, 4, 1987, ss.21-36 ve Klaus Bruhn Jensen, “When is the Meaning? Communication Theory; Pragmatism and the Mass Media Reception”, *Communication Yearbook* 14, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1991, ss.3-32

VI. ÇALIŞMANIN DENENCELERİ

1. Televizyon gündüz seriyalleri arasında yer alan ‘Arkası Yarın’ lar düzenli kadın izleyicileri arasında kurulan ilişki, izler-kümenin gündelik yaşam pratiğinde önemli bir yere sahiptir.

2 “Arkası Yarın” seriyalleri, düzenli kadın izler-küme yaşam hakkında çeşitli imgeler sunar. Kadın izleyiciler bu seriyaller aracılığıyla dünya hakkında bilgi sahibi olurlar.

3. Düzenli kadın izleyiciler “Arkası Yarın” seriyallerinin dünyasını gerçek olarak algırlar. Eğer düzenli kadın izleyicilerin eğitim düzeyi düşük ise, bu dünyayı ve bu dünyaya ilişkin anlatı örüntüsünü duygusal olarak anlamlandırır; izleyicinin eğitim düzeyi arttıkça bu seriyallerden soyut anlamlar üretme koşut olarak artar.

4. “Arkası Yarın” seriyalleri izleyenlere gündelik yaşamlarında rahatlama ve dinlenme olanağı sağlar. İzleyici “çalışmayan kadın/ev kadını” ise, bu seriyaller ona toplum tarafından yüklenen aileye ilişkin görev ve sorumluluklardan uzaklaşacak yer ve zamanı sağlar. İçerik olarak özünde patriarşik bir yapıya sahip olan “Arkası Yarın” seriyalleri son kertede patriarşik toplumsal ilişkilere karşı çıkışı evcilleştirerek; “evliliği ve aile içinde erkek egemenliğini” kutsarlar.

5. “Arkası Yarın” seriyallerini düzenli izleme arttıkça, izleyici ve seriyal arasındaki etkileşim ile ortaya çıkan bağımlılık ilişkisi de artar.

6. Düzenli kadın izler-küme ile gündüz seriyallerinin karakterleri arasında para-sosyal bir ilişki kurulur. Türkiye’de düzenli kadın izler-küme, özellikle Latin Amerikan televizyon şirketlerinin yapımı olan telenovela karakterleri “özdeşlik” ilişkisi kurmaktadırlar.

7. “Arkası Yarın” seriyallerinden düzenli kadın izler-küme, çeşitli sorunlarının çözümünde kullanabilecekleri bilgiler edinirler. İzleyicilerin “Arkası Yarın” seriyallerinden bilgi edinme, öğüt alma gereksinimleri eğitim düzeyi ile ters bağıntılıdır. Sonuç olarak, bu yapımlar temelde eğlendirmeyi, hoşça vakit geçirtmeyi ve tüketimi teşvik etmeyi amaçladıkları halde, aynı zamanda bir eğitim aracı, “öğüt kutusu” gibi işlev de görmektedirler.

8. Düzenli izleyiciler ile “Arkası Yarın” seriyalleri arasında kurulan ilişki, gerçekleşen izleme edimi, ikinci bir iletişim sürecine yol açmaktadır. Bu süreçde, program ile birbirinden farklı ilişkiler kuran izleyicilerin; program metiniyle etkileşerek ürettikleri anlamı paylaşımları gerçekleşmektedir. Bu seriyalleri izleme ediminin bir sonucu olarak meydana gelen ikinci iletişim sürecine “yüzyüze iletişim”dir. Yüzyüze iletişim aracılığıyla “Arkası Yarın” seriyallerinin düzenli kadın izleyicileri ortak bir referans çerçevesi oluştururlar.

I. BÖLÜM: SOSYAL BİLİMLERE KADIN MÜDAHALESİ

“KADIN GERÇEKLİĞİNE KADIN GÖZÜYLE BAKMAK “

Sosyal Bilimlerin çeşitli dallarında eleştirel-radikal yaklaşımların gelişmesi ile bu dallarda yeni tartışma konuları gündeme gelmiştir. Eleştirel-radikal yaklaşımlar içerisinde yer alan feminizmin 1970'li yıllardan itibaren artan “değiştirimci gücü” bu yeni tartışma konularından birine kaynaklık etmiştir. Feminizm, kadın üzerine yapılmış sosyal araştırmalarda kadına erkek-egemen sosyal bilimlerce sunulan “kadınlık tanımlarına”³⁶ müdahale etmiş, yeni bir kadınlık bilincinin doğmasına yardımcı olmuştur. Böylece sosyal bilimlerde geleneksel ve hakim olan paradigma ile metodolojinin³⁷ tanımladığı “gerçeklik ve kadınlık” tanımları tartışılmaya başlamıştır.³⁸ Kadına ilişkin gerçekleri, tecrübeleri ve rolleri yeniden tanımlamada farklı konumlarda bulunan yani tek parça olmayan kadın hareketlerinin ortak noktası; kadınları ayrı bir toplumsal cinsiyet (gender) ve ezilen olarak görmeleridir. Ortak

³⁶ Kadınların gerek aile gerekse kamu yaşamındaki ilişkilerinin, tecrübelerinin, kimliklerinin ve üzerlerine düşen rollerin tanımlanması.

³⁷ Sosyal bilimlerde geleneksel ve hakim paradigma ile metodoloji adlandırılmasıyla, sosyolojide Parsons, Merton, Lipset vd.nin toplum ve bireye ilişkin açıklamaları, felsefede “doğalcılık”, metodolojide işlevselcilik ile biçimlenen yaklaşımların bütünü belirtilmektedir. Anthony Giddens(1981) tarafından Ortodoks toplumbilim geleneği olarak da tanımlanan bu yaklaşımlar bütünü, toplumsal değişmeyi “evrimci” terimlerle açıklar. Anthony Giddens(1989) Ortodoks toplum bilim geleneğinin doğalcılık, toplumsal nedensellik ve işlevselcilikle karakterize olduğunu belirtir. 1970'lerden itibaren bu geleneğe eleştiriler yönelen “Çatışmacı modeller” gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Anthony Giddens, “ Time and Space in Social Theory: Critical Remarks Upon Functionalism”, *Current Perspectives In Social Theory*, der., Scott G. Mc Naill & Gary N. Howe, Greenwich: Connecticut, JAI, V:2, 1981, ss. 3-13 ve Anthony Giddens, “ The Orthodox Consensus and the Emerging Synthesis”, *Rethinking Communication V:1 Paradigm Issues*, der., B. Dervin, L. Grossberg, B. J. O’Keefe, E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, ss.53-65 .

³⁸ J. Stacey & B. Thorne, “ The Missing Feminist Revolution in Sociology”, *Social Problems*, 32, 1985, ss. 301-316 ve Caren J. Deming, “ Must Gender Paradigms Shift For Themselves”, *Rethinking Communication V:1 Paradigm Issues*, der. B. Dervin, L. Grossberg, B. J. O’Keefe, E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, ss.162-165

başlığı **feminizm**³⁹ olarak adlandırılabilir kadınlığa ait bu müdahaleler⁴⁰; toplum içerisinde toplumsal cinsiyetin rolünü ve nasıl tanımlandığını araştırırken; toplumsal cinsiyeti ele aldığını ileri süren teorilerin de yetersizliklerini iddia ederler.⁴¹

Feminist Teori ve Pratikler dünyaya farklı bir gözle ve farklı sorularla bakar. Bu bakışın yanı sıra "gerçekliği" yeniden tanımlamaya çalışırlar.⁴² Rosalind Coward, "gerçekliğin" yeniden tanımlanmasının gerekliliğini; "Toplumda kadın olmanın nasıl bir şey olduğunu anlamak istiyorsak önce toplumdaki kadınlık tanımının ne olduğunu ve bu tanımın kadınlara nasıl mal edildiğini anlamamız gerek." şeklinde açıklıyor. ⁴³ Lynne Segal ise içinde yaşanan kültürün ve toplumun odak noktasını "erkeklerin" oluşturduğunu, bu odak etrafında kadınlığa ait tanımlamaların yapıldığını belirterek, "gerçeklik tanımlarına" feminist müdahaleyi destekler.⁴⁴ Dorothy Smith de "kadınlar için alternatif bir toplumbilim" geliştirilmesini önerir.⁴⁵

³⁹ Şirin Tekeli feminizmi; " kadınların dünyaya, erkeklerin gözlerinden onların çıkarları açısından değil, kendi gözleriyle bakmalarını savunan, kendi seslerini bulmalarını isteyen bir düşünce sistemidir." şeklinde tanımlıyor. Bakınız: Şirin Tekeli, **Kadınlar İçin**, İstanbul, Alan, 1988, s. 215

⁴⁰ "Müdahale" (intervention) sözcüğü feminist literatür içinde yer alır ve kadınların , erkekler tarafından kadınlar için belirlenmiş özel ve kamusal alan rollerine, kimliklerine ve tecrübelerine ilişkin konumlandırmaların yeniden tanımlanmasını ve değiştirilmesini ifade eder. "feminist müdahale" toplumda yeni bir kadınlık bilincinin doğmasına yol açmıştır. Bu bilincin kendisi de geleneksel sosyal bilimlere bir müdahale örneğidir. Toplumsal cinsiyetin toplumsal formasyon içindeki etkililiğinin teorik açıklamalarını yapan feminizm, toplumsal bütünü anlamada, varolan teorilerin sahip olmadıkları yeni bir boyut oluştururken, bu teorilerin toplumsal cinsiyeti ele almalarındaki yetersizliklerine ve kadını dışarıda bırakan varsayımlarına da ciddi bir şekilde müdahale eder.

⁴¹ İletişim alanına feminist teorinin müdahalesini tartışan Andrea Press, N.C.M. Hartsock'un geleneksel sosyolojiyi eleştirmesini aktarır: " Ana akım sosyolojik çalışma ateoriktir ve toplumsal cinsiyet ile sadece ampirik analiz verisi olarak ilgilenir. " (Aktarılan kaynak: N. C. M. Hartsock, **Money, Sex and Power**, Boston,Northeastern Un.Press, 1983) Andrea Press, " The Ongoing Feminist Revolution" **Critical Studies in Mass Communication**, V:6, N:2, June, 1989, ss. 196-202

⁴² Margaret Gallagher, " A Feminist Paradigm For Communication Research", **Rethinking Communication V:2 Paradigm Exemplars**, der. B.Dervin, B.O'Keefe, L.Grossberg, E.Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, ss.75-87

⁴³ Rosalind Coward, **Kadınlık Arzuları**, İstanbul, Ayrıntı , 1989, s.8

⁴⁴ " 'Eril" ve 'dişil' cinslerin tarihsel ve toplumsal tanımlarında ya da açıklamalarında erkekleri merkeze yerleştiren bir kültürle karşılaşırız. Bu

Bir çok kadın müdahaleci kadın hareketini buldukları politik konuma, benimsedikleri teori ve metodolojiye göre farklı şekillerde sınıflandırmışlardır. Yapılan sınıflandırmalar bu çalışmada, feminist televizyon eleştirisinin anlaşılmasına bir zemin oluşturmak için kaba hatları ile kısaca ele alınacaktır. Ama bu sınıflandırmalar tartışılırken, kadın hareketlerinin aralarında ki "kadınlık tanımlarının" değişmesine ilişkin önerilerinde ve yararlandıkları metodlarda farklılaşmaya rağmen, birbirleriyle sürekli etkileşim içinde oldukları ve kendilerini sürekli yeniden kurdukları göz önünde tutulmalıdır. Kadınların nasıl ve niçin baskı altına alındığını açıklamaya yönelik farklı feminist yaklaşımları tartışmadan önce üzerinde durulması gereken bir konu da patriarşi (ataerki) kavramının kadın müdahalelerinde nasıl sorunlaştırıldığıdır. Çünkü patriarşi kadın üzerine baskının en somut biçimde gerçekleştiği yerdir. Kate Millett artık klasikleşen tanımında toplumun patriarşik yapısını açıkça gözler önüne serer:⁴⁶

" Toplumumuz patriarşiktir. Bunun gerçek kanıtı; askerliğin, endüstrinin, teknolojinin, üniversitelerin, bilimin, politikaların, finansmanın, kısacası toplum içindeki iktidarın her caddesinin; polislin zorlayıcı gücü de dahil olmak üzere, erkeğin elinde olmasıdır."

yüzden ideolojide 'erkek' ve 'kadın' olarak nasıl tanımlandığımızın araştırılıp soruşturulması feminizmin her zaman için başlıca hedefi olmuştur. " diyen Segal, feminizmin amacını ve feministlerin değişik toplumlarda 'erillik' ve 'dişillik' farklılaşmasını araştırdığını, toplumsal cinsiyet kavramlarının oğlanlar ile kızlar, erkeklerle kadınlar tarafından nasıl öğrenildiğini ortaya çıkartmaya çalıştıklarını belirtir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Lynne Segal, **Gelecek Kadın Mı ?**, İstanbul, Afa, 1990, s.12,160 Dale Spender ise feminizmi şu şekilde tanımlar: "Feminist, erkek tarafından tanımlanan ve toplumca onaylanmış insan görüntüsünü kabul etmeyen kadındır... Feminizm, feministlerce ileri sürülen alternatif anlamlara dayanır. " Bakınız: Dale Spender, **Women of Ideas and What Men Have Done to Them**, London, Routledge & Kegan Paul, 1982, s.8

⁴⁵ Dorothy Smith, kadınlar için alternatif bir toplumbilim önerirken; " emek, üretim ve ideoloji" kavramlarını kullanır. Smith ayrıca geleneksel toplumbilimin sınırları içerisinde çalışan kadın araştırmacıları da eleştirerek, onların kadının öznelliğini ve tecrübesini inkar eden bir söylem içerisinde yaşadıklarını belirtir. Dorothy Smith, **The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology**, Boston, Northeastern Un., Press, 1987'den aktaran kaynak için bakınız: Wendy Luttrell, " A Book Review", **Signs**, V:15, N:3, 1990, ss. 635-640

⁴⁶ Kate Millett, **Sexual Politics**, NY., Avon Books, 1971, s.25

Toplumsal yapı ve ilişkilerin örüntüsü içinde işleyen patriarşi; erkeğin hem doğuştan, hem de toplumsal olarak kadını tahakküm altına almasını sağlayan bir sistemdir.⁴⁷ Heidi Hartmann da kadın ve erkek arasında varolan ilişkiler sistemi olarak kabul ettiği patriarşinin kaynağında 'toplumsal cinsiyet' tanımlarının yattığını belirtmektedir. Hartmann 'eril' ve 'dişil' olarak doğulduğunu, biyolojik cinsiyetin doğuştan geldiğini söylerken; kadın ve erkek şeklindeki ayırımın, toplum tarafından giydirilen cinsiyet tanımları olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁸

19. yüzyılın sonlarından itibaren endüstri devrimi ve bireysel özgürlük hareketlerine koşut olarak gelişme gösteren farklı kadın hareketlerinin başlıca dört programı vardı: ⁴⁹

- Hukuk önünde eşit muamelenin sağlanması
- Cinsiyeti temel alan ayrımcı politikaların önlenmesi
- Bedenini nasıl kullanacağını belirleme hakkı
- Kadınların bir sınıf olarak politik ve ekonomik iktidarı.

Kadın müdahaleciler patriarşi ve toplumsal cinsiyet kavramlarına hangi perspektiften yaklaşırlarsa yaklaşsınlar; bu

⁴⁷ Carol Ehrlich'e göre patriarşinin bileşenleri şunlardır: 1. Erkeğin kadının işgücü üzerinde kontrol kurması 2. Kadının ekonomik olarak erkeğe bağımlı kılınması 3. Kadının cinselliğinin kontrolü 4. Erkeğin kaynaklar ve karar vermede kontrolü 5. Kadında yaratılan homoseksüellik korkusu 6. Toplumsal cinsiyetin kadın ve erkekte farklı toplumsallaştırımı 7. Patriarşinin kendi ideolojisi 8. Kadın üzerinde patriarşinin şiddet gösterisi: Tecavüz . Bakınız:Carol Ehrlich, " The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Can It Be Saved ? ", **Women and Revolution: A Discussion of The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism**, der. Lydia Sargent, Boston, South End Press, 1981, s. 120. Kate Millet ise patriarşiyi, kadınlara yönelik şiddetle ilişkili toplumsal organizasyonun evrensel biçimi olarak sunmuştur. Millet'e göre, kadınları hedef alan şiddet eylemleri, dayak, tecavüz vb. cinsel bir arzunun sonucu değildi. Daha çok kadının kişiliğinin kırılması ve parçalanması hedef alınıyordu. Bu araçlarla bağımlı kılınan gruplar(kadınlar) üzerinde kontrolün devamı sağlanıyordu. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Millet, a.g.e., ss. 44-47

⁴⁸ Heidi Hartmann, " The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards A More Progressive Union", der. L.Sargent, a.g.e.,s.14-19

⁴⁹ Mary Eastwood, " Feminism and the Law ", **Women: A Feminist Perspective**, der. Jo Freeman, CA: Mayfield Co., 1975, s.325

kavramlarda, erkekler tarafından tanımlanmalarından kaynaklanan bir sorun olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Kadın müdahalecileri ve politikalarını, bu kavramlara bakış açılarına göre, Fiona Williams'ın yaptığı sınıflandırmayı temel alarak inceleyeceğiz:⁵⁰

Fiona Williams 1960'larda liberal refah devletine yönelik radikal eleştirilerle birlikte kadın hareketlerinin yeniden canlandığına dikkat çekerek, refah devletine sağlık, konut, eğitim, sosyal güvenlik, kişisel sosyal hizmetler konularında eleştiri yöneltip, feminist eleştirinin de refah devletine yönelik eleştirilerin bir boyutu olduğunu iddia etmiştir. Hakim Feminist Yaklaşımları Liberal, Radikal ve Sosyalist olarak ayırırken; bu üç ana yaklaşım dışında ki feminizmleri de Siyah Feminizm, III. Dünya Feminizmi, Refah Devleti Feminizmi ve Özgürleştirimci Feminizm olarak gruplandırmıştır. Bu farklı yaklaşımları değerlendirirken Williams: "Bu yaklaşımlar kadının ezilmesini nasıl açıklıyorlar ve bu açıklamalarında, kadın biyolojisinin rolünü nasıl bir bağlamda ele alıyorlar ? " ⁵¹ sorusuna yanıt aramıştır.

A. FARKLI FEMİNİZMLER

a. Liberal Feminizm : Liberal Feminizm liberal siyasal düşünce geleneğinin bir uzantısıdır. Liberalizmin temel öğretisi bilindiği üzere insan olarak eşitlik ve bireyin özerkliğidir. Sosyal statüyü de yetenek ve başarı belirler. Bu bağlamda kadın ve erkek sosyal statüde başarı ve yetenek gösterimi ile rekabet içinde eşit haklara ve fırsatlara sahip olmalıdır. Liberal feminist hareket rekabette iki cins arasında gerekli olan eşitliğin sağlanması için " oy

⁵⁰ Fiona Williams, *Social Policy : A Critical Introduction*, Oxford, Basil Blackwell, 1989, s.41-86. Williams'ın sınıflandırmasının yanısıra Steeves'de "eşitsizlik" ve "boyun eğdirme" olgularını farklı çizgilerde değerlendiren feminizmleri dört grup altında tartışmıştır: Bireyci-davranışçı Liberal Feminizm, Biyolojik ya da Politik Ayrımcı Radikal Feminizm, Psikoanalitik Fransız Feminizmi ve Sosyalist Feminizm. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Leslie Steeves, " Feminist Theories and Media Studies", *Critical Studies in Mass Communication*, V:4, N:2, 1987, s.96

⁵¹ F. Williams, y.a.g.e.s.42

hakki, eşit eğitim, eşit iş, eşit ücret" kampanyalarını başlatmıştır. Çağdaş liberal feminizm cinsiyetçi ayrımcılıktan kaynaklanan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerine odaklanmıştır. Kadınlar için alternatif roller aranmıştır. Kadınlara yeteneklerini geliştirebilecekleri, fırsatları kullanmaları sağlayıcı bir "özgürlük" kazandırılmalıdır. Kadın ve erkek cinsleri arasında varolan fırsat eşitsizliği, ancak kadınların mesleki başarıları, entellektüel gelişmeleri ve yasal düzenlemelerle, örneğin kadınlara yurttaşlık haklarının eşit olarak tanınmasıyla, kamu yaşantısına katılma olanağının verilmesiyle çözümlenebilecektir. Ayrıca kadının yaşamında biyolojik etmenlerin rolü de asgarileştirilmelidir. Kısacası liberal feminizm biyolojik ayrımcılığı reddeder. Bu ilkeleri ile liberal feminizm idealisttir. Liberal feminizm kadının özgürleşmesini egemen olan erkeğin tanımladığı çalışma yaşamına kadınların katılması olarak görmüştür. Uygulamada liberal feminizm III. Dünya ülkelerinde kadınların kamu yaşantısına katılmalarını sağlarken, patriyarkal yapıyı zorlamamış, tam tersine erkek egemenliğinin varolan güçlü ilişki örüntülerini geliştirmiş ve pekiştirmiştir. Kısaca özetleyecek olursak, Liberal Feminizm, rekabetçi toplumsal ilişkilerin genel geçerliliğini sorgulamadan, kadınların bu ilişki örüntüsü içinde gereken asgari şartlarla donanmış bireyler haline getirilmesini öngörmüştür.

Radikal Feministler bu noktada liberalleri; kadın-erkek ayrımı ile eşitsizliğini basit bir cinsiyet ayrımı olarak görmekle eleştirmişler, bu ayrımın temelinde kadın ve erkek arasındaki tarihsel mücadelenin yattığını belirtmişlerdir. Siyah Feministler ve Sosyalist Feministler ise Liberal Feminizmin 'kadın' yüzünü eleştirmişlerdir: " Beyaz, orta sınıf, heteroseksüel kadın..." Liberal Feminizm kamusal alan ve bireysel alanı ayırır, sadece kamusal alanda kadın lehine değişim için müdahale eder. Sonuç olarak liberal feminizmde işin-emeğin-kamunun dünyası ile evin-ailenin bireysel dünyası ayrı pratiklerdir. Liberal feministlerin sosyal bilimlerde yaptıkları araştırmalarda kullandıkları metodoloji ampiriktir. İletişim alanından örnek verirsek; liberal feminizmin araştırma metodu niteliksel ve niceliksel içerik çözümlemesi, içinde gezindikleri teoriler ise Gündem Koyma, Kullanımlar ve Doyumlar, Yetiştirme

Analizi (cultivation anaysis) ve Sosyalizasyon Teorileridir... Liberal feministler kamu yaşantısında karar verici olarak kadının nasıl temsil edildiği üzerine yaptıkları ampirik araştırmalar ile 'kadınlık tanımları'na müdahale etmişlerdir.

Liberal Feministler, özellikle iletişim alanında yönetsel olarak ayrımlaştırılan pozitivist geleneğin içinde kalmışlardır. Cinsiyete ait sunumların içerik analizi yöntemiyle incelenmesi, cinsiyetin kültürel ve toplumsal yapı içerisinde sahip olduğu anlamı göstermekte başarısız kalır. Janus da liberal feminist perspektife şu şekilde eleştiri yöneltir: 52

" Üretim tarzları ve politik organizasyonun yapıları da dahil olmak üzere toplumsal içeriğinden ayrı olarak cinsiyetçilik üzerine çalışmak yüzeysel hipotezler ve yanlış öğüt veren araştırma stratejilerine yön verir."

Liberal feminizm üzerinde ayrıntı ile durulmasının nedeni Türkiye'de kadın hareketleri arasında en çok liberal feminizmin yaygın olmasıdır. 1920'lerde yeni bir Cumhuriyet kurulurken toplumsal kalkınmada kadınların da üstlerine düşeni yapmaları için, kadınlara bazı haklar talep edilmeden, bu haklar için mücadele edilmeden verilmiştir.⁵³ 1930'ların Kemalist Feminizmi devletçi bir kadın hareketidir, temelinde de cinsler arası ayrımı red ederken, kadını kamusal alana taşır, fakat aile içindeki rolleri ve erkek egemenliğini sorgulamaz.⁵⁴ Kadının geleneksel rolünün aile içinde

52 N. Z. Janus, " Research on Sex-roles in Mass Media: Toward A Critical Approach",The Uses of Literature, London, Penguin, 1977.

53 Nilüfer Çağatay uluslaşma sürecinde kadın hareketlerinin yerini değerlendiren makalesinde şöyle değerlendiriyor: " Türkiye'de gelişen ulusçu hareket bağımsızlık için Batıyla savaşırken ideolojik düzeyde laik ve Batıcı bir yol benimsemiştir.Kadın haklarının savunulması Cumhuriyet'in resmi ideolojisi olduğundan ve yasal düzeyde kadın hakları genelde kabul gördüğü için, tartışmalar esas olarak, bu hakların anlamı, devletin bu hakları hangi bağlamda ve hangi koşullarda savunduğunun sorgulanması noktasında odaklanmıştır. " Ayrıntılı bilgi için bakınız; Nilüfer Çağatay, " Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler", Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiyesinde Kadınlar, der. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim, 1990, ss. 301-311

54 Nilüfer Göle, Kemalist feminizmi " Kadının konumu, Batılılaşmanın, Kemalist medeniyet payesinin mihenk taşıdır. Kadınlar annelik rollerinin devamı " muallime hanım ya da hemşirelik" gibi mesleklerle toplumsal

devamı ve dışarıda da aile bütçesine ve toplumsal yapıların işleyişine çalışarak katkıda bulunması, geleneksel rolün dışında kadına yeni bir rol yüklemiştir; sonuçta devlet feminizmi kadının yerini ve kadını "yeniden" tanımlamıştır. Şirin Tekeli Türkiye'de 1970'lerde liberal feminizmin yanında kadın sorununun radikal kadın hareketlerince de ele alınmaya başladığı saptamasında bulunmuştur.⁵⁵

Liberal Feminizm 1980'ler sonrası yeni versiyonları ile kendi içinde farklılaşmıştır. Liberal feminizmin yeni versiyonları ise, biri daha radikal olan "Özgürleştirimci Feminizm" ve diğeri daha tutucu olan "Refah Devleti Feminizmi" dir.⁵⁶

b. Radikal Feminizm : Radikal kadın hareketinin çatısı altında bir çok farklı kadın hareketi bulunmaktadır. Bu hareketlerin ortak noktası, kadınları, bir grup ya da sınıf olan erkekler tarafından tahakküm altına alınmış bir grup ya da sınıf olarak kabul

yaşama katılacak, "medeni" yaşama ayak uyduracak, ancak öte yandan bütün bunları kendi adına, "kendi küçük dünyası" için değil, halkına, milletine faydalı olmak için yapacaktır. Kadınların konumu, medeniyete ve halka olan yakınlık ve mesafeleri, Kemalist reformların başarılarını belirleyecektir. Kemalizm, medeniyet tasarımı ve milliyetçi ideoloji arasındaki sentezi yeni kadın imgesinde aramaktadır. " şeklinde değerlendirmektedir. Şirin Tekeli ise " devlet feminizminin" "şizofrenik kimliğe" yol açtığını öne sürerek, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kadınların kendi kişisel isteklerini bastırmak pahasına, yaşamlarını devlet tarafından kendilerine atfedilen vazife duygusu ve idealler çerçevesinde tanımladıklarına dikkat çeker. Bakınız: Nilüfer Göle, **Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme**, İstanbul, Metis Yayınları, 1991, ss. 57-75

⁵⁵ Şirin Tekeli, " 1980'ler Türkiyesinde Kadın", Tekeli, .a.g.e., ss.7-40

⁴⁶ Liberal Feminizmin yeni versiyonlarını kısaca ele alacak olursak, Özgürleştirimci Feminizm, Liberal Feminizme eleştiri olarak gelişmiştir. Kökeninde Yeni Liberalizm ve Yeni Muhafazakarlık yatar. Özgürleştirimci Feminizmin birey anlayışı sınıf temelli değildir. Kadının yerini, kendi seçtiği yer olarak ele alır. Biyolojik belirlenimciliği red eden Özgürleştirimci Feminizm, refah devleti ile onun işleyişini eleştirmez.

Refah Devleti feminizmi ise bireysel alanda bir takım hedefler öne sürer: Annelik ve eşlik gibi. Refah Devleti Feminizminin ana ilgi odağı refah devleti içinde kadınların anne ve eş olarak gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Özellikle de işçi sınıfından kadınların anne ve eş olarak yaşam koşulları iyileştirilmelidir. Bu kadın hareketi anneliğe ve eşliğe ilişkin hedefleri ile aile ideolojisinden destek alır. Refah Devleti feminizmi biyolojik etmenlerin rolünü kadının kaderi içinde verili olarak kabul ederek, biyolojik belirlenimci bir tavır sergiler. Ona göre kadın üzerinde varolan baskıların nedeni anneliğin değerinin düşürülmesidir. İdealist bir anlayışa sahip refah devleti feminizmi de kamusal alan ile kişisel alan ayırımını devam ettirir.

etmeleridir. Kadınlar üzerindeki bu erkek tahakkümü ise "patriarşi" ile kurumsallaşmıştır. Liberal ve eşitlikçi kadın hareketlerinde toplumsal sistem kusursuz olarak kabul edilirken, radikallere göre sistemin kendisi cinsiyetçidir ve toplumsal iktidar cinsiyetçi politikalar üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle radikal kadın hareketi cinsiyet, toplumsal sınıf, aile, evlilik, aşk, kültür gibi geniş bir yelpazede toplumsal sistemi ve iktidar ilişkilerini inceler. Radikal feminizm için "kişisel olan politiktir." ⁵⁷ Bu nedenle de radikaller kadının gündelik yaşantısının incelenmesinin önemini vurgularlar. Radikal feminizm içinde farklı yaklaşımların yer aldığı daha önce belirtilmişti. Radikal feministlerin kendi içlerindeki çok renklilik beraberinde farklı patriarşi tanımlamalarını da getirir. Aslında bu çok renklilik patriarşi tanımında bir belirsizliğe de yol açmaktadır. Patriarşik iktidarı sürdürmenin yolunun kadının yeniden üretme yani doğurganlık (reproductive) kapasitesinin kontrolü olduğunu ileri süren bu kadın hareketi, kadının özgürleşmesi için "ayrımcı" bir politika önerir.⁵⁸ Bazıları siyasal bir ayrımcılığı savunurken, bazıları ise bu ayrımcı politikaları bir adım daha ileri götürerek bireysel ayrımcılığı önermişlerdir. Bireysel ayrımcı politikaya göre kadınlar sadece kadınlarla ilişki kurmalı ve yaşamalıdır. Kadınlar herşeyden önce kendi vücutlarının kontrolünü elde etmelidir.⁵⁹

Günümüzde radikal feminizmin ana akımı kadın kültürünün korunması ve yeniden üretimi üzerinde odaklanmıştır. Kadının patriarşik ilişkiden kurtuluşunu sadece ekonomik koşullar ve yapıda meydana gelecek değişikliklerde görmeyen radikal feminizm kamusal alan ile bireysel alanı birleştirmeye çalışır. Bu

⁵⁷ Radikal feministler kadın hareketlerini iktidar için mücadele aracı gibi kullanarak, "düşmanını tanırsan onunla daha iyi mücadele edersin" sloganı ile ırkçılığı, kapitalizmi, emperyalizmi ve diğer tüm baskı, sömürü ilişkilerini erkek üstünlüğünün, tahakkümünün birer uzantıları olarak değerlendirdiler. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ginette Castro, *American Feminism: A Contemporary History*, NY.,New York Un. Press, 1990, ss. 39-69

⁵⁸ Radikal feminizmin bu ayrımcı politikası çok yoğun eleştirilere hedef olmuştur. Radikal feministler alternatif değer sistemine sahip kadın topluluklarının kurulmasını önermişlerdir. Bakınız: Myra Marx Ferre & Beth B. Hess, *Controversy and Coalition: The New Feminist Movement*, Boston, Twayne Pub, 1985, s.161

⁵⁹F. Williams, a.g.e.,s.54

çalışmalarda da dil ve patriarşi arasında ilişki kurulur. Kadın kültürü içinde kadınların kendi dil formlarını ve anlamlandırmalarını kurmaları gereği iddia edilir.⁶⁰ Dil sadece ifade eden değil, bilinci "inşa eden" belirleyici bir etmen olarak ele alınmaya başlanmıştır. Dale Spender'e göre, erkeklerin dil üzerindeki denetimleri, kadınların yaşantılarını, pratiklerini ve kadına ait değerleri yadsır. Erkekler dil üzerinde ki iktidarlarıyla "anlamlar"ı denetlerler, böylece dilin kendisi de kadınların baskı altında tutulmasının bir aracı olurken , iktidar mücadelesi yüzünden bu baskının aynı zamanda bir nedenini de oluşturur.⁶¹ Radikal feminizmin biyolojinin kadın doğasını belirlediğini ve erkek iktidarına yol açtığını kabul etmesiyle biyolojik bir belirlenimciliğe sahip olduğunu göz ardı etmemeliyiz. Ayrıca radikal kadın hareketi patriarşiyi "hakimiyet" ve "bağımlılık" ilişkisi olarak açıklasa da patriarşinin "ırk" ve "kültür" boyutunu tanımlamayı ihmal etmiştir. Metodoloji uygulayımında da Radikal feministler varolan sosyal bilim tekniklerini erkek yanlısı ve erkek bakışı ile kurulduğu için reddederler. Öznel yaklaşımın sosyal bilimlerde kullanılmasını savunurlar, özellikle kadın üzerine yapılan araştırmalar, kadınlar tarafından bu öznel yöntemlerle yani derinlemesine mülakat ya da katımlı gözlem teknikleriyle yapılmalıdır. ⁶²

⁶⁰ Radikal Feministlere göre dil erkek egemenliğinin kurulmasında bir araçtır. Bu nedenle bazı radikaller "women" yerine "wimmin" demeyi tercih ederek erkek egemen dil sistemine müdahale ederler. Radikal Feministler, kadınlara ait dil ve tarih araştırmaları için bazı Avrupa üniversitelerinde "Herstory" adında bir bölümün açılmasını sağlamışlardır. Bakınız: Necla Arat, **Feminizmin ABC'si**, İstanbul, Simavi Yayınları., 1991, s. 71

⁶¹ Segal, a.g.e.s.45, ayrıca bakınız: Dale Spender, **Man Made Language**, London, Routledge & Kegan Paul, 1980

⁶² Ann Oakley "annelik" üzerine yaptığı araştırmada geleneksel mülakat tekniğinin dışına çıkarak, feminist bir araştırma tekniği geliştirmeye çalışmıştır. Geleneksel mülakat yöntemini Oakley şu şekilde özetlemiştir: Geleneksel mülakat tekniği tek yönlü bir süreçtir. Görüşmecinin rolü sadece kaydetmektir, görüştüğü kişiye hiç bir bilgi vermez. Bu görüşmede toplumsal bir etkileşim meydana gelmez. Bu konuşma Oakley' göre "sözde konuşma" (pseudo-conversation) dir. Kısacası bu teknik "erkeğe özgü bir paradigma"nın uzantısıdır. Oakley, kadınlarla feminist mülakatın toplumsal etkileşime yol açacağını iddia eder. Ayrıca görüşmeci mülakat anında kendi kimliğini de ortaya koymalıdır, görüşülenlerin araştırmacıya soracağı, her soruya yanıt verilmelidir. Oakley için kadınların kadınlarla araştırma yapması geleneksel sosyal bilimlere bir müdahaledir. Böylece "kadın sosyolojisi" gelişme imkanı bulmaktadır. ayrıntılı bilgi için bakınız: Ann Oakley, "Interviewing Women: A Contradiction in terms", **Doing Feminist Research**, der. Helen Roberts,

c. Sosyalist Feminizm : Sosyalist feministler patriarşi ve kapitalizm sistemlerini bir arada ele alırlar: Patriarşik kapitalizm; kapitalist patriarşi nitelemesiyle kadınların ezilmesinde sınıfı temel etken olarak görürler. Klasik Marxist Feministler için sınıf baskısı birincil öneme sahip iken sosyalistler için patriarşi aynı birincil öneme sahiptir. Klasik Marxist Feminizmin eleştirisini yapan Sosyalist Feministler hem biyolojik belirlenimciliği hem de bunun reddini reddederler. Kadının biyolojisinin rolünü varolduğu tarihsel koşullar ve toplumsal durumlar içinde değerlendirdiler. Refah devletini eleştirirken; sağlık, konut, eğitim, iş güvenliği, çocuk bakımı hizmetleri gibi alanların kadın lehine iyileştirilmesini talep ettiler. Politik düzlemde 'Kadın Bakanlığı' kurulmasını önerdiler. Sosyalist feministlere göre, kadınlar çifte dezavantaja sahiptir. Kapitalizm toplumu "kamusal" ve "kişisel" olmak üzere iki farklı alana bölmüştür. Üretim ev dışına taşınmış, sonuçta kadın hem kamusal olarak tanımlanan alanda üretime katılmak zorunda bırakılırken, hem de kişisel olarak tanımlanan alanda da üretim faaliyetlerine devam etmiştir. Weir ve Wilson (1984) kadınların yeni kentsel yoksullar oldukları iddialarını bu temele oturttukları, varolan toplumsal sistemin yaşadığı bunalımın kadınlık sorununu oluşturduğunu belirtirler. ⁶³ Sosyalist feminizmin belirleyici özelliği; radikaller gibi kişisel politik kabul etmeleri; cinsiyet farklılığının yanısıra kadınlar arasında da farklı sınıfların bulunduğunu görmektir. Shulamith Firestone tarihsel materyalizmi feminizme adapte ederken; iktidar mücadelesinin cinsiyetler arasında gerçekleştiğini ileri sürmüştür. ⁶⁴ Firestone tarihi, cinsiyet, sınıf ve kültür diyalektiği olarak üç evreye bölmüştür: ⁶⁵

London, Routledge & Kegan Paul, 1984, ss. 30-61. L. Steeves ise, Radikal Feministlerin kadının sezgi ve anlama gücüne sahip olduğunu ileri sürüp, öznel yaklaşımları bu sezgi gücü nedeniyle yeğlediklerini belirtmektedir. L.Steeves, a.g.e., s.98

⁶³ F. Williams, a.g.e.,s.59

⁶⁴ G. Castro, a.g.e., s.37

⁶⁵ Cinsler arası diyalektik biyolojik ayırma, sınıfların diyalektiği emek ayırımına, kültürün diyalektiği ise estetik (female) tarz ile teknik (male) tarzı karşı karşıya getiren ilişkiye dayanır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*, NY., Morrow, 1970

Günümüz toplumlarında kadına ait kültür ile erkeğe ait kültür karşı karşıya gelmektedir. Bu etkileşim ilişkisinde kadın, kendi kültürün belirleyicisi olmak istemektedir.

Sosyalist kadın hareketi içinde de farklı bakış açıları vardır. Bunlar arasında Lacan'cı Freud yeniden okumaları ile psikoanalizciler de yer alır. ⁶⁶

Sosyalist kadın hareketinin amacını Lee Comer şu şekilde aktarmaktadır. ⁶⁷

" Kadın Kurtuluş Hareketi, kapitalist bir toplumda kadınların erkekler karşısındaki yerinin düzeltilmesi değildir ve hiç bir zaman böyle olmamıştır... Çünkü Kadın Hareketi insan yaşantısının temel taşlarını inceler ve sorgular. Bu konular şunlardır: Cinslerarası işbölümü, "erillik" ve "dişillik" ilkeleri, kadınların cinsel yönden nesneleştirilişi, kadınlar, çocuklar ve yaşlıların "gerçek" dünyanın dışında bırakılmaları, Protestan Çalışma Ahlakı, servet dağılımı, erkeklerin duygusallıktan, kadınların akılcılıktan ayrı tutuluşu, kapitalist bir ekonomiyi oluştururken insanları birbirinden ayıran rekabetçi ve bireyci ahlak anlayışı ve sınıf, cinsiyet ile ırk ayırımına dayalı bir toplumun baskıcı doğası... Hareket, kendinden öncekilerden farklı olarak insan yaşantısını hem bütünselliği hem de ayrıntıları ile ele alır... İşgücünün

⁶⁶ Genel olarak feministler cinsiyet rolleri üzerine yazılarından dolayı Freud'a şiddetle karşı çıkarlar. Judieth Mitchell'in psiko-analiz ve feminizm üzerine çalışması ile bu karşı çıkış bir dönüşüm geçirmiştir. Mitchell, Jacques Lacan'ın Fransız Freudcu ekolüne dayanarak , feminizm ve psiko-analizi ilişkilendirmiştir. Lacan, kadınların geri plana itilmelerinde biyolojinin doğrudan etkisine karşı çıkarak, cinsel farklılığı yapısalcı bir anlatımla açıklamaya çalışmıştır. Cinsel farklılığı ortaya çıkartan her şeyin altında ataerkil toplumsal yapı yatmaktadır. Lacancılar ayrıca, öznenin karmaşıklığına ve cinsel kimliğe gösterdikleri önemin psiko-analitik konumun başlıca gücünü oluşturduğunu ileri sürerler. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Judieth Mitchell, **Women and Psychoanalysis**, Harmandsworth, Penguin, 1974. Lacan'ın psikanaliz geleneği içinde önemli bir yere sahip olmasının nedeni: Lacan'ın psikanaliz ve dilbilim arasında kurduğu ilişkidir. Lacan'a göre psikanaliz dilin içinde ve dilin bir araç olarak kullanıldığı bir süreç içinde geçer ve psikanalizin nesnesi olan bilinçdışı dilin mantıki bir sonucudur: " Dil bilinçdışının koşuludur." Ayrıntılı açıklama için bakınız: S.M.Tura, Freud'dan Lacan'a Psikanaliz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, ss.93-124

⁶⁷ L. Segal, a.g.e., ss. 71-72

en alt kademelerinde, ve ailenin temelinde yer alan kadınlar yaşantılarının gerçekliğini, tüm baskıları içeren bir politik bilince dönüştürüyorlar... "

Edebiyat okumaları ve metin analizlerini ön plana çıkartan sosyalist kadın hareketine yöneltilen eleştiri kadın pratiğinin sadece sınıf ile bağıntılı olmamasıdır. Siyah Feministler de kadının tahakküm altına alınışında 'ırk' belirlenimi ihmal etmekle sosyalist feminist uygulamaları eleştirirler. Sosyalist Feminizm ise özenle ekonomik indirgenimcilik ve biyolojik belirlenimcilikten kaçınmaya çalışırken, yöntem olarak eleştirel fenomenoloji ve diğer niteliksel yöntemlerin kullanımından yanadır. Sosyalist Feministler, Radikallerle ile farklı nedenlerden dolayı 'araştırmadaki nesnellik' olgusunu reddederler. Alan araştırması gibi tekniklerin kapitalist ideolojiyi yansıttığını öne sürenler bile vardır. ⁶⁸

d. Siyah Feminizm : Siyah feminizmin çatısı altında Afro Amerikan, Afro-Karaib, Asya kadın hareketleri de toplanabilir. Ortak amaçları beyaz kadın hareketlerine müdahale etmektir.⁶⁹ Siyah Feminist hareket kültürel ve politik yönden 1980'lerde gelişti. Heidi Hartman'ın (1981) patriarşi ve kapitalizm ilişkisini "Marxizmin ve Feminizmin mutsuz evliliği" olarak tartışmasından sonra Amerikalı Siyah Feminist Gloria Joseph (1981) bu tartışmaya yeni

⁶⁸ H. Graham, alan araştırması tekniğinin, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve diğer eşitsizlikleri kapitalizm altında değerlendirdiğini belirterek, standartlaştırılmış toplumbilimsel ölçüm kategorilerini eleştirir. Bu kategorilerin kadınların tecrübelerini değerlendirmede yetersiz kaldıklarını öne sürer: "Ekonomik üretim gibi, ampirik verilerin disiplinleştirilmiş üretimi veri tabakalarına ve veri toplayıcılara gereksinim duyar. Bu üretim bilgilendiriciler şebekesine ve kooperasyonu teşvik eden psikolojik ve materyal ödüller sistemine güvenir. Kapitalist Ethos belki de en açık bir şekilde alan araştırması tekniğinde gömülüdür." H. Graham, " Do her answer fit his questions? Women and the Survey Method", der. E. Gomornikov, E. D. Morgan, D.J. Purvis & D. Taylorson, *The Public and The Private*, 1983, London, Heinemann, ss. 132-146'dan aktaran L. Steeves, a.g.e., s. 109

⁶⁹ Siyah Kadın Hareketi için şu kaynaklara bakılabilir: Hasel Cerby, *Reconstructing Womenhood: The Emergence of the Afro-American Women Novelist*, NY., Oxford, UN.Press, 1987; Bell Hooks, *Ain't I A Women? Black Women and Feminism*, Boston, South End Press, 1981; Gloria I. Joseph ve Jill Lewis, *Common Differences: Conflict in Black and White Feminist Perspectives*, NY., Anchor Press, 1981

bir boyut eklemiştir: ⁷⁰ "Kapitalizm ve patriarşinin çocuğu şimdi yetişkindir ve adına 'İrkçılık' denir."

Siyah kadınlar toplumsal cinsiyet tarafından belirlenimin yanısıra refah devleti içinde ırk tarafından da belirlenimin önemini vurgularlar. Ayrıca diğer kadın hareketlerinin 'patriarşi' tanımlamalarını da eleştirirler. Siyah feministler ayrıca radikal feministler ve sosyalist feministlerin baskı ve zulüm kaynağı olarak 'aile' eleştirilerine de katılmazlar. Onlar için siyah aile, köleliğe ve beyaz ırkçılığına karşı direnme alanıdır. Williams'ın Monaga ve Anzadua (1981)'dan yaptığı aktarmada :⁷¹

" Siyah erkeklerle ırkçılığa karşı beraber savaşırken aynı zamanda onlarla cinsiyeteceliğe karşı mücadele ediyoruz. " şeklinde siyah feminizmin mücadele alanları açıklanıyor.⁷²

Siyah feminizm eleştirel fenomenolojiyi kullanırken; toplumsal cinsiyet ve sınıf belirlenimlerine 'ırk' ve 'kültürü' eklemeyerek kadın müdahalelerine katkıda bulunmuştur: "Farklı kültürlerde farklı ırklarda kadının baskı altına alınması farklıdır."⁷³

Siyah feminizmin bu katkısı kadın müdahalelerini liberal, radikal ya da sosyalist diye kalın çizgilerle ayırmanın anlamsızlığını ortaya koymuştur. Ferre ve Hess kadın hareketlerinin birbirlerinden küçük ayrımlarla farklılaştırılmalarını eleştirmişlerdir.⁷⁴

Önemli olan kadın müdahalelerinin, birbirlerinden gerekli kavramları ve yeniden tanımlamaları alarak, etkileşmeleri; farklı

⁷⁰ F. Williams, a.g.e., s.69

⁷¹ F. Williams, a.g.e.,s.71

⁷² Carby'de (1982) ırkçılık nedeniyle siyah erkek ve beyaz erkek patriarşi yapısının farklı olduğunu belirtir. Siyah feminizm ayrıca "hemşirelik" (sisterhood) olgusununda önemle altını çizerler. Hemşirelik, baskı altına alınan kadınları, onları bölen ekonomik sınıfları aşan bir birlik olarak birleştiren ve aynı cinsel sınıfa üye olarak genel bir konumun farkına varılması üzerine temellenmiş bir kavramdır. Bakınız: Castro, a.g.e., s. 89

⁷³ F. Williams, a.g.e.,s.81

⁷⁴ Ferre & Hess, a.g.e., s. 165

kültür ve toplumsal yapılar için dinamik kadınlık tanımlamaları oluşturmaları; kadın kültürünün ve duygusallık, işbölümü, terbiye gibi bu kültürün öğelerinin değersizleştirilmesine karşı çıkmalarıdır. Charlotte Bunch'ın deyimiyle; feminizm, yaşamın tüm yönlerine seslenen dönüştürücü bir politika olmalıdır. ⁷⁵

B."KADIN İÇİN" VE "KADIN ÜZERİNE" ARAŞTIRMA

Çalışmamızda sosyal bilimlerin yeniden biçimlenmesine katkıda bulunan farklı kadın müdahalelerinin ve sosyal bilimleri yeniden biçimlendirirken kullandıkları metodolojinin üzerinde durulmasının nedeni Duelli-Klien'in yaptığı 'kadın için' ve 'kadın üzerine' araştırma arasındaki ayrımı belirgin kılmaktır.

Sosyal bilimlerin her alanındaki geleneksel kadın çalışmaları, özellikle kadınların gündelik yaşamındaki her türlü pratiğin incelenmesiyle işe başlar. Geleneksel kadın araştırmalarında da kadınların gündelik ve politik pratikleriyle, kültürlerinin erkekler tarafından incelenmesine karşı çıkmıştır. Fakat geleneksel kadın araştırmaları, yapılan çalışmalarda hakim sosyal bilim metodolojisinden yararlanmıştır. Feminist Araştırmalarda ise hakim sosyal bilim metodolojisine alternatifler aranmıştır. Geliştirilen Feminist Metodoloji, araştırmalarda özne-nesne dikatomisinin kaldırılmasını amaçlar. Kadın olan araştırmacı kendi deneyimlerini yorumlar; böyle bir araştırmada araştırmacı ve araştırmaya katılan kadınlar arasında karşılıklı öznellik ilişkisi kurulmuş olur. Bu şekilde yapılacak araştırmalar ile kadının biyolojisi, psikolojisi ve sosyolojisinden Duelli-Klien'in yaptığı ayırımı çizdiği 'kadın için' araştırmaya yani kadın için psikoloji, sosyoloji ve biyolojiye geçilebilir.⁷⁶ 'Kadın için' yapılan araştırmalar; kadınların gereksinimlerini, ilgi ve deneyimlerini ele almakta kadınlık

⁷⁵ L. Segal, a.g.e., s. 263, Ayrıntılı bilgi için bakınız: Charlotte Bunch & Kumari Jayawardena, *Feminism and Nationalism in the Third World*, Lahey, Ins. of Social Studies, 1982

⁷⁶ Renate Duelli-Klien, "How to do what we want to do: Thoughts about Feminist Methodology", *Theories of Women's Studies*, der. Gloria Bowles & Renate Duelli-Klein, London, Routledge & Kegan Paul, 1983, ss. 88-104

tanımlarına müdahale etmekte ve kadınlık bilincinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. 'Kadın üzerine' yapılan araştırmalar ise Duelli-Klein'e göre bilinen verilere yenilerini eklemekten başka bir işe yaramamaktadır. Ayrıca bu araştırmalarda, kadının kültürel kimliğini, etnik kökenini, toplumsal statüsü göz ardı edilmektedir. *Kadın üzerine* yapılan araştırmalar, sosyal bilimlerin pozitivist paradigmasının sınırları içinde kalıp, bu geleneksel sosyal bilim metodolojisinden yararlandığı için ampiriktir. Oysa *kadın için* yapılan araştırma, önceden kodlanmış sormacalar vb. yöntemlerin uygulanmasını eleştirel bir çalışma için sınırlayıcı bulur. Araştırma nicelikselden çok niteliksel olmalıdır. Mary Maynard'a göre araştırmalarda açık uçlu sormacalar ya da derinlemesine mülakat tekniği tercih edilmelidir.⁷⁷ Helen Roberts'in derlediği '*Feminist Araştırma Yapmak*' (*Doing Feminist Research*) adlı çalışmada, Ann Oakley'in geleneksel araştırma yönteminin dışında 'kadın için' araştırma yöntemini geliştirme çabasına ilişkin bir incelemesine yer verilmiştir. Oakley kadınların kadınlarla mülakat yapmasını önerirken⁷⁸, araştırmacı ve araştırılan kimse arasında karşılıklı bir ilişkinin kurulmasının gereği üzerinde durmuştur.⁷⁹ Dorothy Hobson'da ev kadınlarının soap opera izleme alışkanlıklarına ilişkin yaptığı araştırmada feminist metodolojinin gelişmesine "Görüşmenin kaydı sona erdikten sonra, kadınlarla genellikle konuşuruz. Onların benim yaşantım ve ailem hakkında sordukları soruları cevaplandırırım." şeklinde katkıda bulunmuştur.⁸⁰

Feminist araştırma metoduna göre, araştırmacı her zaman incelediği kişilerin yaşam deneyimini kendisinininki ile paylaşmalı, yeri geldiğinde onlardan biri olmayı bilmelidir.

⁷⁷ Mary Maynard, "Trend Report: The Re-Shaping of Sociology ? The Trends in Study of Gender", *Sociology*, V:24, N:2, 1990, ss. 269-290

⁷⁸ Ann Oakley'in "feminist araştırma yöntemine" ilişkin önermeleri yani kadınlar üzerine yapılacak çalışmaları kadınların yapması ve etkileşimli katılma yöntemi Türkiye'de de bir akademik çalışma düzleminde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ve özellikle araştırma yönteminin tartışılması için bakınız: Eser Danyal Köker, *Türkiye'de Kadın, Eğitim ve Siyaset: "Yüksek Öğrenim Kurumlarında Kadının Durumu Üzerine Bir İnceleme"*, Ankara, A.Ü.SBE, SB.Doktora Tezi,1988, ss.308-310

⁷⁹ H. Roberts. a.g.e.. s. 50

⁸⁰ Dorothy Hobson, *Crossroads: the drama of a Soap Opera*, London, Methuen, 1982

Kadın araştırmaları özellikle 'kadın için' alternatif model arayışı içinde "etnometodoloji"ye yönelmiştir.⁸¹ *Etnometodoloji*, gündelik yaşam ve ilişkilerinin analizini belgeselci ve yorumlayıcı bir yöntemle gerçekleştirir. Stanley ve Wise etnometodolojiyi "gündelik olanı hem araştırma konusu, hem de içinde çalışılacak kaynak" olarak değerlendirmektedirler.⁸² Etnometodolojik

81 Janice Radway (1986), sevda romanlarının kadın okurları üzerine yaptığı çalışmada etnografik ve feminist bakışaısını benimsediğini belirterek, etnografik çalışmaların feminist araştırmacılar tarafından yapılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Janice Radway, "Identifying Ideological Seams: Mass Culture, Analytical Method and Political Practice", *Communication*, V:9, N:1, 1986, s.99. Ayrıca bakınız: Liz Stanley & Sue Wise, "Back Into the Personal", Bowles & Duelli-Klein, a.g.e., s. 203 ve Cathy Schwichtenberg, "The 'Mother Lode' of Feminist Research: Congruent Paradigms in the Analysis of Beauty Culture", *Rethinking Communication V:2 Paradigm Exemplars*, der. B. Dervin, B. O'Keefe, L. Grossberg, E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989,ss. 304-305; Gerry Philipsen, "An Ethnographic Approach to Communication Studies", *Rethinking Communication V:2 Paradigm Exemplars*, der. B. Dervin, B. O'Keefe, L. Grossberg, E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989,ss. 258-268

69 Bu noktada etnometodolojinin epistemolojik köklerinin neler olduğuna kısaca değinmekte yarar var.

Etnometodoloji yeni bir metod olmakla beraber disiplinlerarası yeri oldukça karmaşıktır. Sosyoloji ile birlikte psikoloji, sosyal psikoloji ve felsefenin keşişim noktasında bulunmaktadır. Etnik gruplar, ırk ve nüfus gibi toplumsal olguları inceleyen etnoloji ve etnografi ile isim benzerliğine sahiptir. Harold Garfinkel'in temellerini attığı etnometodoloji Alfred Schutz'un fenomenolojisi ile yakından ilgilidir. Etnometodolojinin odak noktasını 'ortak duyu' ya da 'sağduyu' olarak adlandırabileceğimiz günlük yaşam alanı, pratikleri ve bu pratiklerin işleyişi oluşturur. Bakınız; Stewart Glegg, **Power, Rule and Domination: A Critical and Empirical Understanding of Power in Sociological Theory and Organizational Life**, London, Kegan Paul & Routledge, 1975, s. 6 Etnometodolojik yaklaşımın yüzyüze iletişimin ve günlük dilin incelenmesine önem verme ile olguların objektif yanları kadar subjektif yanlarına da ilgi göstermesi, onu diğer metodlardan ayıran özelliklerindedir. Bu yaklaşımın temel sorusu ise; gündelik yaşamda düzenin nasıl kurulduğudur. Garfinkel etnometodolojinin sorunsalını şöyle dile getirmiştir: "Biz toplumun nasıl bir araya geldiği ile ilgiliyiz, bu olay nasıl meydana geliyor, hergünlük faaliyetlerin, hareketlerin, tavırların sosyal yapısı nasıldır, nasıl meydana gelirler?... Bu sorulara cevap arıyoruz." Bakınız: Kurt H. Wolff, "Phenomenology and Sociology", **A History Of Sociological Analysis**, der. T. Bottomore & R. Nisbet, London, Heinemann, 1979 , ss. 499-556; Bu makalenin Türkçe evirisi için bakınız: Kurt H. Wolff, "Fenomenoloji ve Sosyoloji", ev. Harun Rızatepe, **Sosyolojik özümlemenin Tarihi**, der. Bottomore & Nisbet, Ankara, Verso, 1990, ss. 509-571, Worsley ise etnometodolojiyi, insanların üye olarak toplumsal çevrelerinde süre gelenleri toplumsal dünyalarını anlamlı kılmada kullandıklarının incelenmesi olarak tanımlıyor. Bakınız: P. Worsley, der., **Modern Sociology**, NY., Penguin, 1978; aktaran: Işık Akyollu, **Etnometodolojik Yaklaşım ve Uygulaması**

düşünceye göre, toplumsal düzen bireysel düzeyde üretilmektedir. Böylece toplumsal gerçekliğe ulaşmanın yolu; toplumsal olgularla birlikte bu olguları meydana getiren bireylerin de ele alınmasıdır. Bunun içinde günlük yaşam tecrübeleri, bu yaşamda duyulan arzular, hayaller ve fantaziler değerlendirilir. Etnometodolojik çalışmanın, kentleşmeden tutun da göç, çevre kirliliği, işsizlik, aile içi iktidar mücadelesi, okul ve işyeri ilişkilerine kadar uzanan geniş bir inceleme alanı vardır. Etnometodolojik araştırmalarda kullanılan teknikler anket, mülakat ve katılımlı gözlemdir. ⁸³

Üzerine Bir Deneme, Ankara, Hacettepe Ün., Sosyal Bilimler Ens., Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 1988, s. 73

⁸³ Cathy Schwichtenberg, Angela Mc Robbie (1984) ve Janice Radway (1984)'in çalışmalarını feminist etnometodolojik çalışmalara örnek olarak göstermektedir. Mc Robbie, dansın kadına ait bir haz biçimi ve aynı zamanda bir cinsel anlatım olduğunu öne sürmüştür. Radway ise, sevda romanı okuma ediminin kadınların gündelik yaşamlarını simgesel olarak dile getirdiği de şeklinde bir değerlendirme yaparak; "etnometodolojik çalışmaya devam edeceğini, çünkü bu yöntem ile etkin özne tarafından kurulan toplumsal incelemenin " mümkün olduğunu belirtir. Ayrıca Radway sevda romanlarının patriarşik yapısına ve kadınların sevda romanları okuma ediminin fantaziye kaçış gibi bir işlev gördüğüne de dikkat çekmiştir. Mc Robbie ve Radway'in çalışmalarında kadınların boş zaman faaliyetleri incelenmiş ve gündelik toplumsal tecrübeleriyle ilintilendirilmiştir. Dorothy Hobson da bir gündüz seriali olan Crossroads üzerine çalışmada (1982), bu diziyi izleyen kadınlarla onların evlerinde, programı izlerlerken mülakat yapmış, onların eviçindeki rollerini gözlemlemiştir. Hobson televizyon tüketimini izleyicilerin gündelik yaşamının bir parçası olarak değerlendirmiştir. Ayrıca aile içi iktidar kullanımını sorunsallaştıran feminist çalışmalardan etkilenen ve aile içi etkileşimde televizyonun nasıl bir rol oynadığını ve televizyon izlerken "anlamın" nasıl oluştuğunu inceleyen David Morley'in araştırması da etnometodolojik bir çalışma örneği olarak verilebilir. Morley, aile bağlamında televizyon izlemeyi toplumsal bir olay olarak ele alış ve bu edim ile toplumsal cinsiyet arasında ilişki kurmuştur. Kısacası etnometodolojik inceleme tarzı, gündelik ve popüler olan kültürün vebu kültür içinde kurulan rol ile toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sorgulanmasına olanak tanır. Bakınız: Angela Mc Robbie, "Dance and Social Phantasy", der., Angela Mc Robbie & Mica Nava, **Gender and Generation**, London, Mac Millan, 1984, 130-161; Janice Radway, "Women Read the Romance: The Interaction of Text and Context", **Feminist Studies**, V:9, N: 1, Spring, 1983, ss. 57-78; Janice Radway, **Reading Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature**, Chapel Hill, Un. of North Carolina Press, 1984; Janice Radway, "Interpretive communities and Variable Literacies: The Functions of Romance Reading" **Deadalus**, V:113, N:3, 1983, ss. 49-73; Janice Radway, "Reception Study: Ethnography and the Problems of Dispersed Audiences and Nomadic Critics", **Cultural Studies**, 2, 1988, s. 373 Dorothy Hobson, **Crossroads**, London, Methuen, 1982; David Morley, **Family Television: Power and Domestic Leisure**, London, Comedia, 1986 ve Cathy Schwichtenberg, "Feminist Cultural Studies", **Critical Studies in Mass Communication**, V:6, N:2, June 1989, ss. 203-208

TABLO III. FARKLI KADIN HAREKETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Farklı Kadın Yaklaşımları	Analizin Boyutları			
	Kadına Baskının Nedeni	Biyolojinin Rolü	Kamusal/özel Alan	Değişim Önerisi
LİBERAL FEMİNİZM	Cinsiyetçi ayırım, cinsiyet temelli hukuk	Belirleyici	Kamusal Alan ve kişisel alan ayrıldır	Kamusal alandadır
Liberal Feminizmin Yeni Versiyonları				
ÖZGÜRLEŞTİRİMCİ	Devlet Müdahalesi	Belirleyici	Kamusal Alan ve Özel Alan ayrıldır	Kamusal alandadır
REFAH DEVLETİ FEM.	Anneliğin değerini yitirmesi	Biyoloji kadının aile içindeki rolü nü belirler	Her iki alan ayrıldır	Özel alandadır
RADİKAL FEMİNİZM	Patriarşi (kadının yeniden ü- retimi ve cinsiyeti üzerinde kontrolüdür)	erkeğin doğasını belirler ve erkeğin ege- menliğine yol açar	Her iki alanı birleştirmeye çabalar	Kişisel alandadır

Farklı Kadın Yak.

Kadına Baskının
Nedeni

Biyolojinin Rolü

Kamusal/Özel Alan
Değişim

SOSYALİST FEMİNİZM

Patriarşik kapitalizm Kadının biyolojisi Üretim ilişkisi- Her iki
ya da kapitalist patriarşi varolduğu tarihsel lerinin değiş- alanın da
ve toplumsal koşullar içinde belirle- mesinin temeli yeniden
yicidir bu iki alanda- örgütlen-
dır mesî gere-
kir

SİYAH FEMİNİZM

Irkçı -Patriarşik Kapitalizm Kadının biyolojisi Üretim ilişkisi- Her iki alan
Irak öncelikli belir- Her iki alan Irkçı e-
pitalizm veEmperyalizm leycidir arasındaki iliş- şitsiz-
ki ırk, emper- liklerin
yalizm ve işgü- reddi
cünün uluslar-
arası ayrımı
çerçevesinde ele
alınır

II.BÖLÜM: İLETİŞİM ARAŞTIRMALARINA KADIN MÜDAHALESİ

İletişim çalışmalarına eleştirel yaklaşımlar içinde yer alan feminist kuramın katılması yine bir müdahale şeklinde olmuştur.⁸⁴ “İletişim Araştırmalarına Müdahale” terimi ile Treichler ve Wartella (1986) feminist çalışmaların, feminist bakış açlarına karşı genel olarak pek de konuksever olmayan iletişim çalışmaları geleneğine sokulmalarını ve ilk adımı atma zamanının geldiğini ifade ederler. Feminist Teori iletişim sürecinin üretim, ileti ve izleyici boyutlarını yeniden tanımlamaya çalışmıştır.⁸⁵ Feminist literatürde yaygın olarak kullanılan “müdahale” sözcüğü, bu çalışmada feminist teori ve iletişim araştırmalarının birbirlerini nasıl besleyeceklerini göstermek için kullanılmıştır.

Feminist araştırmacılar “iletişim alanına müdahale” sözcüğünü kullanıyorlarsa, feminist bakış açısına göre iletişim alanında ve bu alanın tanımlarında bir sorun var demektir. Gerek Lana Rakow, gerekse Treichler ve Wartella hem liberal-çoğulcu hem de eleştirel iletişim teorilerinin feminist kuram ve araştırmalara fazla sıcak bakmadığını öne sürmüşlerdir. Rakow, 1985 yılında Uluslararası İletişim Derneği (ICA) tarafından düzenlenen “Paradigm Dialogs” konulu sempozyumda sunduğu “A Paradigm of One’s Own: Feminist Ferment in the Field” adlı makalede, ABD.’de ki iletişim araştırmalarının durumunu karakterize eden, liberal-çoğulcu

84 P. A. Treichler & E. Wartella, "Interventions: Feminist Theory and Communication Studies", *Communication*, V:9, N:1, 1986, ss. 1-18

85 Treichler & Wartella, feminist çalışmaların iletişim alanına müdahalesine şu örnekleri verirler: Lana Rakow, "A Paradigm of One’s Own: Feminist Ferment in the Field" *International Communication Association*, Honolulu, 1985; Thelma Mc Cormack, "Male Conception of Female Audience: The Case of Soap Operas" *Mass Communication Review Yearbook*, der, Wartella, Whitney & Windhal, Beverly Hills, Sage, 1983, ss. 273-283 ve Janice Radway, *Reading Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature*, Chapel Hill, Un. of North Carolina, 1984; aktarılan kaynak için bakınız: Treichler & Wartella, y.a.g.m., s. 14-15; Ayrıca A. Balsomo, "Feminist Cultural Studies: Interdisciplinary Interventions" adlı ICA’nın New Orleans 1988 sempozyumunda sunduğu makalesinde feminist teorinin iletişim alanına müdahale etmesi gerekliliğini belirtmiştir.

gelenek ile eleştirel gelenek arasında bir tartışma ortamı başlatan *Ferment in the Field*⁸⁶ çalışmasının, liberal-çoğulcu geleneğe alternatif yaklaşımlar arasında yer alan feminizmin katkılarını ihmal ettiği şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. Treichler ve Wartella da *Ferment in the Field*'i, iletişim alanı üzerinde paradigmalar arası mücadeleyi erkek yönelimli bir çerçeve içerisinde ele almakla eleştirmişlerdir.⁸⁷

Feminist Teori, iletişim alanına beraberinde getirdiği güçlü sorular ile girmiştir:⁸⁸

- Kitle İletişim Aracı ürünlerini kim kontrol ediyor ve üretiyor ?
- Kitle İletişim Aracı ürünleri kimlerin çıkarına hizmet ediyor ?
- Kültürel ürünler 'anlamı' nasıl yaratıyor ve yeniden nasıl kuruyor ?
- İzleyiciler-kadınlar- kültürel ürünleri nasıl okuyorlar ve kullanıyorlar ?
- Kültürel ürünler içerisinde iktidar ve bağımlılığın koşulları nelerdir ?
- Cinsiyet farklılığı yaratan sosyal ve kültürel koşullar nelerdir ve bu koşullar nasıl değiştirilebilir ?
- İletişim araştırmacısı, araştırmasının öznesiyle ilişkili olarak kendini nasıl konumlandırabilir ?
- İletişim araştırmacısı sosyal ve politik değişimi iletişim bazında nasıl değerlendirebilir ?

İletişim teorileri ve farklı feminist hareketlerin kuracakları ilişkide önemli olan 'kadın' yaklaşımının kendi gündemini belirlemesidir. Burada önemli bir nokta ise farklı feminist perspektiflerin "iletişim alanındaki kadınlık tanımları" yeniden inşa edilirken, birbirleriyle işbirliği yapmaları gereğidir.

⁸⁶ *Ferment in the Field* için bakınız: *Journal of Communication*, Special Issue, Spring, 1983

⁸⁷ Treichler & Wartella, a.g.m., s. 3

⁸⁸ Treichler & Wartella, a.g.m., s. 4

Treichler ve Wartella feminist kuram ve araştırmaların iletişim alanına yaptığı katkıları kısaca şu şekilde özetlemişlerdir: ⁸⁹

1. İktidar ilişkilerinin daha sofistike ve doğrudan analizine başlanması,
2. Cinsiyet farklılığının toplumsal ve kültürel inşasının nedeni göstermek için çalışan toplumsal kuramın geliştirilmesi,
3. İletişimi meydana geldiği içerikle, yaşam tecrüsesi ile beraber ele almak,
4. Cinsiyet farklılıklarını sınıf, ırk, yaş ve etnik kökene bağlayan teorik analiz önerilmesi,
5. Toplumsal değişim için bir "gündem" konması.

Mary Ellen Brown, feminist iletişim araştırmalarının, özellikle feminist televizyon eleştirisinin beslendiği kaynakların **Kültürel Çalışmalar, Feminist Psikoanalitik Film Eleştirisi ve 1970'li yıllarda gelişen Feminist Hareketin kendisi olduğunu** belirtmiştir. ⁹⁰ Bu kaynaklara **Edebiyat Eleştirisi ve Okuyucu-Tepki Kuramı ile Alımlama Kuramı** eklenebilir.

Eleştirel Gelenek içerisinde yer alan feminist iletişim araştırmalarının beslendiği kaynakları genel hatlarıyla ele almadan önce, kısaca **Liberal-Çoğulcu Gelenek**⁹¹ ile Eleştirel Gelenek arasındaki temel farkları görelim.

⁸⁹ Trichler & Wartella, a.g.m., ss. 1-2; Lana Rakow, iletişim ile feminizmin diyalogunun, iletişim teorilerini geliştirici bir gücü olduğunu iddia etmiştir. Angela Press de iletişim alanındaki çalışmaların feminist teorideki son gelişmelerden neler öğrenebileceği konusunu ele almıştır. Bakınız: Lana Rakow, " Rethinking Gender Research in Communication", *Journal of Communication*, V:36, N:4, 1986, ss. 11-26 ve Angela Press, " The Ongoing Feminist Revolution", *Critical Studies in Mass Communication*, V:6, N:2, June, 1989, ss. 196-202

⁹⁰ Mary Ellen Brown, " Feminist Cultural Television Criticism, Culture, Theory and Practice" , *Television and Women's Culture: The Politics of Popular*, der. Mary Ellen Brown, Newbury Park:CA.,Sage.,1990, s. 17

⁹¹ Liberal -Çoğulcu Gelenek, aynı zamanda " yönetsel", " hakim", "klasik", "ampirik" ve "yapısalcı-işlevselci" gelenek şeklinde de adlandırılmaktadır.

A. Liberal-Çoğulcu Gelenek ile Eleştirel Gelenek

Slack ve Allor, iletişim alanındaki yaklaşımları, nedensellik sorununu (casuality)⁹² tanımlamaları ve toplumsal iktidarın kullanılmasında iletişimin rolünü açıklamalarına göre Liberal Çoğulcu ve Eleştirel Gelenek olmak üzere iki grupta toplamışlardır. ⁹³ Liberal Çoğulcu Gelenek ile Eleştirel Gelenek arasındaki farklılık siyasal ve epistemolojiktir. Liberal Çoğulcu Gelenekte gönderici (kurum), mesaj (ileti) ve alıcı (izleyici) nedensellik çizgisi üzerinde ele alınmaktadır. Liberal-çoğulcu gelenek gönderici-ileti ve alıcıyı iletişim süreci içerisinde birbirlerinden yalıtılabilir ögeler olarak konumlandırır.⁹⁴ Slack ve Allor'a göre Eleştirel Gelenek, gönderici, alıcı ve mesajı iletişim sürecinin yalıtılabilir elamanları olarak görmez. Çünkü eleştirel geleneğe göre, iletişim kurumları ve kitle iletişim süreçleri diğer toplumsal kurum ve süreçlerden (aile, devlet, ekonomik örgütler vd.) ayrı olarak ele alınamaz. Ayrıca iletilerin alıcıları olan insanlar toplumsal grupların üyeleridir. Bu toplumsal gruplara üyelikleri tarafından, insanların toplumsal konumları tanımlanır. Sonuçta Eleştirel Gelenek toplumsal yapı ve iktidarın işleyişi içerisinde

⁹² Liberal-Çoğulcu Gelenek'in araştırmalarında gönderici-mesaj ve alıcı ilişkisi birbirinden ayrı parçalar olarak ele alınmıştır. Geleneksel Araştırmaların yeni yönsemesi olan Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı zincirin her bir halkasını birbirine tutturmaya çalışırken gönderici ve alıcı arasına psikolojik dolaylılamaları yerleştirmiş, bu sefer de mesaj yani içerik/metin ihmal edilmiştir. Eleştirel yaklaşımlar ise iletişim sürecinin oluşturucu ögeleri olan gönderici-mesaj ve alıcıyı birbirinden soyutlamazlar. Liberal-çoğulcu geleneğe yöneltilen "nedensel" olduğu eleştirisi çerçevesinde, nedenselliğin özelliklerini özetleyecek olursak; bunlar: çizgisellik ve kavramları sınırlı bağlam anlayışı çerçevesinde bölerek soyutlamadır.

⁹³ J. D. Slack & M. Allor, " The Political and Epistemological Constituents of Critical Communication Research ", *Journal of Communication: Ferment in the Field*, Summer, 1983, ss. 208-218

⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir : Curran, Gurevitch & Woollacott, " The study of the media: Theoretical Approaches ", *Culture, Society and the Media*, der. Gurevitch, Bennett, Curran & Woollacott, London, Methuen, 1982, ss. 11-29 ; Tony Bennett, " Theories of the Media, Theories of Society ", *Culture, Society and the Media*, der. Gurevitch vd., 1982, ss. 30-55; F. Mutlu Binark, " Kullanımlar ve Doyumlar Sarkacı: Çizginin Dışına Salınmak ", *Gazi BYYO. Dergisi*, C:10, 1988-1989, ss. 119-128

iletişim sürecini sorunsallaştırmış, onu toplumsal bağlamı (ideolojik, kültürel, tarihsel, ekonomik, sosyal) ile birlikte ele almıştır.

Eleştirel Gelenek içinde kaynak, mesaj ve izleyiciyi farklı tanımlamalarından ve farklı siyasa üretmelerinden dolayı ayrılaşmalar vardır. Bu farklı eleştirel yaklaşımların ortak noktası, Liberal-Çoğulcu geleneğin yarattığı İradecilik ya da İstençilik (Voluntarism) ve Belirlenimcilik (Determinizm) ikilemine yani BİREY/TOPLUM dikotomisine karşı çıkmalarıdır.⁹⁵ İradecilik bireyi "anlamı oluşturan etken-özne" olarak ele alırken, belirlenimcilikte birey, toplumsal yapı içerisinde toplumsallaşma sürecinin nesnesidir. Sosyal bilimlerde yaratılan bu ayrım etkisini iletişim kuramlarında da göstermiş; Liberal-Çoğulcu Gelenek iradecilik ve belirlenimcilik ikilemi içinde bireyin gücü ile Kitle İletişim Araçlarının gücünü karşı karşıya getirmiştir. Sonuç olarak Liberal-Çoğulcu Gelenek BİREY/TOPLUM ikilemini aşamamıştır; "Belli durumlarda ve konumlarda tarihsel olarak yaşayan, özne olarak eyleyen ve toplumsal yapı ve tarihsel koşullar içinde eyleyen insan" onun sorunsalının dışında kalmıştır. Allor tarafından; ekonomi-politik, post-yapısalcılık, feminist eleştiri, kültürel çalışmalar ve post-modernizm olarak ayrılaştırılan Eleştirel Yaklaşımlar, birey ve toplumu birleştirirken, farklı özne pozisyonları geliştirmişler, bu pozisyonları da "izleyici" kavramı ile örnekleme yoluna gitmişlerdir.⁹⁶ Sosyal bilimlerdeki "özne" tartışmaları

⁹⁵ Martin Allor, "Relocating The Site of The Audience", *Critical Studies in Mass Communication*, V: 5, N:3, 1988, ss. 217-233 ve Halil Nalçaoğlu, *Elektronik Media Ortamında Aktif/Pasif İzleyici Sorunsalı: Toplumsal Sistem/Toplumsal Eylem İkilemi*, A.Ü. S.B.E., İletişim A.B.Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1990

⁹⁶ S. Hall eleştirel geleneğin içinde farklı bakış açılarının varlığına dikkat çekmiştir: "Eleştirel Paradigma diye bütüncül bir kuramsal/görgül araştırma geleneğinden söz etmek hatalıdır." David J. Scholle'de eleştirel çalışmaların bütüncül bir kuramdan oluşmadığını, daha ziyade "söylemsel bir uzam" oluşturduklarını belirtir. Bakınız: Stuart Hall, "Ideology and Communication", der. Grosberg, Dervin, Wartella & O'Keefe, *Rethinking Communication: Paradigm Issues*, V:1, Newbury Park:CA., Sage, 1989, 42; David J. Scholle, "Critical Theories: From the Theory of Ideology to Power/Knowledge" *Critical Studies in Mass Communication*, 5, 1988, ss.16-41 (Türkçe çevirisi için bakınız: A.Ü. BYYO Yıllık 1989-1990, çev. Mehmet Küçük, Ankara, 1991, ss. 159-185" ve Michael M. Real, *Super Media: A Cultural Studies Approach*, Newbury Park, Sage, 1989, ss. 44-78

böylece İletişim alanında da yerini bulmuştur. Allor'a göre Liberal Çoğulcu yaklaşımda izleyicinin bir yüzü yoktur, ayrıca rasyonel, beyaz ve yetişkin erkek dışında kalan kadınlar, çocuklar, yaşlılar, işsizler, etnik gruplar ve alt-kültürler "sorunlu yani etkilenen" izleyici olarak tanımlanmıştır. Allor izleyicinin yüzünün doldurulmasının ancak Eleştirel Gelenek içerisinde mümkün olacağını öne sürerken, "izleyici" kavramının somut bir kavram olarak ele alınmaması, bunun yerine soyut bir kavram olarak önce onu belirleyen parçalara ayrılıp (deconstruct), daha sonra da çoklu belirlenimleri ile yeniden yapılanmasını (reconstruct) önermiştir. Allor eleştirel yaklaşımların içerisinde toplumsal öznenin farklı isimler almasına da dikkat çekmiştir: ekonomi-politik de "emek-değer", post-yapısalcılıkta "metindeki özne", feminizmde "toplumsal cinsiyeti olan okur", kültürel çalışmalarda "alt-kültür ve sınıf" ve post-modernizmde "kitle"... Bu soyutlamalarından dolayı eleştirel yaklaşımları Allor, BİREY/TOPLUM arasındaki dolayımı yeniden üretmeye hizmet etmekle eleştirmiştir.⁹⁷

B. Feminist İletişim Araştırmalarının Kaynakları

I. Kültürel Çalışmalar ile Feminist Eleştirinin İlişkisi

Siyasal ve kültürel bir hareket olarak gelişen Feminist Kuram ve Humanities Geleneği içinde yer alan Kültürel Çalışmalar arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Başlangıçta, gerek feminizm, gerekse kültürel çalışmalar akademik çevrenin dışında radikal hareketler olarak değerlendirilmişlerdir. Her ikisinin de ortak noktası, iktidar ve onun baskı biçimlerinin, akademi ve toplum içindeki bilgi üretiminin siyasalarını incelemektir. Bir çok feminist iletişim araştırmacısı da feminizm ile kültürel çalışmaların

⁹⁷ M. Allor, .a.g.m., s. 232

tarihlerindeki koşutluklara ve kadına ait kültürün feminist analizinin önemine dikkat çekmişlerdir. ⁹⁸

Kültürel Çalışmalar, kültürel tüketim ve iktidarın kültürel boyutlarını özellikle kitle iletişim araçları ve ürünlerinde somutlaştırarak incelemektedir. Kültürel çalışmalar tarih, edebiyat ve sosyoloji olmak üzere bir çok kaynaktan beslenerek gelişirken; "kültür"ü, "ideoloji"yi, "hegomonya"yı yeniden tanımlamıştır. ⁹⁹ Kültürü bu gelenek çerçevesinde tanımlayacak olursak; *Kültür* çeşitli yaşam tarzları, her türlü gerçeklik tanımı, tecrübe-pratik ve değerlerin toplamıdır.¹⁰⁰ Tarih içinde sürekli değişme gösteren "kültür"ün incelenmesinin en iyi yolu 'yaşayan kültürlerin etnografik araştırması'dır. Kültürel Çalışmalar yaşayan kültürlerin yani gençlik kültürünün, alt-kültürlerin, iş ilişkilerinin ve eve ait gündelik yaşam ilişkilerinin çözümlenmelerini yaparak, hem kültürü dinamik bir süreç içinde ele almıştır, hem de sosyolojinin alanı denilerek analiz kapsamına alınmayan kurum, pratikler, inanç sistemleri ve temsiller(representations) arasındaki ilişkilerin incelenmesine başlanmıştır. Etnografik çalışmalar ile gündelik yaşam incelenirken, hakim gruplar ve bağımlı gruplar arasındaki ilişki de gündeme gelmiştir. Bu ilişki popüler kültür ürünlerinin üretimi ve tüketimi bağlamında ele alınmıştır. Stuart Hall bağımlı sınıfların geleneği olarak adlandırdığı *popüler gelenek ile popüler kültürü* ¹⁰¹ ilişkilendirmiştir. Okuyucunun/İzleyicinin bir anlatıyı

⁹⁸ Sarah Franklin, Celia Lury & Jackie Stacey, "Feminism and Cultural Studies: Pasts, Presents and Futures." *Media, Culture & Society*, V:13, N:2, 1991, ss. 171-192

⁹⁹ Kültürel Çalışmaların ideoloji, kültür ve hegomonya tanımlamaları için bakınız: Aykut Çelebi, *Söylem Çözümlemesi: Gazetelerin 'Haber' Oluşturma ve 'Gündem' Belirleme İşlevlerine Eleştirel Bir Yaklaşım*, A.Ü. S.B.E. İletişim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1990, ss. 31-40 ve Meral Özbek, *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, İstanbul, İletişim, 1991

¹⁰⁰ Raymond Williams kültürü, "...yalnızca sanat ve öğrenimde değil, ama aynı zamanda kurumlarda ve sıradan gündelik davranışta belli anlam ve değerler ifade eden bir yaşam tarzı" olarak tanımlamaktadır. Raymond Williams, *Culture and Society: 1780-1950*, London, Penguin, 1966'den aktaran M. Özbek, y.a.g.e., s. 78

¹⁰¹ Kültürel Çalışmalar popüler kültür ve popüler gelenek içerisinde hakim kültürün pratiklerine ve gerçeklik tanımlarına karşı direnmenin gerçekleştiğini öne sürerler. Popüler Geleneğin özelliği dayanışma, yardımlaşma, eşitlik gibi öğeleri içinde barındırmasıdır. Stuart Hall, *Popüler*

(popüler kültür ürününü) yorumlamasını toplumsal ve kültürel pratiklerin içerisinde değerlendiren Kültürel Çalışmalar, farklı anlamlandırma biçimleri üzerine de dikkatini yöneltmiştir.¹⁰² Bu

Kültürü; " Belli bir dönemde kökleri bağımlı sınıfların toplumsal ve materyal koşullarında olan, popüler gelenek ve pratikler içerisinde gömülü etkinlikler ve biçimler" olarak tanımlamıştır. John Fiske ise popüler kültürün kültür endüstrisi tarafından değil insanlar tarafından üretildiğini belirterek, popüler kültürün iktidar ilişkilerinin bir parçası ; hakimler ve bağımlılar arasındaki sürekli mücadele, Eco'nun deyimiyile "semiotik gerilla savaşı alanı" olduğunu belirtir. Fiske'ye göre popüler kültür sadece bir tüketim alanı değildir. Bu kültürde toplumsal sistem içerisinde anlamlar ve hazlar yaratılırken, gündelik yaşam stratejileri ile egemen kültüre direnilir, kimi yerde bu egemen tanımlar kabul edilir.Fakat iki taraf içinde kesin zafer ya da yenilgi yoktur. Stuart Hall da (1981,238) popüler kültür içinde anlamlar ve toplumsal iktidar üzerine mücadelenin varlığına dikkat çeker: " İktidar bloğuna, insanlar bir sınıfın diğer bir sınıfa zıtlığı olarak değil, daha ziyade, kültürde açığa çıkan çelişki çerçevesinde karşı çıkarlar Popüler kültür, özellikle, çelişki-çatışma etrafında organize olmuştur: İktidar bloğuna karşı olan popüler güçler..." . Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, halka ait anlamına gelen popüler kültür ürünlerinin, kazanç getiren herşeyi üretim süreci içine alan kültür endüstrisi tarafından yeniden ve yeniden üretilmeye başlanıp, insanlara satılmaya başlanmasıdır. Böylelikle her türlü özgünlük ile birlikte farklılaşma ve "direnme" olarak adlandırılanlar evcilleştirilir. Özellikle iletişim sektöründe arz ve talep ilişkisini belirleyenlerin "tüketiciler yani izleyiciler" olduğu iddia edilse de kültür endüstrisinin ürünleri üzerinde son karar sektörün elindedir. H. M. Enzesberger'in deyimiyile kitle iletişim araçları ürünleri insanların "gerçek ihtiyaçlarına" seslenirler, fakat aynı zamanda bu "gerçek ihtiyaçları" çarpıtırlar. Bu nedenle kültür endüstrisinin ürünleri çelişkili bir yapıya sahiptir. Hem endüstri tarafından belirlenmiş iletileri tüketicilere iletmeye çalışırlar, hem de tüketici bu ürünlerde kendi gereksinimlerine endüstrinin belirlenenimlerinin dışında karşılık arar. Tania Modleski de kitle kültürünün topyekun "güdüp yönettiği" iddiasına karşı çıkanları, konuları ile aralarında bulunması gereken eleştirel mesafeyi kaybetmiş kişiler olarak eleştirmektedir. Modleski'ye göre bu kişiler, istemiyerek de olsa, kitle kültürü endüstrisinin "evcilleştirme" sürecine katkıda bulunmaktadır. Tania Modleski, *Studies in Entertainment*, Bloomington, Indiana Un. Press, 1986' dan aktaran M. Özbek, a.g.e., s, 87 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Stuart Hall, " Notes on Deconstructing 'The Popular' " ,der. R. Samuel, *People's History and Socialist Theory*, London, Routledge & Kegan Paul, 1981, ss. 227-240 ve John Fiske, *Understanding Popular Culture*, Boston, Unwin Hyman, 1989

¹⁰²Daha önce de belirtildiği gibi Stuart Hall'ın 'Açıklama ve Kodlama' Modeli'nde televizyon söyleminin açıklanmasına ilişkin üç hipotez öne sürülür.Bu hipotezlere göre; izleyici tam ve güçlü olarak kodlanmış anlamı başat kodlar içinde okur, ya da hegomonik tanımların meşruluğunu bir dereceye kadar tartışır. Son hipotez de ise izleyicinin açıklaması kodlamanın tam karşısı olarak gerçekleşir. İnsanlar "kültürel aptallar" olmadıklarına göre bir kültürel ürünü farklı şekillerde yorumlayabilirler. Modleski bu farklı yorumlamaların bağlı olduğu koşulları "...belirgin bir mesajın alınılması, izleyicinin inançlarına, genel toplumsal tecrübesine de bağlıdır" şeklinde belirtmiştir. Bk. Tania Modleski, .a.g.e., s. x-xi

farklı anlamlandırma sistemleri izleyicinin sosyo-ekonomik konumu ve toplumsal cinsiyeti ile yakından ilgilidir. ¹⁰³

Kültürel Çalışmalar içerisinde feminizm asıl etkisini 1980'ler ile göstermeye başlamıştır. ¹⁰⁴ Kadın kültürü ve kadına ait gerçeklik tanımlamalarının yeniden inşasının, Kültürel Çalışmaların yeni bir uygulama alanı haline gelmesi, bu geleneğe yeni araştırma konularını kazandırmıştır. Watney'nin (1987) AIDS'in kültürel temsililiklerini araştırdığı çalışması bu yeni araştırma alanlarından birisidir. Kültürel Çalışmaların bir alt dalı olarak gelişmesini sürdüren kültürel feminizmin amacı, Segal'in deyimiyile; kadınların kültürünün, eğlencelerinin, yazılarının, estetik yapılarının ve sosyal yaşamlarının incelenmesidir.¹⁰⁵ Ayrıca kadın araştırmacılar toplumsal cinsiyetçi eşitsizliğin kültürel boyutunu analiz etmeye de yönelmişlerdir.

Kadın araştırmaları ile kültürel çalışmaların ortak sorularını bir araya toplarsak, bu soruların şunlar olduğunu görürüz:

1. Toplumsal cinsiyetçi eşitsizliğin yeniden üretiminde kültürün rolü nedir ?
2. Kültürün anlaşılmasında toplumsal cinsiyet nasıl analiz edilir?

Kadın araştırmaları ile Kültürel Çalışmalar, üç inceleme alanında kesişmiştir. Bu alanlar: ¹⁰⁶

1. Popüler temsililikler (özellikle edebiyat ve iletişim araçlarında)

¹⁰³Stuart Hall, "Encoding/Decoding", *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies 1972-1979*, der. Hall vd., London, Hutchinson, 1980, ss. 128-138

¹⁰⁴ Kültürel Çalışmalar içinde Women's Studies Group kurularak: Women Take Issue (1978) çalışması hazırlanmıştır. Ayrıca feminizm ve kültürel çalışmalar arasındaki ilişkinin değerlendirmesi için bakınız: L. Steeves, a.g.m., 1985, ss.95, 135 ve C. Schwichtenberg, a.g.m., 1989, ss. 203-208

¹⁰⁵L. Segal, a.g.e., s. 99

¹⁰⁶ Franklin, Lury & Stacey, a.g.m., 185-187

2. Bilim ve teknoloji 107

3. Girişimci kültürün analizi 108

Özellikle televizyon ürünleri ve pratikleri içerisinde ideolojinin nasıl üretildiği ve işlediğini, izleyicilerin kendi yaşamları içinde televizyonla nasıl etkileşim içerisine girdiklerini, bu iletişim aracını nasıl kullandıklarını araştıran kültürel çalışmalar "gündelik yaşam"ı ve "ideolojinin yeniden üretimi"ni sorunsallaştırdığı için kadın araştırmaları hareketine yakın gelmiştir. Kültürel Çalışmaların etkisi ile Televizyon Eleştirisi gelişirken bu eleştiriye koşut bir yönseme olarak da Feminist Televizyon eleştirisi gelişmiştir.

Günümüz toplumlarında kitle iletişim araçları özellikle de televizyon, artık salonlarımızdan mutfaklarımıza kadar evimizin içine yerleşmiş, adeta ailemizin bir üyesi durumuna gelmiştir. Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtları arasında sınıflandırdığı kitle iletişim kurumları, toplumdaki teknolojik, endüstriyel ve politik-ideolojik olayların birleşimi tarafından üretilir.¹⁰⁸ Althusser devletin ideolojik araçlarının, hakim grubun ideolojisine insanların uymasını sağlamaya ve bu ideolojiyi pekiştirmeye yönelik işlediğini öne sürer. Gramsci ise "rızanın kazanılmasını" açıklarken; hakim ideolojinin statik bir konumunun olmadığını, sürekli bir devinim içinde bulunduğunu belirtir. Gramsci'ye göre ideoloji üzerinde hakimler ve bağımlılar bir mücadele verirler. Egemen sınıfın

¹⁰⁷ Feminist Kültürel Çalışmalar sadece izleyici kadınları sorunsallaştırmamış, metin analizlerinin yanısıra kitle iletişimin üretim boyutunu da ihmal etmemiştir. Yeni iletişim teknolojileri ve kadınlar arasındaki ilişkileri de incelemiştir. Bakınız: E. Arnold, L. Birke & W. Faulkner, "Women and Microelectronics :The Case of Word Processors", *Women's Studies International Quarterly*, 1981, 4, ss. 321-340

¹⁰⁸ İdeolojiyi, " insanların kendi varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkiden doğan ilişki" olarak tanımlayan ve onun maddi bir varlığa sahip olduğunu süren Althusser; devlet ideolojik aygıtları ve devlet aygıtını birbirinden ayırır. Devlet aygıtlarının, ki bunlar hükümet, polis, ordu, mahkemeler, hapisaneler gibi kurumlardır, temelinde baskı ve zor kullanma yatar. Althusser'e göre din, aile, hukuk, sendika, haberleşme kurumları ile kültürel, öğretimsel ve siyasal kurumlar, devletin ideolojik aygıtlarıdır, temellerinde ise "ideoloji" yatar. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1989 ve Gustav Therbon, *İktidarın İdeolojisi ve İdeolojinin İktidarı*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1989.

iktidarını sürdürmesi için ikna ve uzlaşımı yeniden ve yeniden sağlaması gerekmektedir. Kültürel Çalışmaların Gramsci'den aldıkları "ikna ve rızanın kazanılmasında sürekli mücadele" saptaması ve "egemen olanın içinde barınan çelişki"yi kabul etmeleri, kadın araştırmacılara da patriarşik yapının sorgulanmasında yol göstermiştir. Çalışmanın daha sonraki bölümlerinde tartışılacak olan televizyon metinlerinin çokanlamlı (polisemik)¹⁰⁹ olması iddiasının temelinde de, televizyonun (metninin) kendi içinde barındırdığı çelişik ögeler yatar. İzleyici metinle olan karşılıklı ilişkisinde, kendi (okuyucu) konumunun belirleyicileri yani kültürel, siyasal ve cinsel kimliği doğrultusunda ve metnin üreticileri tarafından belli tarzlarda açıklanacağı varsayılarak metine yerleştirilmiş bazı kodlardan da etkilenerek, bu ögelerin hepsinin bir aradalığı ve çelişikliği içerisinde metni okur/anlamlandırır.

Bu durumda Televizyon Eleştirisi, kültürel, ekonomik, politik, tarihsel, toplumsal, ırksal ve cinsiyete ait içeriklerde kendimizi ve televizyonu anlama tarzımızı biçimlendiren mitleri ve uzlaşmaların ardında gizlenen çelişkileri konu edinir. İnsanların kitle iletişim araçlarını (özellikle televizyonu) nasıl ve neden kullandıklarının, varolan düzen ile uzlaşırken aynı zamanda ona kendi içinde nasıl da direndiklerinin incelenmesi, kadın hareketleri ve bu hareketlerin politikaları için, kadına ait anlamlandırma mekanizmalarının inşası ve geliştirilmesinde önem taşır.¹¹⁰ Sonuç

¹⁰⁹ Cok anlamlılık kavramı, bir kitle iletişim aracı ürünün birden fazla anlamı ve yorumu olabileceğini ifade eder. Metnin doğasında varolduğu belirtilen çokanlamlılığın, izleyiciye hakim okumanın ötesine geçme olanağı verdiği öne sürülmektedir. Hall ve Jensen çokanlamlılığı politik bir kavram olarak kullanmaktadırlar. Fiske'de çokanlamlılığın sadece televizyon izleme hazzının kaynağı olmadığını aynı zamanda televizyonda ilerici bir politik potansiyel yarattığını ileri sürmektedir. Bakınız: Klaus Brohn Jensen, "The Politics of Polysemy: TV News, Everyday Consciousness and Political Action". **Media, Culture & Society**, V:12, N:1, 1990, ss. 57-77 ve John Fiske, "Television and Popular Culture: Reflections on British and Australian Critical Practice". **Critical Studies in Mass Communication**, 3, 1986, ss. 200-216

¹¹⁰ Michele Mattelart, kültürel ürün olarak kitle iletişim, araçları içeriğinin ve bu içeriklerin kadın tüketicileri arasındaki ilişkinin incelenmesinin gereğine ;" Ulusal ve uluslararası kitle iletişim araçlarının iktidar yapıları ve kitle iletişim araçlarının mesajları üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır. Fakat, bu mesajlara karşı alıcıların tepkilerini, karşılıklarını ya da nasıl

olarak, Feminist Televizyon Eleştirisi Kültürel Çalışmalar'dan "rıza gösterme" ve aynı anda "direnme" mekanizmaları varsayımını alarak, kendine eklemiştir .

2. Feminist Psikoanalitik Film Eleştirisi

Feminist Psikoanaliz çalışmaları özellikle sinema alanında gelişmiştir. Bu çalışmalar ise çoğunlukla Camera Obscura, Signs, m/f ve Screen gibi radikal dergilerde yayınlanmıştır. Patriarşi ideolojisinin sinemada dilsel ve görsel olarak yeniden nasıl kurulduğu sorunsallaştırılmıştır.¹¹¹ Kadına kitle iletişim araçları dünyasında atfedilen toplumsal cinsiyet tanımlarını yeniden değerlendirdiler.¹¹² Bu araştırmalarda, kitle iletişim araçlarında kadının ya "fedakar anne, sadık ve iyi eş" ya da "yoldan çıkmış kötü kadın" olarak sunumunun kadını "pasif, kolayca hükmedilir bir nesneye" dönüştürdüğü idda edilmiştir. Feminist psikoanaliz araştırmalar, post-yapısalcılığın etkisi ve Lacan'ın çalışmalarıyla¹¹³

direndiklerini inceleyen araştırmalar yetersiz sayıdadır." şeklinde dikkat çekmektedir. Bakınız: Michele Mattelart, "Women and the Cultural Industries", Media, Culture and Society, 4, 1982, s.141

111 Fransız feministler psikoanaliz, dilbilim ve felsefe arasında bağlantı kurdular. Julie Kristeva yaptığı çalışmalarda dilin "maskulin" olduğunu ileri sürerek, kadına ait bir dilin geliştirilmesini önerir. Bakınız: Julie Kristeva, "Women's Time ", Signs, 7, 1981, ss. 13-35

112 Lana F. Rakow erkeklerin ve kadınların dünyasına atfedilen toplumsal cinsiyet tanımlarını şu şekilde karşılaştırır:

<u>ERKEK</u>	<u>KADIN</u>
ussallık	duygusallık
rekabet	terbiye
saldırganlık	işbirliği
bireycilik	dayanışma

Rakow, kadına ait toplumsal cinsiyet tanımlarının erkekler tarafından kurulan sosyal bilim yaklaşımlarında olumsuzlandığını öne sürmüştür. Bu iddianın temelinde, erkeklerin psikolojik düzlemde egemenliklerini devam ettirme arzusu yatmaktadır. Bakınız: Lana F. Rakow, " A Bridge to Future: Re-Visioning Gender in Communication", Women in Mass Communication: Challenging Gender Values, der. Pamela J. Creedon, Newbury Park:CA, Sage, 1989, ss., 299, 312 ve Mary Ellen Brown, " Introduction: Feminist Cultural Television Criticism, Culture, Theory and Practice", Television and Women's Culture: The Politics of the Popular, der. Mary Ellen Brown, Newbury Park:CA, Sage, 1990, ss. 11-22

113 Lacan üzerine ayrıntılı çalışma için bakınız: Saffet Murat Tura, Freud'dan Lacan'a Psikanaliz, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1989

gelişmiştir. Feminist psikoanaliz çalışmalarının, iletişim araştırmalarına katkısı kadın öznenin ve onun pratiklerinin, kültürel inşası sürecinin bir parçası olarak haz, tutku ve fantazinin metinsel düzlemde analizini yapmasıdır. Bu analizlerle kadın izleyicilerin "kadına ait" olarak varsayılan belli tür programlarla kurduğu ilişki daha iyi kavranabilecektir. ¹¹⁴

3. Edebiyat Eleştirisi : Okuyucu-Tepki Kuramı ile Alımlama Kuramı

Edebiyatta ve göstergebilimde başlangıçta inceleme odaklarını yapıt ve yazar oluşturmaktaydı, zaman içinde "anlam ve

¹¹⁴ Sandy Flitterman-Lewis (1987:179), psikoanaliz ve film çalışmaları arasındaki ilişkiyi, Christian Metz'in görüşlerini aktararak açıklamıştır: "Sinematik gösterenin incelenmesine psikoanaliz nasıl katkıda bulunabilir? ...Diğer bir deyişle, bilinçdışının teorisi film izlediğimiz anda neler olduğunu - filmle nasıl etkileştirdiğimizi, onun anlamları nasıl yarattığını...- anlamamıza nasıl yardımcı olur?..." Flitterman-Lewis'in aktarmasına göre Metz, film izleyicisinin bilinçdışı süreçleri dikkate almadan tartışamayacağını ve psikoanalizin, diğer film çalışmalarında ihmal edilen yönleri ele aldığını öne sürmüştür. Flitterman-Lewis, makalesinde psikoanalizin film ve televizyon çalışmalarına/eleştirisine uygulanmasındaki farkları tartışarak, psikoanalitik ve aynı zamanda feminist bir bakış açısıyla "General Hospital" adlı gündüz seriyalinin bir bölümünü inceler. Çalışmanın sonunda araştırmacı, gerek sinemanın, gerekse televizyonun teknolojik ve libidinal kurumların birleşmesi olduğunu; özellikle televizyonun, izleme oranlarının, tüketimin ve ekonomik değişimin bütüncül bir şebekesi olarak, daha fazla güçlü psikik düzeneklere gereksinim duyduğunu belirtir. Psikoanaliz, Film ve Televizyon çalışmaları arasındaki ilişkinin ayrıntılı tartışması için bakınız: Sandy Flitterman-Lewis, "Psychoanalysis, Film and Television", *Channels of Discourse: Television and Contemporary Criticism*, der. Robert C. Allen, Chapel Hill, Un. of North Carolina, 1987, ss. 172-210 Örnek olabilecek bazı çalışmalar için şu kaynaklara bakılabilir: Annette Kuhn, *Cinema, Censorship and Sexuality*, London, Routledge, 1990; Tania Modleski, "The Terror of Pleasure: The Contemporary Horror Film and Postmodern Theory", *Studies in Entertainment: Critical Approaches to Mass Culture*, der. Tania Modleski, Bloomington, Indiana Un. Press, 1986, ss.155-166 ;Anne Granny-Francis, *Feminist Fiction*, Polity Press, 1990; Teresa de Lauretis, *Alice Doesn't- Feminism, Semiotics and Cinema*, Bloomington, Indiana Un., Press, 1982, Ann Kaplan, *Women and Film: Both Sides of the Camera*, NY., Methuen, 1983, Annette Kuhn, *Women's Pictures Feminism and Cinema*, London, Routledge & Kegan Paul, 1982, Lucie Arbuthnot, *Film Reader: Feminist Criticism*, Northwestern Un. Press, 1982

onun meydana gelmesi"¹¹⁵ üzerine yapılan tartışmaların da etkisiyle inceleme odakları metnin kendisine ve okura/kullanıcıya doğru kaymıştır. ¹¹⁶

Okuyucu-Tepki Kuramının (Reader-Response Theory) ve Alımlama Kuramının (Reception Theory) temelini fenomenoloji ve yorumbilgisi oluşturur. Robert C.Holub, ayrıca Rus Biçimciliği ve Prag Yapısalcılığının da Alımlama Kuramını etkilediğini ilave eder. ¹¹⁷Terry Eagleton, sosyal bilimlerde kısır bir döngü yaratan pozitivismeye karşı Edmund Husserl tarafından fenomenolojinin bir çıkış noktası olarak geliştirildiğini belirtir. Husserl'in oluşturduğu fenomenoloji kendini insan bilincinin bilimi olarak sunmuştur. Yine Eagleton'a göre, "...burada sözü edilen insan bilinci sadece belirli insanların ampirik yaşantısı değil, zihnin kendisinin derin yapılarıdır..."¹¹⁸ Schleiermacher, Dilthey ve Gadamer ile yorumbilgisi gelişmiştir. Hans Georg Gadamer *Truth and Method* (1960) adlı eserinde şu soruları tartışmıştır: ¹¹⁹

- Bir edebiyat metnin anlamı nedir ?
- Yazarın amacı bu anlamla ne kadar ilgilidir ?
- Bize kültürel ve tarihsel açıdan yabancı olan yapıtları nasıl anlarız ?
- "Nesnel" bir anlama mümkün müdür ?
- Anlama bizim tarihsel konumumuzla ilgili midir?

¹¹⁵ **Anlam:** Dilbilimsel bir birimin yani bir eserin(metin) ilettiği ya da uyandırdığı tasarımın okuyucu/dinleyici/izleyeci tarafından kavranması ve o eser ile kullanıcısı/tüketicisi arasında kurulan ilişkinin sonucudur.

¹¹⁶ Berna Moran, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul, Cem Yay, 8.bası, 1991, ss. 209-246

¹¹⁷ Robert C. Holub, **Reception Theory: A Critical Introduction**, London, Routledge & Kegan Paul, 1989, s. 14

¹¹⁸ Fenomenoloji "aşkın özne" kavramını tekrar gündeme getirmiştir. "Özne, tüm anlamın kaynağı ve kökenidir." Fenomenolojik eleştiri, bu yöntemin edebiyat yapıtlarına uygulanmasıdır. Bu uygulamada incelenen eserin yazıldığı tarihsel bağlam, yazarı ve onun içinde bulunduğu koşullar göz ardı edilir. Okur da görmezlikten gelir.Sadece "metnin" yorumu yapılır. Bu noktada Husserl, anlamın dile önceliğini idda eder. Eagleton ise dile sahip olunmadan anlamların olmayacağını belirtir. "Anlam, dil tarafından üretilir." Fenomenoloji konusunda ayrıntılı tartışma için bakınız: Terry Eagleton, **Edebiyat Kuramı**, İstanbul, Ayrıntı, 1990, ss. 79-90

¹¹⁹ T. Eagleton, y.a.g.e., s. 91

Gadamer'e göre bir edebiyat eserinin anlamı yazarının ona yüklediği anlamlar ile sınırlı değildir. Eser, farklı kültürel ve tarihsel bağlamlarda yeni anlamlar kazanabilir. "Anlam" kavramını sorunsallaştıran, Yorumbilgisi ; tarihi geçmiş, bugün ve gelecek arasında canlı bir diyalog olarak görür. Yorumbilgisinin temel amacı "klasikler" başlığı altında toplanan eserleri anlamaktır. Yorumbilgisinin en son gelişimi "Alımlama Estetiği" (rezeptionästhetik) ya da "Alımlama Kuramı"dır. Alımlama Kuramı, okuru gündeme getirerek; okuru ile metin arasındaki ilişkiyi inceler. Alımlama kuramını Roman Ingarden ve Constance Okulu temsilcilerinden Wolfgang Iser ile Hans Robert Jauss geliştirmişlerdir.¹²⁰

Eagleton, alımlama kuramını nasıl gördüğünü şu şekilde açıklamaktadır:¹²¹

"Alımlama Kuramının terminolojisinde, okur bir sayfa üzerindeki düzenli siyah işaretlerden başka bir şey olmayan edebiyat yapıtını "somutlaştırır". Okurun bu sürekli, etken katılımı olmasaydı, edebiyat yapıtı olmazdı. Yapıt, etkileri okurun yorumuna bağlı olan ve bir çok şekilde ve belki de çelişkili olarak yorumlanabilen öğelerle, "belirlenmişliklerle" doludur... Alımlama kuramına göre okuma her zaman dinamik bir süreç, zaman içerisinde karmaşık bir hareket ve açılımdır."

Polonyalı bir filozof ve estetikçi olan Roman Ingarden, sanatsal değeri olan edebiyat eserlerinin çok tabakalı şematik bir yapıya sahip olduklarını idda etmiştir. Birinci tabakada, edebi eserin hammaddeleri olan söz sesleri yer alır. İkinci tabaka ise tüm anlam birliklerini kapsar. Bunlar sözcükler, cümleler ve cümle birlikleridir. Üçüncü tabaka temsil edilen nesnelere, Dördüncü tabaka görseldir yani üçüncü tabakada yer alan nesnelere şematize edilmiş görünümlerinden oluşur. Tüm bu dört tabaka *polyphonic* bir harmoni meydana getirir ve sanat eserinin estetik değerini

¹²⁰ Robert C. Holub, *Reception Theory: A Critical Introduction*, London, Routledge, 1989, s. 14

¹²¹ T. Eagleton, .a.g.c.,s. 101

belirler.¹²² Ingarden'e göre alımlama sürecinde, okuyucular sanat eserini bireysel ve kültürel faktörlerden etkilenecek, alımlarlar ya da başka bir deyişle "somutlarlar" (concretization). Ingarden tek bir somut "somutlama"nın olmadığına altını bu noktada ısrarla çizmiştir. Roman Ingarden'in "şemalar" adını verdiği, yukarıda kısaca özetlenen metnin tabakalanmış yapısı, okura yöneltilen talimatlar dizisidir. Okur, bir edebi esere kendisinin sahip olduğu bazı "ön-anlamlar"la yaklaşır ve eseri bu bağlamda değerlendirir. Metnin bazı öğelerini ön plana çıkartır, bazılarını dışlar ve sonuçta okur tarafından gerçekleştirilen parçalama ve yeniden bütünleştirme edimi sonunda metin kendisine okur tarafından yüklenen anlam ile kurulur.

Constance Okulu ise Alımlama Kuramına yeni bir boyut getirmiştir. Wolfgang Iser, bir eserin okunabilmesi için, o metnin kodlarının bilinmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Eagleton'ın alımlama kuramını liberal hümanist gelenek üzerine oturtmakla eleştirdiği Iser'de okuyucu liberal bir öznedir. Iser alımlama kuramında, okurun metni yorumlamanın yanısıra onunla mücadele de ettiğini ileri sürer: "Okur, metnin "çok anlamlı" anarşik potansiyelini düzenli bir çerçeveye sokmakla uğraşır."¹²³ Iser bir edebiyat metninin iki ekseninin olduğunu, bu eksenlerden birinde yazar tarafından yaratılan metnin sanatsal yönlerinin, diğesinde ise okuyucu tarafından yapılmış metnin somutlanımının (concretization) bulunduğunu öne sürmüştür.¹²⁴

Alımlama Kuramı gelişirken okurun tarihsel ve toplumsal konumunun belirleyiciliği göz ardı edilmiştir. Iser, Alımlama Kuramına yeni bir boyut getirirken; okumanın toplumsal boyutunun

¹²² Aktarılan kaynak; Janina Frentzel-Zagorska, "TV. Drama As A Vehicle of Social Community", *European Journal of Communication*, V:3, 1988, ss. 397-413

¹²³ T. Eagleton, a.g.e., s 105

¹²⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Wolfgang Iser, *The Implied Reader: Patterns of Communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett*, İng. çev. Catherine & Richard Macksey, Baltimore, Johns Hopkins Un., 1974 ve W. Iser, *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, Baltimore, Johns Hopkins Un., 1978

farkındaydı.¹²⁵ Iser'in bu eksiğini yine Constance Okulunun bir başka temsilcisi gidermeye çalışmıştır. H. R. Jauss, edebiyat eserini içinde üretildiği kültürel anlamlarla birlikte ele almaya çalışmıştır. Stanley Fish de¹²⁶ metni bir çok farklı yorum içinde yokolup gitmekten kurtarmak için, okuyucuların paylaştıkları birtakım "yorumlama stratejileri"nin olduğunu öne sürmüştür.

Alımlama kuramının en önemli sorunu, bir metni ele alıp okuyan kişinin, ne kadar ortak bir yorum stratejisinden yararlınsa da, sonunda metinde kendi anlamını somutlaştırdığı savıdır.¹²⁷ Alımlama kuramının bu sorununu Volosinov "metin ve toplumsal olarak belirlenmiş okur arasındaki diyolog"da anlamın doğması sürecine dayandırmaktadır.¹²⁸ Fiske ise anlamın üretimini toplum içinde öznelliğin kurulması sürecine benzetir. Fiske'ye göre okuyucu, metin içinde yapılanmış toplumsal güçler ile kendi toplumsal tarihinin keşişmesinden türeyen anlamı üretir. Fiske okuma anını, metnin söylemlerinin okuyucu söylemleri ile bulunduğu an olarak açıklar.¹²⁹

¹²⁵ Iser, metin ve okuyucu arasındaki etkileşimde, bu etkileşim sonucu "anlam"ın oluşmasında, okuyucunun toplumsal ve kültürel geçmişinin de önemli bir rol oynadığını biliyordu: "Yapıt metinden daha fazla şeydir. Çünkü metin somutlandığı zaman hayatı kazanır ve dahası *bu somutlama hiç bir şekilde okuyucunun bireysel doğasından bağımsız değildir.* Metin ve okuyucunun yakınlaşmaları edebi yapıtı meydana getirir." Aktarılan kaynak için bakınız: Nezih Erdoğan, *Seyirci ve Bir Anlamlama Süreci Olarak Sinema*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Sinema Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1989, s. 24

¹²⁶ Stanley Fish'in alımlama kuramına yaptığı katkılar için bakınız: Stanley Fish, *Is there a Text in this Class? The Authority of Interpretive Communities*, Cambridge.MA., Harvard Un. Press, 1980

¹²⁷ Alımlama Kuramı konusunda ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Umberto Eco, *The Role of the Reader*, London, Hutchinson, 1985; Susan Suleiman & Inge Crosman, der., *The Reader in The Text: Essays on Audience and Interpretation*, Princeton, Princeton Un. Press, 1980; Jane P. Tompkins, der., *Reader-Response Criticism: From Formalism to Post-Structuralism*, Baltimore, Johns Hopkins Un. Press, 1980, ve Robert C. Allen, "Reader-Oriented Criticism and Television", *Channels of Discourse: Television and Contemporary Criticism*, der. Robert C. Allen, Chapel Hill, Un. of North Carolina, 1987, ss.74-112

¹²⁸ Volosinov'un görüşü için bakınız: John Fiske, *Television Culture*, London, Routledge, 1989, s.66

¹²⁹ Metin ve Okuyucu arasında "anlam"ın oluşmasına ilişkin diğer değerlendirmelerde benzer biçimdedir. Robert C. Allen, metinlerin anlamlarının, metin ile okurun(izleyicinin) bulunduğu anda; metin ve okur

Alımlama Kuramına ilişkin tartışmaları genel hatlarıyla özetledikten sonra, bu kurama Umberto Eco'nun katkıları üzerinde duralım . Eco alımlama kuramına "açık ve kapalı metin" tartışmasını getirmiştir. "Bir metin, kendi örnek okurunu üretmeyi amaçlayan oluşturulmuş bir gerçekliktir"¹³⁰ diyen Eco ideal okurun incelenmesinin gerekliliğini tartışır:¹³¹

" Yapısalcılık ortamında, metnin az çok kesin bir biçimcilik yardımıyla betimlenebilen, kendine özgü yapısal niteliklerle donatılmış nesne olarak çözümlenmesine önem veriliyordu. Daha sonra tartışma okuma pratiğine yöneltildi. 1960'lı yılların başından bu yana okur-yazar ikiliyle ilgili kuramların sayısı giderek arttı.....Bu yönelim ideal okur ve okuyucuya yönelik eleştiriyi gündeme getirdi. Bu yönelimlerin altında şu soru yatar: **Her hangi bir metnin** (dilsel olmayan bir metin de olabilir) **işleyişi**, üretilme anının yanısıra (ya da üretilme anı yerine) bu metnin anlaşılması, gerçekleşmesi, yorumlanması açısından hem alıcının (gönderilen) oynadığı rollerin hem de metnin bu tür katılım biçimlerini nasıl öngördüğü göz önüne alındığında açıklanabilir."

Eco bir yapıtın, yüzyıllar boyu kendisine getirilen yorumlarla zenginleştiğini, o yapıtın toplumsal etkisi ile tarihsel olarak konumlanmış alıcılar arasında alımlama süreci arasında karşılıklı bir etkileşimin meydana geldiğini belirtmiştir. Eco açık/kapalı metin ayırımıyla (open/closed text) okurun alımlama

arasındaki etkileşim tarafından üretildiğini belirtir. Allen'e göre anlam bağımsız değildir, metin ve okur arasında bir yere konumlanmıştır. Nezh Erdoğan ise "anlamın yaratılmasını" ; "Yapıt adı verilen ve okuyucu ya da seyirciye sunulan maddi nesne kendi içinde bir anlam barındırmamaktadır; yalnızca bir anlamlama sistemi olarak, alımlayıcıyla etkileşime girer ve alımlayıcı bir takım zihinsel süreçler sonucunda, yapıta anlam atfeder. Başka bir deyişle, anlam, yapıtın belli yönlerdeki uyarıları sonucu alımlayıcının zihninde oluşur. Bir yapıtın 'anlamının' alımlayıcıdan alımlayıcıya değişebilmesinin bir nedeni de budur." şeklinde açıklar. David Morley'de etnometodolojik izleyici araştırmalarının sonucunda farklı sosyo-ekonomik yapılar içerisinde, farklı grup ve sınıfların, farklı kültürel kodların varlığı sonucunda anlamın değişik şekillerde oluştuğunu saptamıştır. Aktarılan kaynak için bakınız: Robert C. Allen, *Speaking of Soap Operas*, Chapell Hill, Un. of North Carolina, 1985, ss. 59-62, 113; J. Fiske, a.g.e., ss.81-82

¹³⁰ Umberto Eco, *Alımlama Göstergelimi*, İstanbul, Düzlem, 1991, s. 39

¹³¹ Eco, y.a.g.e., ss.16-17

sürecindeki rolünü iyice belirginleştirir. *James Bond* polisiye romanları, *Superman* gibi çizgi romanlar kapalı metin örnekleri olarak, okuyucularını önceden belirlenmiş yollardan sonuca götürürler ve ortalama bir okuyucuyu varsayarlar. Bu metinler herkese seslendiklerinden okuyucular birçok yollardan bunları okuyabilir. Açık metinler aslında okuyucunun kendisini istediği gibi okumasına kapalı metinlerdir. Okuyucu metnin ona sunduğu belli okuma yollarını kabul etmek zorunda kalır. Eco açık metne, Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sını örnek olarak verir. Özetle kapalı metinlerde okur daha fazla yorumlama serbestisine sahiptir ve "karşıt anlamlar" yaratmak bunlarda daha fazla olanaklıdır.¹³²

Okuyucu-Tepki Kuramına dayanan ve okuma ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi ele alan Feminist Edebiyat Eleştirisi, toplumsal özneyi 'toplumsal cinsiyet' kavramında soyutlaştırmıştır. Ann Kaplan feminist eleştiriye şöyle tanımlar:¹³³

"Feminist eleştiri, kadınları içinde buldukları, toplumsallaştıkları, eğitim gördükleri kültürü yeniden değerlendirerek yapıyı yeni bir yolla okumadır."

Feminist Edebiyat Eleştirisinin araştırma alanı; toplumsal cinsiyete dayalı metinsel pratiklerin analizi ve metinlerin toplumsal cinsiyete dayanılarak nasıl okunduğu idi. Feminist Eleştiri okuyucu yorumlarını da bir tipoloji içinde ele almaktaydı.

Flynn okuyucu ve metin ilişkisine ilişkin şu tipolojiyi geliştirmiştir: ¹³⁴

¹³² "Açık ve kapalı metin" tartışması televizyon eleştirisinin de kavramlarından biridir. bu konuda özellikle John Fiske'nin televizyondan verdiği örnekler aydınlatıcı olabilir. Bakınız: John Fiske, *Television Culture*, London, Routledge & Kegan Paul, 1989

¹³³ Ann Kaplan, *Women and Film: Both Sides of The Camera*, NY., Methuen, 1983, s. 23

¹³⁴ Allor, .a.g.m., s. 223; ayrıntılı bilgi için bakınız: Elisabeth Flynn, "Gender and Reading", der. E. Flynn & P. Schweickart, *Gender and Reading: Essays on Readers, Texts and Contexts*, Baltimore, Johns Hopkins Un. Press, 1986, ss. 267-288

1. Okuyucu metin karşısında etkilenmez, metne hakim olur.
2. Okuyucu metinle özdeşleşir, diğer bir deyişle metin okuyucuya hakimdir.
3. Okuyucu ve metin birbirleri ile etkileşirler, okuyucu metin karşısında eleştirel mesafeyi saklı tutar.

Flynn'ın tipolojisinin temelinde Stuart Hall'ın yaptığı; Karşıt Okuma, Hakim Okuma ve üçüncü olarak da Uzlaşmalı Okuma ayırımı yatar.¹³⁵ Bu tipolojiler çoğu kez feminist izleyici araştırmalarının hareket noktalarını oluşturmuş ve Alımlama Çözümlemesinin temel öğeleri olmuşlardır.

Feminist Televizyon Eleştirisinin kuramsal ve metodolojik olarak beslendiği kaynakları genelleştirilmiş dört başlık altında (Kültürel Çalışmalar, Feminist Psikoanalitik Film Eleştirisi ve Okuyucu-Tepki Kuramı ve Alımlama Kuramı) ele aldıktan sonra, araştırmanın bundan sonraki bölümünde kitle iletişim araçları ve izler-küme arasındaki ilişki üzerinde "etkiler" kuramları çerçevesinde durulacak, özellikle televizyon program türleri içinden Arkası Yarınlar ve onun kadın izleyicileri üzerinde tartışmalar yoğunlaştırılacaktır.¹³⁶ Arkası Yarın dizilerinin inceleme konusu olarak seçilmesinin nedeni; kadına yönelik program türü ve "patriarşik" yapıya sahip olmalarıdır. Ayrıca Üçüncü Bölümde önce Kitle İletişim Araçları ve İzler-kitle ilişkisi, daha sonra da Alımlama Çözümlemesi çerçeve çizilerek, kitle iletişim araçları içerikleri ile izler-küme ilişkisini/etkileşimi ele alan bu çözümleme biçiminin temel kavramları ve sayıltıları irdelenecektir.

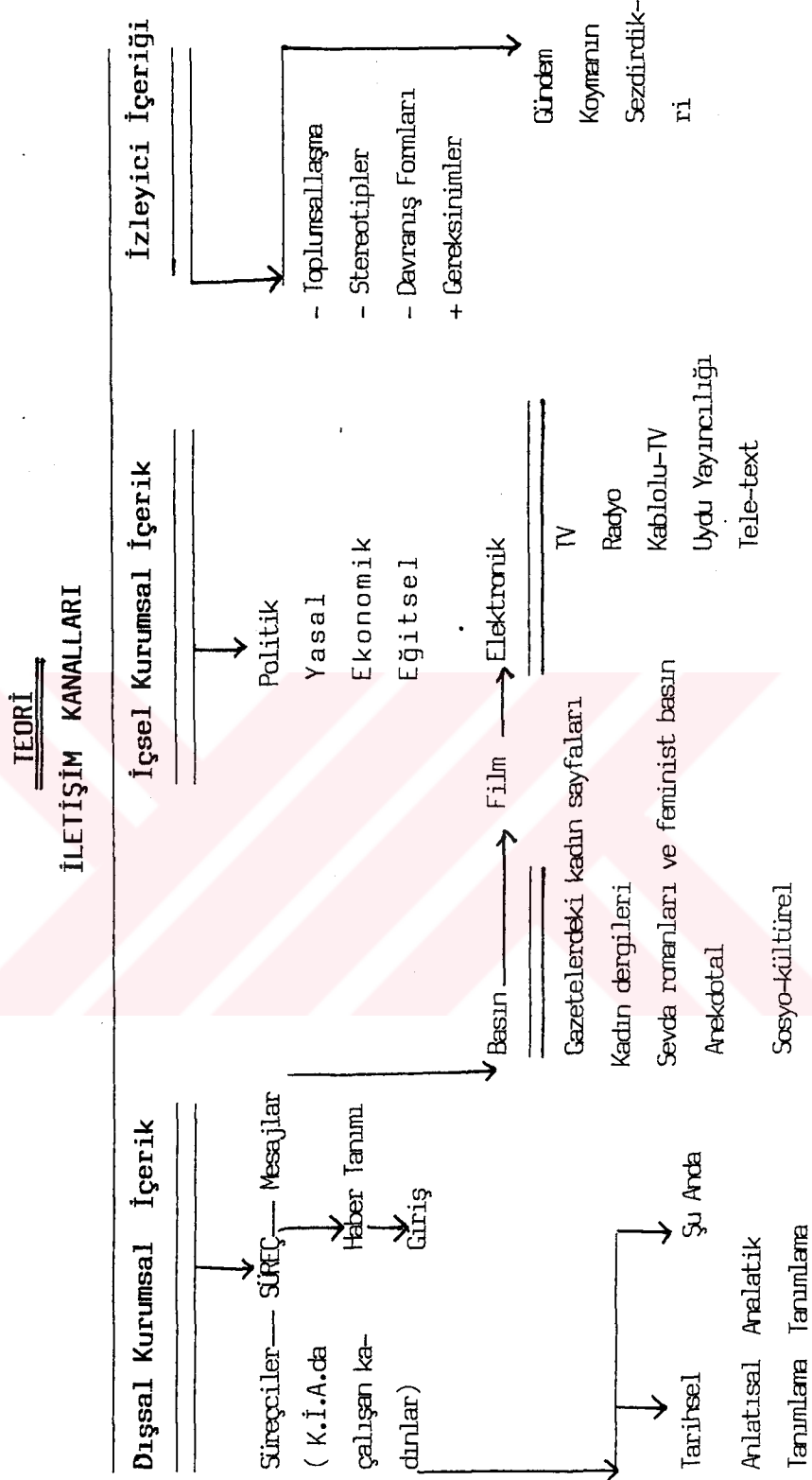
¹³⁵ Stuart Hall, "Encoding/ Decoding", *Culture, Media, Language, Working Papers in Cultural Studies, 1972-1979*, Methuen, Hutchinson, 1981, ss. 128-138

¹³⁶ Mary Ann Yodelis-Smith feminizm ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkinin kavranabilmesi için bir araştırma modeli önermiştir. Yodelis-Smith'in önerdiği modelin "İzleyici İçeriği" bölümü bu çalışmanın kapsamı içinde yer almaktadır. Bakınız: Tablo IV. (s. 216), Mary Ann Yodelis-Smith, "Research Retrospective: Feminism and the Media". der. Wartella & Whitney, *Mass Communication Review Yearbook V:4*, Beverly Hills, Sage, 1983, ss. 213-228

TABLO IV: FEMİNİZM VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI İÇİN ARAŞTIRMA MODELİ

(Mary Ann Yodelis-Smith, " Research Retrospective: Feminism and the Media", der.

Wartella & Whitney, Mass Communication Review Yearbook V:4, B.Hills, Sage, 1983, s.216)

III. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE İZLER-KÜME

Kitle iletişim araştırmalarına başlangıcından bu yana yön veren ana sorun, kitle iletişim araçlarının iletilen mesajlarının hedef kitle üzerinde etkileri olagelmıştır.¹³⁷ Dolayısıyla iletişim sürecinin alımlayıcı ögesi üzerinde diğer öğelerden daha fazla durulmuş, iletişime maruz kalanlar çeşitli sınıflandırmalarla tanımlanmışlardır. Kitle iletişim araçlarının etkilerine de en açık olduğu varsayılan kadın, çocuk ve yaşlıları kapsayan kesimler Liberal Çoğulcu İletişim Araştırmaları Geleneği tarafından “sorunlu izleyiciler” olarak ayırılmışlardır.¹³⁸

Kitle iletişim sürecinin üç ögesini, gönderici-mesaj ve alıcıyı nedensellik ilişkisi çerçevesinde değerlendiren Liberal-Çoğulcu Gelenek, gönderici tarafından kodlanan mesajların alıcı tarafından çözümlendiğini, bu kod açma işleminin sonunda alıcının tutum, kanaat ve davranışlarının etkileneceğini öne sürmüştür. Aynı gelenek iletişim süreci sonunda alıcının tutum, kanaat ve davranışlarında bir değişiklik olmaması durumunu ise, “etki yokluğu” ya da “iletişim sürecinin başarısızlığı” olarak değerlendirmiştir.¹³⁹ Liberal-Çoğulcu Geleneğin iletişim süreci öğelerini birbirlerinden soyutlayarak ve mikro-çözümsel düzeyde

¹³⁷ Erol Mutlu, kitle iletişim araçlarının etkilerinin, iletişim araştırmacılarınca sorunsallaştırılmasının nedenlerini; “ ilki, endüstri ile **akademia** arasındaki ilişkiler; ikincisi, yeni kitle iletişim araçlarının toplum, özellikle de toplumun olumsuz mesajlara en açık, dolayısıyla da en sorunlu kesimi olarak düşünülen çocuklar ve gençler üzerindeki etkisi konusunda duyulan kaygılar; üçüncüsü de toplumsal bilimlerdeki davranışçı yönseme ve ölçülebilirliğe, dolayısıyla nicelleştirilebilirliğe ağırlık veren bir yöntem bilim ünlayışının üstün konuma geçişi ” şeklinde açıklamaktadır. Erol Mutlu, “Kitle İletişim Kuramları ve Türkiye’de Basın-Yayın Eğitimi”, AÜ.BYYO.Yıllık 1990-1991, Ankara, 1991,s.127

¹³⁸ M. Allor, “ Relocating the Site of Audience”, *Critical Studies in Mass Communication*, V:5, N03, 1988, ss.217-234

¹³⁹ J. Curran, M. Gurevitch & J. Wollacott, “ The Study of the Media: Theoretical Approaches”, *Culture, Society and the Media*, der. Gurevitch, Bennett, Curran & Wollacott, London, Methuen, 1982, ss. 11-29; Türkçe çevirisi için bakınız: M. Özbek, “ İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar”, AÜ.BYYO, Yıllık 1989/1990, Ankara, 1991,ss.229-253

ele alması, "Eleştirel" genel başlığı altında toplanan farklı yaklaşımlar tarafından eleştirilmiştir. ¹⁴⁰ Bu eleştiriler Liberal-Çoğulcu Gelenek içerisinde yeni yaklaşımların gelişmesine katkıda bulunmuştur. ¹⁴¹

¹⁴⁰ Liberal-Çoğulcu Gelenek ile Eleştirel Gelenek arasındaki politik ve epistemolojik farkların tartışması için bakınız: **II. Bölüm: "Liberal-Çoğulcu Gelenek ile Eleştirel Gelenek"**.

¹⁴¹ Kitle iletişim araştırmalarının başlangıç yıllarında iletişim araçlarının "kadir-i mutlak" etkisi varsayımı, iletişim endüstrisinin desteği ile yapılan araştırmalara yön vermiştir. Daha sonraki yıllarda ise izler-kümenin mesajı alımlamasını ve mesajdan etkilenmesini yönlendiren ara mekanizma ve süreçlerin varlığı saptanmış, bu saptama çerçevesinde "kanaat önderliği", "iki aşamalı akış" gibi sosyolojik ve "seçmeli algılama", "maruz kalma", "bilişsel uyumsuzluk" gibi sosyal psikolojik kavramlar araştırmaların kavramsal çatılarını belirlemeye başlamıştır. Liberal Çoğulcu İletişim Araştırmaları Geleneği içerisinde alımlama sürecinin araştırılmasında en son ve umut verici yaklaşım "Kullanımlar ve Doyumlar Araştırmaları" (uses & gratifications research) olmuştur. Klapper (1963) tarafından "Kullanımlar ve Doyumlar" adı konan bu yeni araştırma alanının temelleri gerçekte 1930'lı yıllarda Lazarsfeld ve arkadaşları tarafından yürütülen Radio Research (1944) projesinde atılmıştır.

Çeşitli araştırma alanları olan bu projede Herta Herzog, dinleyiciler için radyonun ne anlama geldiğini incelemiştir. Herzog ön araştırmasında 100'e yakın denekle radyoda yayınlanan gündüz seriyalleri hakkında mülakat yapmış, bu gözlemlerinden sonra 1942 yazında 2500 denek üzerinde sormacasını uygulamıştır. Herzog radyoda gündüz seriyallerini dinlemenin, dinleyicilere ne gibi doyumlar sağladığını araştırmıştır. Araştırmasının bulguları arasında, bu programların dinleyicilere karakterlerle özdeşlik ilişkisi kurmaya olanak verdiği ve özellikle eğitim düzeyi düşük kadın izleyiciler için gündelik yaşamda aile içi sorunların çözümünde öğüt kaynağı olarak işlev gördüğü yer almaktadır. Herzog'un çalışmasının eksik kalan yanı, radyoda yayınlanan gündüz seriyallerinin içeriğine ilgi gösterilmemesi olmuştur. Herzog'un araştırmasının çalışmamızdaki önemi, radyoda yayınlanan gündüz seriyallerinin "Arkası Yarın" dizilerinin kökenini oluşturmaları ve Herzog'un araştırmasının bu tür ile izleyici arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk araştırma olmasıdır. 1960'lı yıllarda adı yeni konan Kullanımlar ve Doyumlar Araştırmalarında Herzog'un sorduğu soruların benzerleri deneklere uygulanmış; kitle iletişim araçlarını insanların neden kullandıkları araştırılmıştır. Bireyin kitle iletişim aracını kullanmasını psikolojik, sosyo-kültürel olarak etkileyen güdüler; "ödüller" yani "doyumlar" olarak tanımlanmıştır. Liberal-Çoğulcu Gelenek içerisinde yer alan bir çok iletişim araştırmacısı, izleyici ve kitle iletişim aracı kullanımına ilişkin çok sayıda ampirik çalışma yaparak, izleyicinin kitle iletişim aracını kullanmasından sağladığı doyumları sınıflandırmışlardır. David Morley (1989,16-17), Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımını değerlendirirken, bu yaklaşım ile "aktif izleyici" tezinin gündeme geldiğini, fakat, kitle iletişim araçlarının izleyiciler üzerinde etkisinin ve izleyici tepkilerinin sadece psikolojik bireysel farklarla açıklanmasının sınırlılığının altını çizer. Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı sosyal psikolojideki gelişmelerden de etkilenmiştir. Palmgren ve Rayburn, Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı içinde "Beklenti-Değer" hipotezini bu etkiyle geliştirmişlerdir. 1970'li yılların ortalarında 1940'lı yılların iletişim araştırmalarının bulguları gerek

James Curran Liberal-Çoğulcu Geleneğe yöneltilen eleştirilerin liberal-çoğulcu toplum modelini, kitle iletişim araçlarının ayırteğici niteliklerini, iletişim aracı içeriğini ve izleyici kavramsallaştırımını sorguladıklarını ve bu eleştiriler çerçevesinde Liberal-Çoğulcu Geleneğinde kendine yeniden çekidüzen verdiğini belirtir. Bunun sonucu olarak da kitle iletişim araçları ile izler-küme ilişkisi ve izler-kümenin konumu yeniden tartışmaya açılmıştır.

Liberal-Çoğulcu Geleneğin kendisi, gerekse Eleştirel Gelenek tarafından yeniden değerlendirilmiş, kitle iletişim araçlarının ideolojik etkileri tartışma gündemine gelmiştir. Bu tartışmalar Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımını da etkilemiş, yaklaşıma yöneltilen eleştirilere kadar "program seçiciliği, niyetlilik, katılım ve etkiye direnç" (M.Levy & S. Windhal, 1985) olarak tanımlanan izleyici aktifliği yeniden tanımlanmıştır. Katz, Blumler ve Gurevitch (1985) Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımının aktif izleyici savı ile ilgilenmeye devam edecekse; okuyucu-metin ilişkisini ve anlamın izleyici ile mesajın etkileşimi sırasında kurulmasını incelemesinin gerekliliğini belirtmişlerdir. Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımının yeni yönsemesinde, kitle iletişim araçlarının içerikleri ve içerik ile izleyici etkileşimi sırasında anlamın oluşması süreci incelenmeye başlanmıştır.

1980'lerden itibaren Eleştirel Gelenek içerisinde yer alan farklı yaklaşımlar da, izleyici ve iletişim mesajı arasındaki ilişkiyi kendi eleştirel perspektifleri bağlamında değerlendirmeye, iletişim araştırmaları alanında, ekonomi politikten, psikoanalize, feminizimden kültürel çalışmalara, post-yapısalcılıktan post-modernizime değin alternatif siyasalar üretmeye başlamışlardır.

Ayrıntılı bilgi ve tartışmalar için bakınız; J.T. Klapper, "Mass Communication Research: An Old Road Resurveyed" **Public Opinion Quarterly**, 27, 1963, ss.515-527 ; Herta Herzog, "Motivations and Gratifications of Daily Serial Listeners", **The Process and Effects of Mass Communication**, der. W. Schramm, Urbana, Un. of Illinois, 1965, ss. 50-55; John Fiske ve John Hartley, **Reading Television**, London, Routledge, 1990, ss.72-80; M. Levy & S. Windhal, "The Concept of Audience Activity", **Media Gratifications Research: Current Perspectives**, der. Rosengren, Wenner, Palmgreen, Beverly Hills, Sage, 1985, ss. 109-122 ve E. Katz, J. Blumler ve M. Gurevitch, "Reaching Out: A Future For Gratifications Research", der. Rosengren ve ark., y.a.g.e., ss.255-273 ; J. Blumler, "The Role of Theory in the Uses & Gratifications Studies", **Communication Research**, 6, 1979, ss.9-36; K. Rosengren, "Communication Research: One Paradigm or Four ?", **Journal of Communication**, 33, 1983, ss.185-207; Jack M. McLeod & Lee B. Becker, "The Uses and Gratifications Approach", **Handbook of Political Communication**, der. K. Sanders ve D. Nimmo, Beverly Hills, Sage, 1981, ss. 67-89; Phillip Palmgreen, "Uses and Gratifications: A Theoretical Perspective", **Communication Yearbook V:8**, der. R.N. Bostrom, Beverly Hills, Sage, 1984, ss. 20-55; Alan M. Rubin, "Uses, Gratifications and Media Effects Research", **Perspectives and Media Effects**, der. Bryant ve Zillmann, NJ., Lawrence-Erlbaum Ass. Pub., 1986, ss. 281-301; Denis Mc Quail, **Mass Communication Theory**, Beverly Hills, Sage, 1983, ss. 82-83 ve 163-167 ve David Morley, "Changing Paradigms in Audience Studies", **Remote Control**, der. Ellen Seiter ve ark., London, Routledge, 1989

Curan 1980'ler ile birlikte başlayan bu tartışmaların zeminin "anlamın kurulması" varsayımı üzerine oturduğunu belirterek; bu yeni "revizyonizmin" belirtkesinin "okuma" olduğunu belirtir.¹⁴² Ayrıca yeni iletişim araştırması yönsemesi ile, iletişim araçları metinlerinin "çokanlamlığı" (polysemy)¹⁴³ gündeme gelmiştir.

Çalışmamızda kitle iletişim sürecinin üç oluşturuçu ögesi, gönderici-mesaj-alıcı'dan, "alıcı" ve onun kitle iletişim aracı mesajı ile olan ilişkisi tartışılıp, irdelenecektir.¹⁴⁴ Tartışmanın çerçevesinin çizilmesinde Klaus Bruhn-Jensen ve Karl Erik Rosengren'in kitle iletişim aracı ve alıcı ilişkisini değerlendirirken yaptıkları ayırımdan yararlanılacaktır. Jensen ve Rosengren kitle iletişim süreci ve alıcı ilişkisini; Etkiler Araştırması, Kullanımlar ve Doyumlar Geleneği, Edebiyat Eleştirisi, Kültürel Çalışmalar ve Alımlama Çözümlemesi alt başlıkları içinde tartışmışlardır.¹⁴⁵ Jensen ve Rosengren'in yaptığı

¹⁴² James Curran, "The New Revisionism in Mass Communication Research: A Reappraisal" *European Journal of Communication*, V:5, N:2-3, 1990, s.136

¹⁴³ Bir metnin "çokanlamlı" (polysemic) olması o metnin farklı okuma tarzlarına göre anlamlandırılabilmesidir. John Fiske'ye göre, bir metnin çokanlamlı okunması hem o edimden duyulan hazzın kaynağıdır, hem de ilerici bir potansiyel siyasanın varlığına işaret eder. Çokanlamlılık terimine ilişkin tartışmalara çalışmanın ilerleyen bölümlerinde tekrar dönülecektir. Bakınız: John Fiske, "Semiological Struggles", *Communication Yearbook V:14*, der. J.A.Anderson, Newbury Park, Sage, 1991,ss. 33-39

¹⁴⁴ Michele Barrett, "kadına tahakküm ve üretim tarzları arasındaki ilişkinin genel özellikleri nelerdir?" şeklindeki bir soruya, "kültürel pratikte yeniden ve yeniden üretilen toplumsal cinsiyet ideolojisinin üç oluşturuçu ögesinin bulunduğu" şeklinde karşılık vermiştir. Bu ögeler: Üretim, temsililikler ve tüketimdir. Çalışmamızda, kitle iletişim araçları içerikleri ile patriarşik yapının yeniden nasıl kurulduğunu incelenirken, tüketim aşamasında ise, iletişim endüstrisi kodlayıcıları tarafından hiç de umulmayan başka etkenlerin iletişim sürecine karışması ve izler-kitlenin tüketim sürecine müdahale etmesi irdelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca bakınız: Michele Barrett, *Women Oppression Today*, London, Verso, 1980,s.97'den aktaran: Lana F. Rakow, "Feminist Approaches to Popular Culture: Giving Patriarchy its Due", *Communication*, V:9, N:1, 1986, s.37

¹⁴⁵ Jensen ve Rosengren yukarıda belirtilen beş geleneği toplumsal bilim ve humanities ayırımı yaparak değerlendirirler. Psikoloji, sosyoloji ve sosyopsikoloji teorileri üzerine temellenen Etkiler Araştırması ve Kullanımlar ve Doyumlar Geleneği toplumsal bilim yönelimlidirler. Edebiyat Eleştirisi ve Kültürel Çalışmalar humanities geleneği içeresinde yer alırlar. Toplumsal bilim geleneğinde izleyici çalışmaları; mesaj, izleyici ve toplumsal sistem üzerinde yoğunlaşırken; humanities geleneğinin terminolojisinde bu kavramlar metin/söylem (text/discourse), alıcı ve içeriğe (context) evrilir. Toplumsal bilim geleneği içinde yer alan Etkiler Araştırmasında mesaj sadece sembolik bir güdü olarak ele alınmıştır. Bu araştırmalarda farklı toplumsal ve

bu alt araştırma grupları ayırımından “Alımlama Çözümlemesi”, Arkası Yarın seriyallerinin kadın izler-kümesinin “alımlama tecrübelerinin” irdelenmesinde yol gösterici olacaktır.

Alımlama Çözümlemesinin çalışmamızda yol gösterici olmasının nedeni, kitle iletişim süreci ve alıcı ilişkisini hem niteliksel¹⁴⁶ hem de niceliksel¹⁴⁷ araştırma tekniklerinden

bireysel karakteristiklere sahip izleyicilerin mesajdan farklı şekillerde etkilenebileceği tahmin edilmiştir. Kullanımlar ve Doyumlar Geleneği ise farklı toplumsal ve bireysel karakteristiklere sahip izler-kitlelerin farklı gereksinimleri, yönelimleri ve yorumlayıcı eylemleri olduğu noktasından hareket ederek, uzun boylamlı araştırmalarla kitle iletişim aracı içeriklerinin belli izleyiciler tarafından nasıl kullanıldığına dair bilgiler sağlamıştır. Jensen ve Rosengren bu noktada Kullanımlar ve Doyumlar Geleneğinin sorunun “kitle iletişim aracı içeriğini” tarafsız olarak kabul etmesi olduğunu belirtirler. Humanities Geleneği içinde yer alan Edebiyat Eleştirisi ise tür kavramına özel önem vererek edebi metinlerin yapısı üzerinde odaklanmıştır. Kültürel Çalışmalar da iletişim söylemi ön plana çıkartılır. Kültürel Çalışmaların, Edebiyat Eleştirisinden farkı, onun gibi sadece “yüksek kültür” ürünleriyle ilgilenmemesi ve popüler kültürün söylemlerini incelemesidir. Jensen ve Rosengren; Alımlama Çözümlemesinin hem humanities hem de toplumsal bilim kuramsal çerçevelerinin bileşimi olduğunu öne sürerler. Alımlama Çözümlemesinin Kullanımlar ve Doyumlar Geleneği ile benzer yanları vardır. Her iki yaklaşımda da; kitle iletişim araçları mesajları kültürel ürünler, izleyiciler ise anlam üretiminin etkenleri olarak kavramsallaştırılmıştır. Gerek Kullanımlar ve Doyumlar Geleneğinde, gerekse Alımlama Çözümlemesinde izleyiciler, mesajın/içeriğin tüketiminde ve toplumsal kullanımında aktif bireyler olarak kabul edilmişlerdir. *Jensen ve Rosengren Alımlama Çözümlemesinin, onu diğer dört yaklaşımdan ayıran özelliğinin; izleyici söylemleri ile kitle iletişim aracı söylemlerinin ampirik incelemesini ve içeriğe göre izleyici tepkilerinin yapısı ile içerik yapılarının karşılaştırmasını kapsamı olduğunu ifade ederler.* Toplumsal bilim ve Humanities geleneklerinin iletişim araştırmalarında farklı metodolojik uygulamalarının olması doğaldır. Toplumsal bilim çalışmalarında, araştırmanın çeşitli evreleri vardır: Teori, hipotez, gözlem, analiz, yorumlama ve sonuçların çıkarılması. Humanities Geleneğinde ise, verilerin toplanması, analiz ve yorumlanması arasında herhangi bir ayırım yoktur. Alımlama Çözümlemesi ise toplumsal bilim metodolojisi ile humanities metodolojisi arasında ara yol olma iddiasıyla, izleyici söylemlerini, derinlemesine mülakat ve katılamalı gözleme dayanan küçük ölçekli ampirik araştırmalarla inceler; bu söylemleri kitle iletişim aracı içeriğinin yapısıyla karşılaştırır. Aktarılan kaynak için bakınız: Klaus Bruhn-Jensen ve Karl Erik Rosengren, “Five Traditions in Search of the Audience” **European Journal of Communication**, V:5, N:2-3, 1990, ss. 207-238

¹⁴⁶ Thomas R. Lindlof, “niteliksel”i, “anlamın, toplumsal etkileşimde nasıl kurulduğuna duyulan ilgi” şeklinde tanımlayarak; niteliksel incelemenin, toplumsal olguda anlamın kurulmasını incelediğini belirtir. Niteliksel araştırmanın verileri, belli toplumsal oluşlar (aile, arkadaş çevresi, altkültür vb.) ya da kültürel biçim içinde meydana gelen toplumsal eylemden (konuşma, davranma ya da ürünler) türetilir. Bazı iletişim araştırmacıları “niteliksel”

yararlanarak incelemeye çalışması ve farklı toplumsal, ekonomik, kültürel geçmişe ve toplumsal cinsiyete sahip alıcıların(izler-kümenin) iletişim araçları tarafından kodlanarak gönderilen mesajlardan anlamı, kendi konumlarının belirleyicilerinin etkisi altında ürettiklerini öne sürmesidir. Jensen ve Rosengren de, Alımlama Çözümlemesinin, izleyicinin alımlama edimi üzerine geliştirilen toplum bilimsel ve humanist perspektifleri birleştirmeye çalışmasının ısrarla altını çizmişlerdir.¹⁴⁸ Ayrıca Jensen, Alımlama Çözümlemesinin, eleştirel/ampirik, niteliksel/niceliksel gibi ayrımlar arasında bir söyleşimi başlattığını ve bu söyleşimin sonucu olarak da ampirik izleyici araştırmalarının niteliksel geleneğinin alımlama çözümlemesine evrildiğini öne sürmüştür.¹⁴⁹ Brigitta

izleyici araştırmalarının, "yorumlayıcı" (interpretive) çalışmalar başlığı altında toplanmasını önermişlerdir. Kevin M. Carragee, yorumlayıcı çalışmaların; izler-küme üyelerinin kitle iletişim aracı içeriğini açıklamaları üzerine kurulduğunu belirtmiştir. Yorumlama Çalışmaları da, kitle iletişimin etkileri ve izler-küme üzerinde "belirlenimci" yaklaşımlara yani Williams A.Evans'ın deyimiyle "su şırıngası modeliyle ifade edilen doğrudan etkilere", "yapısalcılığa", ve "kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına", karşı seçenek olduklarını öne sürerek, izler-küme; kitle iletişim araçları metinlerinin açıklanmasında, toplumsal kullanımında ve kitle iletişim aracı tüketimini biçimlendiren toplumsal oluşturucularla birlikte incelemeye yönelmiştir. Yorumlayıcı çalışmaların ortak özellikleri, kitle iletişim aracı ile izler-kümenin bulunduğu anda üretilen metinlerin "çokanlamlı" bir doğasının olduğunu ileri sürmesidir. Görüldüğü üzere, kitle iletişim sürecinin etkin katılımcısı/kullanıcısı ve anlam üreticisi izleyiciye ilişkin araştırmaların "niteliksel" ya da "yorumlayıcı" olarak tanımlanması, iletişim araştırmacıların ayrı ayrı yaptıkları sınıflandırmalardan kaynaklanmaktadır.

Ayrıntılı bilgi için bakınız: Thomas R. Lindlof, "The Qualitative Study of Media Audiences", *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, V:35, N:1, 1991, ss. 23-42 ; William A. Evans, "The Interpretive Turn in Media Research: Innovation Iteration or Illusion?", *Critical Studies in Mass Communication*, V:7, N:2, 1990, ss.147-168; Kevin M. Carragee, "Interpretive Media Study and Interpretive Social Science", *Critical Studies in Mass Communication*, V:7, N:2, 1990, ss.81-96

¹⁴⁷ Klaus Bruhn Jensen, Alımlama Çözümlemesinde nitel ve nicel araştırmanın birlikteliği ve bütünleyiciliğine dikkat çeker. Jensen, ampirik araştırmanın, çeşitli izleyici kullanım ve hazlarının kaynağı olan çokanlamlı mesajların sorgulanmasına hizmet ettiğini belirtir. Bakınız: Klaus Bruhn-Jensen, "When is Meaning? Communication Theory, Pragmatism and Mass Media Reception", *Communication Yearbook*, V:14, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1991, s. 3

¹⁴⁸ Jensen ve Rosengren, 1990, a.g.m., s. 213. Ayrıca bakınız: Klaus Bruhn Jensen, "Qualitative Audience Research: Toward An Integrative Approach to Reception", *Critical Studies in Mass Communication*, 4, 1987, ss.21-36

¹⁴⁹ Jensen Alımlama Çözümlemesini şu araştırmalarla örneklendirir: Iean Ang, *Watching Dallas*, London, Methuen, 1985; K.B. Jensen, *Making Sense of News*, Aarhus, Denmark, Aarhus Un. Press, 1986; Katz & Liebes. "Once

Höijer ise, izlenen televizyon programlarının yapısı ve içeriği ile izleyicinin alımlamasını ilişkilendirmeye çalışan, Alımlama Çözümlemesinin “teorik ve ampirik araştırma geleneği arasında diyalektik bir etkileşimin” gelişmesine katkıda bulunacağı şeklinde değerlendirme yapar. ¹⁵⁰

ALIMLAMA ÇÖZÜMLEMESİ

Alımlama Çözümlemesinin teorik kökeni sembolik etkileşimcilikten psikanalize değin uzanmaktadır. Yaklaşımın asıl temelini ise Alımlama Estetiği ve Okuyucu-Tepki Kuramı oluşturmuştur.¹⁵¹ Alımlama Çözümlemesi, izleyici araştırmaları alanında en son yönsemelerden birisidir. Hollanda’da Dallas izleyicilerinden aldığı mektupları değerlendirip, izleyicilerin Dallas’ı yorumlamalarını ve diziye nasıl anlam verdiklerini inceleyen Ien Ang, izleyici yorumlamalarını ve metinlerin kullanımını ele alan Alımlama Çözümlemesinin; “kültürel çalışmalarda dahil olmak üzere, son yıllarda kitle iletişim çalışmalarında ki en son yenilik” ve “kısaca izleyicilerin etnografisi olarak tanımlanabileceğini” belirtmiştir. ¹⁵²

Upon A Time In Dallas”, *Intermedia*, 12, 1984,ss.28-32; T. Lindlof, der. *Natural Audiences*, Norwood,NJ, Ablex,1987; J.Lull, der., *World Families Watch Television*, Newbury Park, sage, 1988; D. Morley, *The ‘Nationwide’ Audience*, London, BFI, 1980; D. Morley, *Family Television*, London, Comedia, 1986; J. Radway, *Reading Romance:Women, Patriarchy and Popular Literature*, Chapell Hill, Un. of North Carolina Press,1984... Jensen’e göre, bu çalışmaların ortak bölünleri; izleyicilerin, iletişim aracı içeriğinden kendi “anlamalarını” oluşturdukları sonucuna varmalarıdır. Aktarılan kaynak için bakınız: K. B. Jensen, “ When is Meaning? Communication Theory, Pragmatism and Mass Media Reception”, *Communication Yearbook*, V:14, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1991, ss.3-4

¹⁵⁰ Brigitta Höijer, “Studying Viewers’ Reception of TV. Programmes: Theoretical and Methodological Considerations”, *European Journal of Communication*, V:5, N:1, 1990, s.52

¹⁵¹ Alımlama Estetiği ve Okuyucu-Tepki Kuramına ilişkin tartışmalar için bakınız: **II. Bölüm: İletişim Araştırmalarına Kadın Müdahalesi.**

¹⁵² Ien Ang, “Culture and Communication:Towards and Ethnographic Critique of Media Consumption in the Traditional Media System”, *European Journal of Communication*, V:5, N:2-3, 1990, s.242

Alımlama Çözümlemesi hem izleyici, hem de kitle iletişim aracının içeriği üzerinde niteliksel ve ampirik olarak çalışmaya olanak tanımaktadır. Jensen ve Rosengren Alımlama Çözümlemesinin iletişim araştırmacılarına verdiği bu olanağın; kitle iletişim aracı içeriğinin etkisi ile kullanımını birbirine bağladığını belirtirler. 153

Alımlama Çözümlemesinin genel varsayımı, kitle iletişim aracı içeriklerinin yorumlanmasında öncelikli olarak bireysel eylemlerin, ayrıca ekonomik ve politik yapılarla ilişkili kültürel pratiklerinde görelî özerk rol oynadığıdır. 154

1. Alımlama Çözümlemesinin Temel Kavramları

a. “Yorumlayıcı Topluluk”

aa. Kavramın Tanımlanması

Gündelik yaşantıda kitle iletişim araçlarının kullanımı/ tüketimi yalıtılmış bireysel bir edim değildir. Kitle iletişim araçlarının kullanımı hem kollektif bir süreçtir, hem de gündelik yaşantının bütünleşmiş bir parçasıdır.¹⁵⁵ Öyleyse kitle iletişim içeriğinin alımlanması yorumlayıcı topluluk üyesi etkin birey tarafından gerçekleşmektedir. “Yorumlayıcı topluluk” böylece Alımlama Çözümlemesinin temel kavramlarından biri olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Alımlama Çözümlemesi tarafından, *kitle iletişim süreci*, gündelik yaşam pratiklerinin üretimi ve toplumda “anlamın” dağıtımı olarak yeniden kavramsallaştırılırken, “yorumlayıcı topluluk” üyesi olarak izleyicinin konumuna ve bu konum içerisinde “anlam” kurucusu rolüne dikkat çekilmiştir. “Yorumlayıcı topluluk” (interpretive community) kavramı edebiyat teorilerinde, özellikle

153 Jensen ve Rosengren, 1990, a.g.m., s. 214

154 Jensen ve Rosengren, 1990, a.g.m., s. 218

155 H. Bausinger, “Media, Technology and Everyday Life”, *Media, Culture and Society*, 6, 1984,ss. 349-350

Stanley Fish'in (1980) çalışmalarında geliştirilmiştir. Edebiyatın toplumsal kullanımı üzerinde tartışılırken, "yorumlayıcı topluluk" kavramı güncelleştirilmiştir. Thomas R. Lindlof, *yorumlayıcı topluluğun*, kitle iletişim aracı içeriğinin yorumlanmasının öncüllerine neden olan toplumsal olarak eşgüdümlemiş pratiklerin alanı olduğunu belirtir.¹⁵⁶ Klaus Bruhn Jensen, yorumlayıcı topluluğu, "kitle iletişim aracı içeriğinin belli biçimlerine ve kitle iletişim kurumlarının belli örgütlenmelerinde ortak çıkarları paylaşan kitle iletişim izleyicilerinin politik ve kültürel kamuları" olarak değerlendirmektedir.¹⁵⁷ Radway'de izleyici ve yorumlayıcı topluluk arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklar:¹⁵⁸

"Okuma, hem zaman, hem de mekanda değişen komplike bir semiotik süreçtir ve farklı okuyucular tarafından farklı okumalar yapılır. Çünkü, çeşitli yorumlayıcı topluluktan hangisine üye olduğunu bilen okuyucu, içeriğe karşı farklı amaçlarla farklı tepkiler verir."

bb. Yorumlayıcı Topluluk Birimleri ve Örnek Araştırmalar

Günümüz toplumlarında kitle iletişim araçları, bireyin boş zaman faaliyetlerini ve yaşadığı mekana ait zamanı işgal etmektedir. Özellikle televizyon, boş zaman faaliyetlerini kamu alanından eve doğru çekmektedir. Bu durumda Alımlama Çözümlemesinin karşısına en dar kapsamlı yorumlayıcı topluluk birimi olarak "aile" çıkar. ¹⁵⁹

¹⁵⁶ Thomas R.Lindlof, "Media Audiences as Interpretive Communities", *Communication Yearbook V:II*, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1988, ss. 81-107

¹⁵⁷ Klaus Bruhn Jensen, "Television Futures: A Social Action Methodology For Studying Interpretive Communities", *Critical Studies in Mass Communication*, V:7, N:2, 1990, ss.129-130

¹⁵⁸ Janice Radway, "Interpretive Communities and Variable Literacies: The Functions of Romance Reading", *Deadalus*, II3, 1984, s.53;

¹⁵⁹ Alımlama Çözümlemesini ev içi izleme edimine uygularken, yorumlayıcı topluluk birimlerinden en küçükleri, bazı iletişim araştırmacılarının yaptığı ayırma göre, "aile" veya "ev sakinleri"dir. Morley ve Silverstone, "aile" ve "ev sakinleri" kavramlarını farklı tanımlarlar. Silverstone'a göre, "aile", akrabalık ilişkileri ile kurulan, sistematik bir toplumsal birimdir. "Ev sakinleri" ise, üyeleri arasında kan bağı gerektirmeyen ekonomik ve kültürel bir birimdir.

Yorumlayıcı topluluğun en küçük birimi olarak ele alınan "aile" ve aile içi kitle iletişim araçlarının kullanımı üzerine yapılan çalışmalar arasında en önemli ikisi James Lull'un derlediği "*World Families Watch Television*" (1988) ve David Morley'in "*Family Television*" (1986) çalışmasıdır. ¹⁶⁰

Liberal-Çoğulcu Gelenek içerisinde gelişen nitel araştırmalara yönelim akımından etkilenen James Lull, etnografik çalışmalar aracılığıyla aile içindeki televizyon izleme ediminin ve bu edimle ilintili yaşam tecrübelerinin kavranabileceğini öne sürmüştür. Lull, aile üyeleri ile birlikte televizyon izleme edimi üzerine ileri sürülen savları iki ana grupta toplamıştır: Birinci savda televizyonun aile bireyleri arasındaki iletişimi azalttığı, ikincisinde ise televizyonun aile bireyleri arasındaki iletişim için ortak bir zemin hazırladığı iddia edilmektedir. İyimser bir bakış açısına sahip Lull'a göre televizyon aile bireyleri arasında iletişimi kolaylaştırmaktadır. Lull, televizyon izleme ediminin aile bireylerinin gündelik yaşantılarının yapılanmasına ve zamanın belirlenmesine katkıda bulunduğunu belirterek; televizyonun aile bireyleri tarafından pratik toplumsal düzenlemeler yaratmak için kullanılmasına dikkatleri çeker. Lull'un çalışmalarının sorunsalı; ailede program seçiminden kimin sorumlu olduğu ve program seçimi sürecinin nasıl gerçekleştiği ile program seçimi sonucundan aile bireylerinin ne gibi toplumsal yarar sağlamayı umduklarıdır. Lull, televizyonun toplumsal kullanımını iki boyuta indirgeyerek değerlendirmiştir. ¹⁶¹

Alımlama Çözümlemesi çalışmalarında aile içi kitle iletişim sürecinin algılanmasının üzerinde önemle durulması raslantısal değildir. Morley'e göre *aile* daha geniş kapsamlı patriarşik toplumsal yapının ve bu yapı içindeki egemenlik ilişkilerinin devam ettirilme biçimlerinin anlaşılabilmesi için somut bir başlangıç noktası oluşturmaktadır.

Bakınız: David Morley ve Roger Silverstone, "Domestic Communication-Technologies and Meanings", *Media, Culture and Society*, V:12, N:1,1990, ss.33-35 ; Roger Silverstone, "From Audiences to Consumers: The Household and the Consumption of Communication and Information Technologies", *European Journal of Communication*, V:6, N:2,1991, ss.138-148 ; David Morley, "Where the Global Meets the Local: Notes From the Sitting Room", *Screen*,32, 1991, s.12

¹⁶⁰ James Lull, der., *World Families Watch Television*, Newbury Park, Sage, 1988 ve David Morley, *Family Television: Power and Domestic Leisure*, London , Comedia, 1986

¹⁶¹James Lull, " The Social Uses of Television", *Journal of Communication*, V:30, N:2, 1980, ss. 271-294 ve ayrıntılı bilgi için bakınız: James Lull, "The Family and TV. in World Cultures", *World Families Watch Television*, der. J.Lull, Newbury Park, Sage, 1988, ss. 9-21 ile James Lull, "Constructing Rituals of Extension Through Family Television Viewing", y.a.g.e.,1988, ss.237-259

- Yapısal Boyut (structural dimension)
- İlişkisel Boyut (relational dimension)

Lull'un televizyonun toplumsal kullanımının *yapısal boyutu* başlığı altında yaptığı değerlendirmede; televizyon izleme ediminin çevresel ve düzenleyici kullanımı yer almaktadır. Çevresel kullanım, televizyonun ev içindeki gürültülerden uzaklaşmak amacıyla kullanımınıdır. Düzenleyici kullanım ise, ev içi zaman ve etkinliklerin televizyon izleme edimine göre düzenlenmesidir. Lull'un yaptığı ayırımın ikinci boyutu olan *ilişkisel kullanım* da ise, televizyon izleme edimi şu sonuçlara yol açmaktadır:

- Televizyon izlemek iletişimi kolaylaştırmaktadır: İzleyiciler için örnek oluşturacak tecrübeler sunulmakta, topluluk içi konuşmalar için gündem konulmaktadır.
- Televizyon izleme yoluyla birey çevresiyle dilindiği zaman fiziksel ya da sözsözsel bağlantı kurmaktan kaçınmaktadır.
- Televizyon izleme edimi aracılığıyla toplumsal öğrenme gerçekleşmektedir. Televizyondan toplumsal rol modelleri öğrenilmekte ve toplumsal değerler iletilmektedir.
- Televizyon izleme edimi var olan rol ilişkilerinin egemenliklerini sürdürmelerine katkıda bulunmaktadır.

Aile bireylerinin ilişkilerinde televizyonun nasıl bir etkiye bulunduğunu inceleyen David Morley ise Kültürel Çalışmalar ve Alımlama Çözümlemesinin çerçeveleri içinde kalarak; farklı toplumsal geçmişleri olan aileler ile derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem yöntemleri ile şu soruları yanıtlamaya çalışmıştır:¹⁶²

- “Farklı toplumsal geçmişleri olan ailelerde televizyon nasıl kullanılıyor?”
- “Aile bireyleri televizyon malzemesini nasıl yorumluyorlar?”

Morley bu iki soruya yanıt ararken aynı zamanda da sosyolojinin araştırma konusu olan “boş zaman faaliyeti” ile göstergebilimin konusu olan “anlam”ı bir araya getirmeye çalışmıştır. Morley “tüketim/kullanım” ve “anlam üretimi”ni bütünleştirme çabasında, kişinin televizyon izleme ediminin eve ait yaşamı içerisinde değerlendirilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Morley'in “Family Television” çalışmasında temel sorunu aile içinde iktidarın sağlanması ve sürdürülmesinde televizyon izleme ediminin ve program tercihlerinin nasıl katkıda bulunduğunu saptamak olmuştur.

¹⁶² David Morley, “Domestic Relations: The Framework of Family Viewing in Great Britain”, y.a.g.c., 1988, ss. 22-48

Morley aile içinde televizyon izleme edimini incelemeyen önce gerçekleştirdiği "Nationwide" (1980) araştırmasında, kamu yerlerinde çalışanlarla Nationwide adıyla yayınlanan bir haber programının kodaçımı üzerine derinlemesine görüşme yapmıştır.¹⁶³ Morley bu araştırmasında kodaçımları ile sınıfsal ve kültürel belirleyiciler arasındaki ilişkiyi saptamaya çalışmıştır. Çalışmanın en önemli bulgusu izleyicinin sınıfsal konumu aracılığıyla kodaçımının doğrudan açıklanamayacağı olmuştur.¹⁶⁴ Bu çalışmanın bulgularını değerlendiren Morley, özel alanda toplumsal cinsiyet değişkenine bağlı olarak televizyon izleme edimini inceleme kararını vermiştir. Morley, "Family Television" çalışmasında Londra'nın Güneyinde yaşayan beyaz ırktan, çekirdek aile yapısına sahip ve işçi sınıfı mensubu, alt ve orta gelir düzeyinden 18 aile ile yaklaşık iki saat süren derinlemesine görüşmeler yaparak, bu ailelerin televizyon izleme pratiklerine katılmıştır. Morley yaptığı bu nitel araştırmada aileleri, kocanın gelir durumuna göre dört kategoriye ayırmıştır. Araştırmanın sonunda Morley, aile içinde toplumsal cinsiyete bağlı olarak televizyon kullanımının değiştiğini öne sürmüştür. Morley, bu değişimin, televizyon programı seçimi üzerinde iktidar mücadelesini ve kontrolü, programları izleme tarzını, izleme süresini, programa ilişkin sohbetleri, evde video kayıt aygıtının kullanımını, program ve kanal seçimlerini etkilediğini ekliyerek; "oturma odası" politikalarının toplumsal cinsiyetle yakından ilgili olduğunun altını çizmiştir.

Morley'e göre, ailenin televizyon programı izleme tercihini patriarşik aile yapısında "baba" yönlendirmektedir. Morley'in "Family Television" çalışmasının, araştırmamız için önemi, bu çalışmada toplumsal cinsiyete bağlı olarak gerçekleşen program tercihi farklarını açıklaması ve kadınların aile içinde "baba"nın program seçimlerine karşı çıkarak, gündüz seriyallerini izlediklerini göstermesidir. Morley, aile içinde kadın izleyicilerin özellikle gündüz seriyallerini izleyerek, patriarşik yapıya karşı çıkış eyleminde buldukları değerlendirmesini yapmıştır.

"Yorumlayıcı Topluluk" araştırmalarına önemli katkılarda bulunan Janice Radway ve Dorothy Hobson Morley'in değerlendirmesine koşut saptamalarda bulunmuşlardır. Janice Radway'de Eleştirel Gelenek içerisinde değerlendirilebilecek

¹⁶³ David Morley, *The Nationwide Audience: Structure and Decoding*, London, BFI, 1980

¹⁶⁴ Shaun Moores, "Texts, Readers and Contexts of Reading: Developments in the Study of Media Audience", *Media, Culture & Society*, V:12, N:1, 1990, s.18 ve David Morley, 1986, a.g.e., ss. 40-44

“Reading the Romance” çalışmasında, sevda romanı okuyan kadınlarla derinlemesine görüşme yaparak, sevda romanı okuma ediminin kadınlara kendi ilgi ve gereksinimlerini karşılayacak bir “yer” ve “zaman” sağladığını belirtmiştir. Sevda romanı okuyan kadınları bir tür yorumlayıcı topluluk olarak ele alan Radway, “kaçma” ve “dinlenme” gereksinimlerinin tanımlanmasına katkıda bulunmuştur. ¹⁶⁵

Dorothy Hobson ise “ev kadınlığını” yorumlayıcı topluluk birimi olarak ele almış ve etnografik bir çalışma yaparak; ev kadınlarının gündelik yaşamları içerisinde radyo ve televizyonun önemini araştırmıştır. Hobson’ın derinlemesine görüşmelerden çıkarttığı sonuçlar, ev kadınlarının “erkeklerin dünyasını” sunan programları izlememeyi seçtiklerini göstermiştir. Hobson ayrıca televizyon izleme ediminin ayrı ve bağımsız bir faaliyet olmadığını, ev sakinlerinin görev ve sorumlulukları içerisinde gerçekleştiği saptamasında bulunmuştur. ¹⁶⁶

Morley’nin, Radway’in, gerekse Hobson’ın çalışmalarının ortak bölenleri; yorumlayıcı topluluk bağlamında okuma/izleme edimini toplumsal olay olarak ele almaları ve bu edimleri toplumsal cinsiyet ile bağlantılandırmalarıdır.

Liberal-Çoğulcu Geleneğin 1980’ler sonrasında gelişen yeni yönsemesinde yer alan Elihu Katz ve Tamar Liebes ise yorumlayıcı topluluk olarak aile içinde televizyon izleme edimini kültürler arası karşılaştırmalar yaparak irdelemişlerdir. Katz ve Liebes Amerikan ailesinde ve İsrail ailesinde “Dallas” dizisinin nasıl yorumlandığını, izleyicilerin “anlamı” nasıl kurduklarını araştırmışlardır. Katz ve Liebes için önemli olan izleyicilerin dizi ile girdikleri ilişkinin derecesi ve bu ilişkide farklı kültürlerin ne gibi rol oynadığıdır. ¹⁶⁷

¹⁶⁵ Janice Radway, **Reading the Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature**, Chapel Hill, Un. of North Carolina Press, 1984; J.Radway, “Women Read the Romance: The Interaction of Text and Context”, **Feminist Studies**, V:9, N:1, 1983, ss. 57-78

¹⁶⁶ Dorothy Hobson, “Housewives and the Mass Media”, **Culture, Media and Language: Working Papers in Culhtural Studies 1972-1979**, der. S.hall ve ark., London, Hutchinson, 1981, ss.105-116’dan aktaran Shaun Moores, “Texts, Readers and Contexts of Reading: Developments in the Study of Media Audiences”, **Media, Culture and Society**, V:12, N:1, 1990, ss.15-23

¹⁶⁷ Elihu Katz ve Tamar Liebes, “Patterns of Involvement in Television Fiction: A Comparative Analysis”, **European Journal of Communication**, 1, 1986, ss.152-153 ve Elihu Katz ve Tamar Liebes, “Once Upon a Time in Dallas”, **Intermedia**, V:12, N:3, 1984, ss.28-32

Ayrıca Elihu Katz ve Tamar Liebes, **The Export of Meaning: The Cross-Cultural Reading of Dallas**, NY., Oxford Un.Press, 1990’a bakılabilir.

cc. “Yorumlayıcı Topluluk” Kavramının Sınırlılıkları ve Kavramın Geliştirilmesine İlişkin Öneriler

İletişim sürecinde “anlamın kurulması”nda Yorumlayıcı Topluluk olgusunu değerlendirirken önemli olan, yorumlayıcı topluluğun üyeleri arasında var olabilecek toplumsal cinsiyet farkının-kadın ya da erkek olma durumunun- öncelikle iletişim sürecinin kendisini, daha sonra da “anlam”ın kurulması sürecini etkilediği gerçeğini göz ardı etmemektir. Ayrıca “Yorumlayıcı Topluluk” kavramı sürekli geliştirilmelidir. Bu noktada Kevin M. Carragee tartışmamıza ilişkin sorusunu göz önüne almak yararlı olabilir; Carragee, Çeşitli yorumlayıcı topluluklar ve politik-kültürel iktidar arasındaki ilişkilerin incelenmesi gerekliliğini belirtiyor.¹⁶⁸

“Yorumlayıcı topluluk” kavramının tarihsel, politik ve ekonomik bağlamda “toplumsal aktör”ü kavrama yoksunluğu giderilmediği sürece, Michael Schudson’ın da gündeme getirdiği gibi¹⁶⁹, kitle iletişim aracı izleyicisinin/tüketicisinin “herşeye kadir” olarak romantize edilme tehlikesi vardır.

Artık “izleyici” konum değiştirmiştir: Artık “ailenin ya da ev sakinliğinin, topluluğun, bir toplumsal sınıfın ve ulusun üyesi olan, toplumsal cinsiyet kimliğine sahip izleyici” tanımlaması vardır, bu izleyici eğitilmiş ya da eğitimsiz, bir işte çalışan ya da çalışmayan, evli ya da bekar, yaşlı ya da genç olabilir.¹⁷⁰ Televizyonu izleme edimleri ise gündelik yaşamlarının yapısı ile ekonomik, politik, toplumsal ve teknolojik sistemler tarafından dolaylanmıştır.

Yorumlayıcı topluluk üyesi izleyici ve kitle iletişim aracı içeriği arasındaki etkileşimi inceleyen ve iletişimin yeni yönsemesi çerçevesinde kalan araştırmalarda dikkat edilmesi gereken husus, etkin izleyiciyi “gündelik yaşamın çeşitli stratejileri” içerisinde somutlaştırmak olmalıdır. Alımlama Çözümlemesi yoluyla, gündelik

¹⁶⁸ Kevin M. Carragee, 1990, a.g.m., s.92

¹⁶⁹ Michael Schudson, “The new Validation of Popular culture: Sense and Sensimentality in Academia”, *Critical Studies in Mass Communication*, 4, 1987, ss. 51-68

¹⁷⁰ Ayrıntılı değerlendirme için bakınız: Klaus Bruhn Jensen, 1990, a.g.m., ss.129-146

yaşamın çeşitli yorumlayıcı toplulukları ve farklı yorumlama taktikleri içerisinde konumlandırılan izleyici ile kamusal alan arasındaki ilişki de ikinci plana atılmamalıdır. ¹⁷¹ Ayrıca yorumlayıcı topluluklar, kültür, sınıf, ulus, ırk, toplumsal cinsiyet bağımsız değişkenleriyle birlikte değerlendirilmelidir.

b. "Anlam"

Alımlama Çözümlemesinin ikinci temel kavramı ise "anlam"dır. İzler-kümenin kitle iletişim içeriğini alımlaması üzerine kurulmuş, yorumlayıcı bir yaklaşım olan Alımlama Çözümlemesinde genel olarak "anlam", "kitle iletişim aracı metinleri ile çeşitli, çoklu ve aynı zamanda çelişkili olan izler-küme tarafından kullanılan yorumlama/okuma taktikleri arasındaki karşılıklı etkileşimin bir ürünü" olarak varsayılmıştır. ¹⁷² Bu noktada önemli olan Alımlama Çözümlemesinin, izler-küme ile metin arasındaki buluşmayı yani "anlamın üretilmesi sürecini" politik ve kültürel iktidar/güç

¹⁷¹ Silverstone, a.g.m.s. 137 ve 150

¹⁷² Erol Mutlu televizyon iletişiminin "anlam" kurma sanatı olduğunu ve anlamın gönderilen mesaja ya da içeriğe içkin olmadığını belirtirken; anlamın içeriğin alımlanması kertesinde yaratıldığını/üretildiğini öne sürer. Erol Mutlu (1991:12) ayrıca, izleyicinin televizyon programlarına "anlam üretme" ile etkin katıldığına dikkat çekerek; izleyicinin kodaçımı işleminin aynı zamanda bir kodlama olduğunu açıklar: "Kodlama, klasik iletişim modelinin hedefin içeriğe karşı tepkisini geribesleme olarak kodlanması değil, içeriği kodlayan kaynağın içeriğin tamamlandığı gerçeklikle olan görece bağımsız ilişkisi gibi, alımladığı içerikten o ölçüde bağımsız olarak kendi "bildirimini" kodlaması anlamında etkin bir işlemdir." Frank A.Bioca'da (1988:65) anlamın, "mesajın biçiminin ve içeriğin, bağlama ve duruma ait etmenlerin olduğu kadar izleyenlerin göstergelere dair yeteneklerinin, anlamsal çağrışımların, sosyal psikolojik kuruluşun ve son olarak, mizaca dair işlem yapma eğilimlerinin karmaşık etkileşiminin nihai bir ürünü " olduğunu belirtir.

Alımlama Çözümlemesinin temel kavramlarından biri olan "anlam"ı tartışırken, yorumlayıcı kitle iletişim araştırmalarına yöneltilen eleştirileri de dikkate almak gerek. Carrage'nin yönelttiği bir eleştiride, "bu gelenek içerisinde kalan yaklaşımların, kitle iletişim aracı metni ile izleyici ilişkisini tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlamda ele almakta yetersiz" kaldığı belirtilmektedir. Carrage'nin dikkate değer bu eleştirisi "anlam"a ilişkin kavramsallaştırımı da hiç kuşkusuz etkilemektedir. Alımlama Çözümlemesinin "anlam"ın kurulmasına ilişkin yaptığı tanımlama da anlamın tarihselliği ihmal edilmektedir. Bakınız: Kevin M. Carrage, 1990, a.g.m., ss. 81-82, 87 ve 89 ; Erol Mutlu, **Televizyonu Anlamak**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1991, s.12; Frank A. Biocca, "Opposing Conceptions of the Audience: The Active and Passive Hemispheres of Mass Communication Theory", **Communication Yearbook V:11**, der. J.A. Anderson, Beverly Hills, Sage, 1988, s.65

konuları ile bağlantılı olarak ele almaya çalışmasıdır. Fakat Robert C. Allen'e göre, "okurla metin yapısının etkileşimince üretilen anlam, ne tümüyle bireye özgü ve keyfidir, ne de tümüyle metnin sözsözsel yönü tarafından belirlenir. Anlam, ikisinin arasında bir yere konumlanmıştır." 173

c. "Metin"

"Mesaj" terimi, Liberal-Çoğulcu Geleneğin çizgisel iletişim modeli ile bağlantılı kavramsallaştırılırken; "metin" (text) Eleştirel Geleneğin bir terimi, "anlamın taşıyıcısı" olarak kabul edilmiştir. Okunan bir şey olan "metin", "iletile mesaj"dan farklıdır. Bu özelliğinden dolayı "metin", etkin izleyici kavramının konumlanabileceği en iyi alan olarak benimsenmiştir.¹⁷⁴

Bir göstergebilim terimi olan "metin"i (text) feminist araştırmacı Julia Kristeva, "güzelduyusal, yazınsal vb. bir nesne olarak değil, dil içinde gerçekleştirilmekle beraber, dilbilimin konusu olan bildirişim dilinin bilinen ulamlarına indirgenemeyen, dilbilim-ötesi bir işlem" olarak tanımlamaktadır. Bu işlem ya da oylum içerisinde "bir üretkenlik" olduğunu öne süren Kristeva, her öznenin her metinden kendine göre anlamlar üretebileceğini, buna göre sürekli bir oluş durumunda bulunan metnin hep değişken bir

¹⁷³Robert C.Allen, *Speaking of Soap Operas*. Chapel Hill, Un. of North Carolina, 1985, s. 63

¹⁷⁴ V. Fry, D. Fry ve Alexander'e göre (1990:521), etkin izleyici tarafından bir metnin iki tür içeriksel kullanımı vardır. Bunlardan ilki, tüketicinin fiziksel bir nesne olarak metinle birleşmesi, diğeri ise iletişimsel içerik olarak adlandırılabilir olan metnin bir konuşma ve iletişim süreci nesnesi haline gelmesidir. Çalışmamızda Arkası Yarın dizilerinin metninden kadın izlerkümerinin anlam üretmesi hem tüketici içeriği, hem de iletişimsel içerik düzleminde incelenmiştir. Ayrıca bu noktada Alımlama Çözümlemesinde "metin" teriminin önemini altını bir kere daha çizmek gerek. Soap Operalar ve izleyicileri arasındaki ilişkiyi Alımlama Kuramı ve Çözümlemesi çerçevesinde tartışan Robert C. Allen, bir meta olarak soap opera metninde iki hiyerarşinin bulunduğunu belirtir. Bu hiyerarşiler izleyicinin bakış açısı ve yapımcıların bakış açısıdır. Çalışmamızda ki konumu izleyicinin metine bakış açısı belirlemektedir.

Robert C.Allen, 1985,a.g.e., ss.58-59 ve Virginia H. Fry, Alison Alexander ve Donald L. Fry, "Textual Status, the Stigmatized Self and the Media Consumption", *Communication Yearbook V:13*, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1990, ss. 520-524

veri olduğunu belirtir.¹⁷⁵ John Fiske (1987) ise “programın kitle iletişim aracı endüstrisi tarafından üretilip, tanımlandığını ve dağıtıldığını” belirterek; “bir programın okunması edimi esnasında “metnin” oluştuğunu” öne sürer. Fiske’ye göre, “bir metin, kendisini üreten güçler ile alımlama tarzları arasında mücadele alanıdır ve bu alan içerisinde okuyucu, kendi toplumsal tarihi ile metnin içindeki yapılanmış toplumsal güçlerin kesişmesinden türeyen anlamı üretir. Okuma anı da, metnin söylemlerinin okuyucunun söylemleri ile buluştuğu andır.”¹⁷⁶ Fiske’nin bu savına dayanarak, bir televizyon metnini okumanın, tarihsel, toplumsal, ekonomik ve kültürel belirleyiciler tarafından bir “özne” olarak konumlandırılan alımlayıcı ile endüstrinin ekonomik ve siyasal çıkarları doğrultusunda kodlanan program arasında bir “müzakere” (negotiation) olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu çalışmada “metin” kavramı Fiske’nin görüşleri doğrultusunda; kitle iletişim aracı içeriği ve izleyicinin buluştuğu anda üretilen anlamında kullanılacaktır. Alımlama Çözümlemesinde metin, anlamın üretildiği yerdir.

d. “Çokanlamlılık”

aa. Kavramın Tanımlanması

Alımlama Çözümlemesi metin ile izler-küme arasındaki ilişkide farklı okuma stratejilerinin gerçekleşebileceğini varsaydığı için; metinleri de “çokanlamlı” olarak kabul eder. Bundan dolayı “çokanlamlılık”, çözümlemenin dördüncü temel kavramıdır. Bir metnin çokanlamlı olması, o metnin birden fazla yorumunun yapılabilmesi demektir.

bb. Kavrama İlişkin Tartışmalar

Televizyon metinlerinin “çokanlamlılığı” olgusu özellikle John Fiske’nin çalışmalarında öne sürülmüş, tartışmaya açık bir savdır. Örneğin Linda Steiner televizyon metinlerinin

¹⁷⁵ Bakınız: Tahsin Yücel, *Eleştirinin ABC’si*, İstanbul, Simavi Yayınları, 1991, ss.92-97

¹⁷⁶ Bakınız: John Fiske, *TV Culture*, London, Routledge & Kegan Paul, 1987, ss.14, 65-66, 82.

çokanlamlılığını doğrulayan bir araştırma yaparken; Celeste Michelle Condit'in araştırmasında "çokanlamlılık" kavramının kısıtlılıklarına dikkat çekilmiş ve bunun nedenleri açıklanmıştır.¹⁷⁷ Görüldüğü üzere "çokanlamlılık" üzerinde ortak bir fikir birliğine ulaşılamamış kavramlardandır. Bu nedenle kavram üzerine yapılan tartışmaları kısaca özetlemekte yarar var.

Caren J. Deming, Batsleer, Davies, O'Rourke ve Weedon'dan yaptığı aktarmada; televizyon metinlerine tamamlanmamış olarak bakılması gerektiğini belirterek; "metnin anlamının, değişik, çoklu ve son kertede okuyucu tarafından üretildiğini" öne sürer.¹⁷⁸ Robert C. Allen da (1985) bir gündüz seriyali olan General Hospital'ın izleyici sayısı kadar anlamının bulunduğunu iddia etmiştir.¹⁷⁹

Televizyon mesajlarının üretimini ile alımlamasını göstergebilimsel ve ideolojik mücadele düzleminde kavramsallaştıran Stuart Hall (1980), "Encoding/Decoding" makalesinde metnin anlamının çoklu olmasına örnek olarak, metnin ideolojik mücadeleyle ilintili olarak üç tarz okunabilme olanağının olduğunu öne sürmüştür.¹⁸⁰ Hall'a göre, hakim ideoloji, metnin egemen okumasını üretir. Hakim Okuma tarzında izleyici metnin *düzanlamlarını*¹⁸¹ ve *yananlamları*¹⁸² "tam ve doğru" olarak alır ve kodlamaya uygun bir biçimde kod açar. Özellikle hakim ideoloji ile toplumsal konuları çakışanlar bu okuma tarzını tercih ederler. Hakim ideolojiye karşı olanlar ise metindeki kodlamaları karşı

177 Linda Steiner, "Oppositional Decoding as an Act of Resistance", *Critical Studies in Mass Communication*, 5, 1988, ss.1-15; Celeste Michelle Condit, "The Rhetorical Limits of Polysemy", *Critical Studies in Mass Communication*, 6, 1989, ss.103-122

178 J. Batsleer, I.Davies, R.O'Rourke ve C.Weedon, *Rewriting English: Cultural Politics of Gender and Class*, Methuen, London, 1985'den aktaran Caren J. Deming, "For TV.Centered Criticism: Lessons from Television", *Television and Women's Culture: The Politics of the Popular*, der. Mary Ellen Brown, Newbury Park, Sage, 1990, s.49

179 Robert C. Allen, 1985, a.g.e., s.63

180 Stuart Hall, "Encoding/Decoding", *Culture, Media and Language: Working Papers in Cultural Studies 1972-1979*, der. S.Hall ve ark.London, Hutchinson, 1980, ss. 134-135

181 "Düzanlam(denotation), bir nesnenin, bir iletişim dizgesinin mantıksal, nesnel ve değişmez anlamıdır." Aktarılan kaynak için bakınız: Pierre Guiraud, *Göstergebilim*, çev. M.Yalçın, Sivas, M.Y. Özel Yayım, 1990, s.107

182 "Yananlam (connotation), bir nesnenin, bir iletişim biçiminin bir düzünün sürekli anlamsal öğelerine ya da düzanlamına .kullanım sırasında katılan ve bildirenlerin tümünce algılanmayan, ikincil kavramlara, imgelere, özel izlenimlere vb. ilişkin olan duygusal, çoşkusal ikinci anlam, öznel çağrışimsal değerdir. " Aktarılan kaynak için bakınız: Pierre Guiraud, y.a.g.e., s.115

olarak açımlarlar ve metnin kodlarının “meşruluğunu” kabul etmezler. Televizyon izleyicilerinin çoğunluğu ise; ister hakim ideolojiye yandaş isterse karşıt olsunlar, genel olarak hakim ideoloji ile uzlaşırlar. Fakat onu ve ürünlerini (metni), kendi özel durumlarının gereksinimlerine göre düzenler ve yer yer değiştirirler.¹⁸³ Hakim, uzlaşmalı ve karşıt okuma olarak adlandırdığı okuma modellerinin varlığına karşın; Hall yine “çokanlamlılığın çoğulculuk olmadığı”, “kodlamanın, kodaçımının işleyeceği parametreler ve sınırların inşasında etkili olduğunu” ve “televizyon metnlerinin uzlaşmalı ve karşıt okumaya izin vermesine rağmen her zaman hakim ideolojiyi teşvik eden anlamı tercih ettiğini” belirtmiştir.¹⁸⁴

Janice Radway ise metnin çokanlamlılığını, sevda romanları ve okuyucu kadın kümesi üzerine yaptığı çalışma ile örneklendirmiştir. Janice Radway’e göre özünde patriarşik değerleri yücelten sevda romanları kadın okurlar tarafından amacının dışında kullanılmakta ve kadınların varolan rol ilişkilerinden biran için uzaklaşma/kurtulma ile patriarşinin somutlaştığı “aile” içindeki süregiden erkek egemenliğine karşı rahatsızlığını gösterme aracı olarak işlev görmektedirler. Radway (1987) bu saptamasını şu şekilde sorguluyor:¹⁸⁵

“Sevda romanlarındaki pasif dişi cinsiyetinin yeniden keşfi; okuyucuyu yalnızca daha fazla kararlılıkla patriarşik kültürün fabrikasına doğru mu itmektedir? Yoksa, alternatif olarak, okuyucuya okumanın kendisinden, diğerlerin direnmelerinin açık belirgin muhalefesinde seçimlerinden türeyen tatmin mi sağlar ve yeni bir dayanıklılık ile bağımsızlığa mı götürür?”

Radway’in sorgulamasında da görüldüğü üzere metnin kendisine içkin çokanlamlılık olgusunu, gerek iletişim endüstrisinin, gerekse alımlayıcının kodlama stratejilerinden bağımsız incelemek yetersiz kalacaktır. Hernekadar John Fiske (1989), “çokanlamlılığın” izleyici “anlamlarının ve hazlarının bir üreticisi” ve “kültürel demokrasinin” bir göstergesi olduğunu öne sürse de¹⁸⁶, bu kavramsallaştırmada iletişim endüstrisinin belirlenimlerini göz ardı etmiştir. John Fiske (1989) savını desteklemek için ana yayın kuşağı

183 Stuart Hall, 1980, y.a.c.m., ss. 136-138

184 Stuart Hall, 1980, y.a.g.m., s.134

185 Janice Radway’dan aktaran Paula A. Treichler ve Elçen Wartella, 1986, a.g.m., ss.14-15

186 John Fiske, *Understanding Popular Culture*, Boston, Unwin Hyman, 1989, s. 27 ve ayrıca bakılabilir: John Fiske, *Television Culture*, London, Routledge, 1987, ss.62-65

seriyali Dallas'ın izleyiciler tarafından anti-kapitalist ve anti-patriarşik anlamlar üretilebilecek şekilde alımlanabileceğini örnek olarak verir.¹⁸⁷ Fakat burada Fiske'nin gözardı ettiği nokta metnin çokanlamlılığının sınırsız olmadığı gerçeğidir. Janice Radway (1984) bu gerçeği, sevda romanlarının kadın okurlarca alımlanmasına ilişkin yaptığı çalışmasında göz önüne almıştır. Kadınlar kendi yaşamlarındaki çelişiklere yanıt olarak sevda romanlarını okuyup, anlamlandırmaktadırlar: ¹⁸⁸

“Patriarşik yapının onlara verdiği eş, anne ve benzeri rolleri inkar eden bir kaçış gerçekleşmektedir. Ama gerçekte bu kaçış ile kadınlar, içinde yaşadıkları koşulların bir suretini yaşamaktadırlar. Kadının dönüp geldiği yer yine kendi dünyası olmaktadır. Yaşantılarının tıpkı örneği gibi patriyarkal kurulmuş metinler, kadının yerini yine patriyarkal olarak kurarken kaçışı da sağlamaktadır.”

Popüler kültür ürünlerinin tüketicilerinin “anlam” üretimi ile etkin olduğunu ve bu etkinliğin ürünlerin/metinlerinin çokanlamlı yapısına borçlu olduğunu, özellikle popüler kültüre “özgürleştirici” öğeler yükleyen popüler kültür kuramcıları tarafından öne sürülmektedir. Bu savlar bir noktaya kadar benimsense de popüler kültür ürünlerinin üretiminde belli kodlama tarzlarının tüketici tarafından tartışılmadan kabul edildiği gerçeğini de göz ardı edemeyiz. Öyleyse bir televizyon metninin çokanlamlılığı endüstrinin kodlama taktiklerince öngörülen seçenekler içerisinde gerçekleşmektedir.¹⁸⁹ Bu seçeneklerin dışına çıkılıyorsa zaten, klasik iletişim modelinde de öngörüldüğü üzere iletişim süreci başarıya ulaşmıyor demektir. Kitle iletişim metnin “çokanlamlılığı” konusunda, kavramın kısıtlılığına somut bir örnek de John Fiske'nin bir değerlendirmesinden yola çıkılarak verilebilir. John Fiske'nin (1989) öne sürdüğü gibi Amerikan halk kahramanı olarak sunulan “Rambo” nun Üçüncü Dünya ülkelerinde emperyalizme karşı mücadele eden bir kahraman olarak alımlanması olasıysa bile, bu “maço” karakterin “feminist “ okuması mümkün müdür?

¹⁸⁷ John Fiske, y.a.g.e., s. 132

¹⁸⁸ Janice Radway, **Reading the Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature**, Chapell Hill, Un. of North Carolina Press, 1984, s. 94

¹⁸⁹ Graham Murdock, “Critical Inquiry and Audience Activity”, **Rethinking Communication V:2 Paradigm Exemplars**, der. B.Dervin, L.Grossberg, B.O'Keefe ve E.Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, s.229

2. Alımlama Çözümlemesinin Sayılıtları ve Alımlama Sürecinin Etkenleri

a. Alımlama Çözümlemesi ve İletişim Araştırmalarına Feminist Müdahale Arasındaki İlişki

Kadın hareketleri tarafından iletişim alanına müdahale edilirken; kadınların siyasal, sosyal ve kültürel sistemden duydukları hoşnutluğu ya da hoşnutsuzluğu dile getirdikleri gündelik yaşantılarında iletişim araçları ile olan ilişkileri üzerinde yoğunlaşmak ve özellikle televizyondaki çeşitli metinlere gösterdikleri tepkiler ile çeşitli okuma pratiklerini incelemek öncelikli konular olmuştur. Alımlama Çözümlemesi de kadın izler-kümenin gündelik yaşam pratiği içerisinde kitle iletişim araçları ile olan etkileşiminin araştırılmasında, bir tür etnografik yaklaşım olması nedeniyle, feminist iletişim araştırmacılarınca tercih edilmiştir. Feminist İletişim Araştırmacıları, Alımlama Çözümlemesi yardımıyla, kadın izler-küme lehine, iletişim araçları metinlerinin içlerinde barındırdıkları alternatif yaşam pratiklerinin ortaya konulabileceğini savunmuşlardır. Kadın hareketlerinin iletişim alanına, özellikle de metin ve kadın izler-küme arasındaki etkileşim sonucu "anlam"ın üretilmesi sürecine müdahalesi Alımlama Çözümlemesinin sayılıtları bağlamında gerçekleşmiştir.

b. Alımlama Çözümlemesinin Temel Sayılıtları

Alımlama Çözümlemesinin temel sayılıtları şunlardır:¹⁹⁰

1. Alımlama Çözümlemesi, izleyicilerin aynı televizyon programı metninden farklı anlamlar kurduğunu varsayar.

¹⁹⁰ Peter Dahlgren, "What the meaning of This ? Viewers' plural sense-making of TV. News", *Media, Culture and Society*, V:10,1988, s.250 ve ayrıca bakınız: K. Richardson ve J. Corner, "Reading Reception: mediation and Transparency in Viewers Accounts of a TV. Programme", *Media, Culture and Society*, V:8, N:4, 1986, ss.485-508

2. İzleyicinin metin ile buluştuğu anda üretilen anlam ve yorumlamalar toplumsal olarak kurulmuştur.

3. İzleyiciler alımlama edimi sırasında toplumsal çevrelerinden yalıtılmamışlardır.

4. Nihai bir anlam yoktur, metin ile izleyicinin etkileşiminde üretilen anlamlar sürekli değişirler.

c. Alımlama Sürecinin Temel Etkenleri

Kitle iletişim aracı metni ve izleyici arasında bir etkileşim olan alımlama sürecini, Jensen'in saptamasına göre, belirleyen dört temel etken vardır. Bu etkenler şunlardır:¹⁹¹

- Bağlamsal Etkenler
- Kitle İletişim Aracı Etkenleri
- İzleyici Etkenleri
- Analitik Etkenler

Yukarıda belirtilen bu etkenlerden iki olan "Bağlamsal Etkenler" de, alımlama süreci iletişimin gerçekleştiği mekan ve çevre ile ilintilendirilir. Kitle İletişim Aracı Etkenleri ise, Liberal-Çoğulcu Gelenek içerisinde yer alan Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımına benzer bir biçimde izleyicinin neden iletişim sürecine katıldığını, araç ve içerik ile girdiği etkileşimden ne gibi yarar sağlamayı umduğunun göz önüne alınması katkısında bulunur. Jensen'in sınıflandırmasına göre alımlama sürecinde rol oynayan üçüncü öge "İzleyici Etkenleri", Alımlama Çözümlemesi Çalışmalarında en çok üzerinde durulan etken olmuştur. İzleyici Etkenleri içinde de daha önce Alımlama Çözümlemesinin temel kavramlarından biri olduğu belirtilen "Yorumlayıcı Topluluk" olgusuna dikkat çekilmiştir. Dördüncü ve son etken olan "Analitik Etkenler", Alımlama Çözümlemesi çalışmalarında hem niteliksel, hem de niceliksel araştırma yapılması ve bu araştırmalardan elde edilen bulguların birlikte değerlendirilmesi gereğini ortaya koyar. Sınıflandırmanın

¹⁹¹ Klaus Bruhn Jensen, "Qualitative Audience Research: Toward An Integrative Approach to Reception", *Critical Studies in Mass Communication*, 4,1987, ss. 24-32

son etkenine göre, “niteliksel çözümlene” anlamın üretimi sürecini, “niceliksel çözümlene” ise, anlamın ürünlerini ve iletişim sürecinin gerçekleştiği toplumsal konumları inceleyecektir.

Alımlama Çözümlemesinin sayılılarından da anlaşılacağı üzere iletişim sürecinin iki ayrı ucu arasında (gönderici-alıcı) konumlandırılmış “içerik” yani bu çalışmada ki kullanımı ile “metin” ve “izleyici” biraraya getirilmiş ve kitle iletişim araçlarını kullanma yorumlayıcı topluluk üyeliğiyle beraber ele alınmaya başlanmıştır.

3. Alımlama Çözümlemesinin Sınırlılıkları

Alımlama Çözümlemesinin sınırlılıklarını iki boyutta tartışabiliriz. İlki Alımlama Çözümlemesinin kuramsal çerçevesinin yetersiz kalışıdır. 1980’li yıllardan itibaren İletişim Araştırmaları alanında yeni bir yönseme olarak sunulan Alımlama Çözümlemesi Çalışmaları, hernekadar kökeni Fenomenoloji ve Alımlama Kuramına dek uzanıyor bile olsa, 1940’lı yıllarda kitle iletişim araştırmalarının gelişme döneminde yapılan alan incelemelerinin yeniden gözden geçirilmiş ve zenginleştirilmiş bir biçimine benzemekle de eleştirilmektedir.¹⁹² Ayrıca bu yöntemin uygulanmasının sadece mikro-çözümlenmeler düzeyinde gerçekleşmiş olması da Çözümlemenin kuramsal sınırlılığının bir göstergesidir.

Alımlama Çözümlemesinin bu kuramsal kısıtlılığın bir diğer nedeni ise tartışmamızın ikinci boyutunu oluşturan metodolojik sorundur. Alımlama Çözümlemesi Çalışmaları temelde niteliksel araştırmalar olmakla beraber niceliksel verilerden de

¹⁹² James Curran, iletişim alanına egemen olan Alımlama Çözümlemesi çalışmalarının, “gerçekte yıllar önce keşfedilmiş olan tekerleklerin yenden farkına varılıyor” eleştirisinde bulunmuştur. Curran örnek olarak, Herta Herzog’un *Radio Research Projesi* çerçevesinde yaptığı araştırma ile Len Ang’in *Watching Dallas* çalışması arasında bağ kurarak, her iki çalışmada da kadın izler-kitlenin radyo ya da televizyon soap operalarından duydukları hazzin toplumsal olarak konumlandırıldığı değerlendirmesini yapmıştır. Aktarılan kaynak için bakınız: David Morley, “Where the Global Meets Local: Notes from the Sitting Room”, *Screen*, V:32, N:1, 1991, s.2 ve James Curran, 1990, a.g.m.,s.151

yararlanılmaktadır. Fakat buna rağmen Alımlama Çözümlemesi Çalışmalarının bulguları ampirik sosyal bilim geleneğinin terimleriyle “doğrulanabilir” ve “yinelenebilir” değildir. Ayrıca Bu çözümleme tarzında az sayıda denek ile çalışma gerçekleştirildiğinden, sonuçlar “genellenebilirlik” özelliğine de sahip değildir. Oysa Klaus Bruhn Jensen ve Karl Erik Rosengren’in de altını bir kez daha çizdiği gibi, iletişim araştırmalarında, özellikle izler-küme üzerine yapılan araştırmalarda “genellenebilirlik” ve “doğrulanabilirlik” yeğlenmektedir. ¹⁹³

Ayrıca Alımlama Çözümlemesi çalışmalarında izleyici alımlamalarının yani verilerin değerlendirilmesi, araştırmacının denencesini en iyi şekilde destekleyecek örneklerin seçilmesi ile gerçekleşmekte, bu durum da Brigitta Höijer’in değerlendirmesi ile araştırma bulgularının “geçerliliğini” zedelemektedir.¹⁹⁴

Genel olarak Alımlama Çözümlemesinin sınırlılıklarını belirtecek olursak, Alımlama Çözümlemesi Çalışmalarının niteliksel bulgularının niceliksel bulgularla tülenmeye gereksinimi vardır. Alımlama Çözümlemesi Çalışmalarında niteliksel yani içsel ve niceliksel yani dışsal olan bulgular biraraya getirilip, birleştirilerek değerlendirmeye gidildiği takdirde niteliksel ve niceliksel yöntemler arasında diyalektik bir ilişki kurulmuş olacaktır.¹⁹⁵

4. Alımlama Çözümlemesinin Geliştirilmesine İlişkin Öneriler

Öncelikle Alımlama Çözümlemesi Çalışmalarında, kitle iletişim araçları metinleri ile kendi belirlenimlerine göre ve belli gereksinimlerini karşılamak için ilişki kuran/etkileşime giren “etkin izleyici”yi fetişleştirmekten kaçınılmalıdır. ¹⁹⁶

¹⁹³ Jensen ve Rosengren, 1990, a.g.m, s.223

¹⁹⁴ Höijer, “Studying Viewer’s Reception of Television Programmes: Theoretical and Methodological Considerations”, **European Journal of Communication**, 5, 1990, s.38

¹⁹⁵ Jensen, 1987, a.g.m., s.31

¹⁹⁶ Alımlama Çözümlemesi Çalışmalarında izleyiciye metni okumada ve anlamlandırmada sonsuz bir özgürlük tanınmıştır. Bu özgürlüğü çevreleyen

Ayrıca Alımlama Çözümlemesi yöntemiyle yapılan izleyici araştırmalarının, benzerlerini yinelemeye düşmemesi¹⁹⁷ için yeni hedefler saptaması gerekmektedir. Klaus Bruhn Jensen Alımlama Çözümlemesinin karşılaşılabileceği bu açmazdan kurtuluş çarelerinin; kültürlerarası izleyici alımlaması ve kitle iletişim araçları arası alımlama araştırmaları yapmak olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁸

iletişim endüstrisi ve onun "izleyiciyi metalaştırma" istemi Çözümlemenin eleştirel yanlarını zayıflatmıştır. Alımlama Çözümlemesi Çalışmaları izleyici ve metin etkileşimine ilişkin iyimser bir bakış açısına sahiptir. Bu bakış açısını John Fiske'nin görüşleri ile somutlaştırabiliriz. John Fiske (1987:17), "İnsanların saatler boyu televizyon izlemeleri ve onun değer ve imgelerini tüketmeleri hakkında kaygılanmamalıyız. Çünkü insanlar zaten eleştireldir ve etkin izleyicidirler. sonuç olarak da kitle iletişim aracı tarafından güdüp/yönetilen kültürel aptallar değildir." değerlendirmesini yapmaktadır. Fiske'ye göre iletişim mesajını endüstri nasıl kodlarsa kodlasın, izleyicinin açılması ile endüstrinin öngördüğü kodaçımı etkisini yitirir. İzleyicinin alımlama sürecine ilişkin bu iyimser bakış açısının etkisiyle, son yıllarda İletişim Araştırmaları alanında politik ve endüstriyel kurumlar ile metinsel yapının izleyicinin alımlamasına olan etkilerinin incelenmesi ihmal edilmiştir. Oysa "izleyicinin iletişim sürecine egemen" olduğunu savunan Fiske (1986:392-394) bile, metin ve okuyucu arasındaki ilişkinin, toplumdaki hakim ve bağımlı sınıflar arasındaki ilişkiye koşut olduğuna dikkat çekerek; "Anlam, ekonomik güçler ya da siyasal partiler arasındaki gibi mücadele alanlarından birisidir. Anlam için verilen mücadele, iktidar için verilen toplumsal mücadelenin tam denkliğidir." saptamasında bulunmuştur.

Ayrıntılı bir değerlendirme için bakınız: John Fiske, "Television: Polysemy and Popularity", *Critical Studies in Mass Communication*, 3, 1986, ss.391-408 ; John Fiske, 1987, a.g.c., s.17; Mike Budd, Robert M. Entman ve Clay Steinman, "The affirmative Character of US. Cultural Studies", *Critical Studies in Mass Communication*, V:7, N:2, 1990, ss.169-184 ve Todd Gitlin, "Who Communicates What to Whom, in What Voice and Why, About the Study of Mass Communication", *Critical Studies in Mass Communication*, V:7, N:2, 1990, s.192

¹⁹⁷ Hollanda'da izleyicilerin *Dallas* dizisini alımlamaları üzerine bir çalışma yapan Ien Ang, izleyici araştırmaları arasında Eleştirel Gelenek kaynaklı yeni bir yönseme olan Alımlama Çözümlemesi çalışmalarının çok fazla yapıldığını, sonuçta sayıları binlerle ifade edilebilecek olan bu araştırmaların Liberal-Çoğulcu geleneğin kendini yineleme çıkmazına düştüğü eleştirisinde bulunmuştur. Ayrıca Meaghan Morris'de (1988:20) "Haz, direnme ve tüketim politikaları hakkında ki bir çalışmanın yüzlerce yeniden yorumu, önemsiz değişikliklerle garklı adlar altında yayımlanıyor" eleştirisini yapmıştır.

Ien Ang, " Culture and Communication: Towards an Ethnographic Critique of Media Consumption in the Transnational Media System", *European Journal of Communication*, V:5, N:2-3, 1990, ss. 243-244 ve ayrıca bakınız: Meaghan Morris, "Banality in Cultural Studies", *Block*, 14, 1988, ss. 15- 25

¹⁹⁸ Jensen, 1991, a.g.m., s.28

Alımlanma Çözümlemesi Çalışmaları kendisine yöneltilen kuramsal eleştirileri de göz önüne alarak izleyici ve metin ilişkisini, “anlam”ın kurulması sürecini, daha yapısal ve tarihsel bir çerçeveye yerleştirmelidir. Ayrıca Ien Ang’a göre, Alımlama Çözümlemesi Çalışmaları, uluslararası kültür endüstrilerince üretilen ve dağıtılan iletişim programları ve imge sunumlarına rağmen, izler-kümelerin kendi yerel kültürel-sosyal kimlikleri¹⁹⁹ içerisinde “anlam”ı kurmaları sürecine ilgi göstermelidir.²⁰⁰

Alımlama Çözümlemesi Çalışmalarının metodolojik sınırlılığının aşılmasına ilişkin olarak da, Jensen ve Rosengren izleyici alımlamalarının çözümlenmesi evresinde dizgesel tekniklerin kullanılmasını ve araştırma örnekleminin genişletilmesini önerirler.²⁰¹

Türkiye’de kadın izler-kümenin gündelik yaşantısı içerisinde Arkası Yarın dizileri ile kurdukları ilişkiyi ele alan çalışmamızda, feminist televizyon eleştirisinin Alımlama Çözümlemesini kendi amaçları için benimsemesinin de etkisiyle deneme amacıyla, Alımlama Çözümlemesi yöntemi uygulanmıştır. Bu denemenin uygulamasında Alımlama Çözümlemesinin metodolojik sorunun farkında olduğundan, açık uçlu sorulardan oluşan niceliksel araştırmaya ağırlık verilmiştir. Fakat niceliksel araştırmayı tümleyecek olan niteliksel araştırma da kısıtlı sayıda kadın izleyici ile yapılan derinlemesine görüşme ile gerçekleştirilmiştir.

¹⁹⁹ Yerel kültürel-sosyal kimliğin bileşenleri toplumsal cinsiyet, ırk, din, toplumsal sınıf, yöresel özellikler ve ulusal maddi-manevi kültür kalıtlarıdır.

²⁰⁰ Ang,1990, a.g.m., s.251

²⁰¹ Jensen ve Rosengren, 1990, a.g.m., s.231 ve ayrıca Brigitta Höijer’in “*Life and Death in An Acid Environment*” adlı belgesel programın alımlanmasını bilişsel psikolojik olarak hem nitel, hem de nicel alımlama çözümlemesi yöntemi ile irdeleyen ve izleyici alımlamalarının çözümlenmesine ilişkin bir dizge geliştiren çalışması için bakınız: Brigitta Höijer, 1990,a.g.m. ss. 29-56

IV. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE ARKASI YARIN SERİYALLERİ VE KADIN İZLER-KÜME

Türkiye'de 1980'li yıllar ile beraber tüm sosyal bilimler alanında olduğu gibi, iletişim alanında da “kadınlık tanımları” ile “üretici, mesajın kendisi ve tüketici” olarak kadın daha köktenci bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Ayrıca iletişime ilişkin sorun ve olgulara, Liberal-Çoğulcu yaklaşımın yanı sıra Eleştirel Bakış açısı çerçevesinde yapılan değerlendirmelerin ve araştırmaların sayısı giderek artmıştır. Sosyal bilimlerde “toplumsal cinsiyet” yeniden tanımlanırken, iletişim araştırmaları da bu gelişmenin dışında kalmamıştır. Farklı kadın hareketleri kendilerini gerek “Liberal-Çoğulcu”, gerekse “Eleştirel” İletişim yaklaşımları içerisinde ifade etmişlerdir. Kadın hareketleri kendi politikaları yani “kadın için” olanı gerçekleştirmek üzere alternatif araştırma tekniklerini aramaya yönelmişler ve izleyici araştırmaları alanında “Alımlama Çözümlemesi” yöntemini uygulamayı tercih etmişlerdir.

Bu bölümde Türkiye'de TRT ve özel televizyon kanallarında “Arkası Yarın” ya da “Pembe Dizi” adı altında yayınlanan gündüz seriyalleri ile kadın izler-kümesi arasında gerçekleşen iletişim süreci ve bu sürecin kadın izleyiciler üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Arkası Yarın seriyalleri ile kadın izler-küme arasındaki ilişki, kadın izleyicilerin etkin olarak, televizyon metnini okumaları, metni kendi kültürel, toplumsal ve ekonomik koşulların belirleyiciliğinde anlamlandırmaları şeklinde gerçekleşmektedir. Arkası Yarın seriyalleri ve kadın izler-küme arasındaki ilişkiyi irdeleyen araştırmadaki temel amacımız, feminist televizyon eleştirisinin gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Çalışmada bu seriyallerin kadınlar tarafından izlenme nedenleri ve seriyallerin içeriğinin tüketiminden elde edilen sonuç, yani Liberal-Çoğulcu yaklaşımın terimleriyle ifade edecek olursak “kullanımın sağladığı doyum”, açık uçlu sorulardan oluşan sormaca tekniği ile araştırılmış, ortak temalar altında toplanan bulgulara “SPSS” (Statistical Package for the Social Sciences) istatistik programı

ile nicel bir değerlendirme uygulanmıştır. Ayrıca “derinlemesine görüşme tekniği ile elde veriler” yeri geldikçe nicel verileri desteklemek için kullanılmıştır.

A. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Arkası Yarın seriyalleri ile kadın izler-küme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma, Ankara kentinde “olasılıksız örneklem” yöntemi²⁰² ile sadece bu seriyallerin düzenli izleyicileri olarak saptanan 100 kadınla, sosyo-ekonomik statü ayırımı yapılarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu kadınlardan bazıları ile “derinlemesine görüşme” yapılmıştır. Araştırmanın uygulandığı kadınlar “kentli” ve “yeni-kentli”lerdir.²⁰³ Arkası Yarın seriyallerinin kadın izler-kümesine ilişkin sosyo-ekonomik veriler EK-I’de verilmiştir. ²⁰⁴

Sormacaya katılan kadınlara ilişkin sosyo-ekonomik veriler değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Kadın izleyicilerin % 35’i alt, % 50’si orta, % 14’ü de üst gelir düzeyine sahip ve % 65’ i ev sahibi, %25’i kiracı, % 9’u lojman sakindir. Arkası Yarın seriyallerinin düzenli kadın izler-kümesinin medeni durumu ise şu şekilde dağılım göstermektedir: % 38’ i bekar, % 57’si evli, % 5’i dul ya da ayırdır. Kadın izleyicilerin % 38’i bir işte çalışırken, %62’si de çalışmamaktadır. Fakat bir işte çalışmayan kadınların % 71’i kendilerine ait herhangi bir gelirden yoksun ev kadınıdır. Kalan %11 emekli ev kadını, %18’i de öğrencidir.

Araştırmamızda kadınların sosyo-ekonomik durumlarıyla, onların toplumsal konumları ve rolleri arasında manidar bir ilişki bulunduğu görülmüştür. Örneğin, eğitim düzeyi kadınların kamu

²⁰² Aysel Aziz, 1990, a.g.e., ss. 43-52

²⁰³ Şirin Tekeli, 1990, der. Şirin Tekeli, a.g.e., s. 11

²⁰⁴ EK-I’de yer alan tablolar şunlardır: Tablo V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII.

alanında rol sahibi olmalarını etkilemektedir.²⁰⁵ Aynı zamanda eğitim düzeyi, yaş değişkeni ile beraber kadınların kitap okuma alışkanlığı üzerinde bir etkidir. Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe, kitap okuma alışkanlığı artmakta, fakat yaş arttıkça da kitap okuma alışkanlığı azalmaktadır.²⁰⁶ Ayrıca kadınların gündelik yaşamlarındaki boş zaman etkinliklerinin hem eğitim düzeyi, hem de yaş ile doğrudan bağlantılı olduğu saptanmıştır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, ev dışında gerçekleşen boş zaman etkinlikleri ve kültür-sanat olaylarına katılma düzeyi artmakta, eğitim düzeyi düştükçe ev içinde değerlendirilen boş zaman etkinlikleri artmaktadır. Karşılaştırma için Tablo XIX'a bakılabilir.

TABLO XIX: Eğitim Düzeyi ve Boş Zaman Etkinlikleri Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi	Boş Zaman Etkinlikleri			
	Ev içinde gerçekleşen	Ev dışında gerçekleşen	Kültür-Sanat'a ilişkin olanlar	Yanıt Yok
Orta ve altı	%20	%6	%3	%3
Lise	%10	%6	%8	%-
Üniversite	%11	%14	%16	%3
Satır Toplam Yüzde olan	%41	%26	%27	%6

Chi-Square:15.15037 SD:6 Anlamlılık: .0191

Yaş ile boş zaman etkinlikleri arasındaki ilişkiye gelirsek; yaş artışına ters koşut olarak, spor yapmak, kitap-gazete okumak, müzik dinlemek, televizyon izlemek gibi boş zaman etkinliklerinin

²⁰⁵ Kadınlar ancak eğitim düzeyleri yükseldikçe kamu alanında söz sahibi olabilmektedirler. % 95 güvenilirlik derecesinde bu ilişkiyi doğrulayan değerler: Chi-Square: 23.67650, Serbestlik Derecesi: 4 ve Anlamlılık: .0001'dir.

²⁰⁶ Eğitim düzeyi arttıkça, kitap okuma alışkanlığının artmasına ilişkin değerler: Chi-Square: 22.37367, SD: 2 ve Anlamlılık: .0000'dir. Yaş arttıkça kitap okuma alışkanlığı azalmaktadır: Chi-Square: 19.29771, SD:4 ve Anlamlılık: .0007'dir.

azaldığı saptanmıştır. 30 yaşın altındakiler “televizyon izlemeyi” boş zaman etkinliği olarak değerlendirirken, yaş ilerledikçe televizyon izlemek gündelik yaşamın bir parçası haline gelmekte ve televizyon gündelik işe ya da eve ait yorgunluktan kurtulmak, kendi özgür varoluşunu gerçekleştirmek için başvurulan bir araç olarak görülmektedir.

B. KADIN İZLEYİCİLERİN TELEVİZYON KULLANIMLARI

a. Televizyon izleme Sıklığı

Çalışmamızda öncelikle, Arkası Yarın seriyallerinin kadın izler-kümesinin televizyonu “kullanma” alışkanlıkları sosyo-ekonomik değişkenlerle bağıntılı olarak irdelenmiştir. Medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve iş durumu gibi değişkenler kadınların televizyon izleme sıklıklarını etkilemektedir.

TABLO XX: Medeni Durum ve TV. İzleme Sıklığı Arasındaki İlişki

Medeni Durum	TV.İzleme Sıklığı			
	3 saat ve daha az	4-7 Saat arası	8-14 saat arası	Yanıt Yok
Bekâr	%21	%17	-	-
Evli	%25	%27	%14	%1

Tablo XX'den anlaşılacağı üzere evli kadınlar, bekarlara göre daha fazla televizyon izlemektedir. Eğitim düzeyi de televizyon izleme alışkanlığını etkilemektedir.

TABLO XXI: Eğitim Düzeyi ve TV. İzleme Sıklığı Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi	TV.İzleme Sıklığı			
	3 saat ve daha az	4-7 Saat arası	8-14 saat arası	Yanıt Yok
Orta ve altı	%7	%19	%5	%1
Lise	%8	%16	-	-
Üniversite	%33	%11	-	-
Satır Top Yüzdesi	%48	%46	%5	%1

Chi-Square:32. 74928

SD: 6

Anlamlılık: .0000

Tablo XXI'de görüldüğü üzere kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe televizyon izleme sıklığı azalmaktadır. Medeni durum kontrol değişkeni olarak alındığında, televizyon izleme sıklığı ve eğitim düzeyi arasındaki ilişki şu şekilde tespit edilmiştir: Eğitim düzeyi orta ve daha altı olan evli kadınlar, kendileri ile aynı eğitim düzeyine sahip bekar kadınlardan daha fazla süre televizyon izlemektedirler. Evli olma durumu, düşük eğitilmiş kadınların televizyon izleme alışkanlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Kısacası "evli ve düşük eğitilmiş" kadınlar televizyonun "yoğun izleyicisidirler" (heavy viewers).²⁰⁷ Yoğun izleyicilerin yaşamlarında

207 "Yoğun izleyici" (heavy viewers) ve bu terimin karşılığı "hafif izleyici" (light viewers) George Gerbner tarafından geliştirilmiştir. Bu terimler 1968 yılından beri araştırmaları devam eden "Kültürel Göstergeler Projesi" nin (Cultural Indicator Project) "yetiştirme çözümlemesi" (cultivation analysis) başlığı altında toplanan bölümüne aittirler. Kurumlar, mesaj ve izleyici düzeyi olmak üzere üç ayrı çözümleme evresi olan projede; izleyici düzeyinde, televizyon dünyasının, izleyiciler ve onların toplumsal dünya algılamalarına nasıl etkide bulunduğu araştırılmaktadır. Bu çerçevede, bireyin televizyonu kullanma sıklığına göre "hafif" ya da "yoğun izleyici" terimleri geliştirilmiştir. Televizyonu günde 3 saat ve daha az kullanan "hafif" izleyiciler, toplumsal çevrelerinin göstergelerinin, belirleyiciliğinde televizyon dünyası ile etkileşime girerlerken; televizyonu günde üç saatten fazla kullanan "yoğun" izleyiciler toplumsal dünyaya ait cinsiyet, yaş, ırk vb. tanımları televizyon dünyası aracılığıyla algılamaktadırlar. İçinde yaşadıkları dünyayı, televizyonun gerçek ve kurguyu karıştıran/birleştiren akışı içinde tanımlayan, yoğun izleyiciler, televizyon ile kendileri aralarına eleştirel bir uzaklık koyamamaktadırlar. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Michael Morgan ve

televizyon gündelik rutine (anneliğe, eşliğe, ev emekçiliğine vb.) eşlik eden bir araç haline gelmiştir. Genel olarak Genel olarak sormacaya katılan kadınların % 52'si yoğun izleyici, % 42'si ise hafif izleyicidir (light viewers). Gelir düzeyi de kadınların televizyon izleme alışkanlıklarını etkilemektedir. Gelir düzeyi yükseldikçe televizyon izleme alışkanlığı azalmaktadır. Ayrıca kadınların televizyon izleme alışkanlıklarını ev dışında bir işte çalışıp-çalışmama durumu da belirlemektedir.

TABLO XXII: TABLO XXII: İzleme Sıklığına İşte Çalışma Durumunun Etkisi

İş Durum	TV.İzleme Sıklığı			
	3 saat ve daha az	4-7 Saat arası	8-14 saat arası	Yanıt Yok
İşte çalışıyor	%29	%9	-	-
İşte çalışmıyor	%19	%37	%5	%1
Satır Toplam Yüzdeleri	%48	%46	%5	%1

Chi-Square: 20.55052

SD: 3

Anlamlılık: .0001

Tablo XXII'den anlaşılacağı üzere ev dışında bir işte çalışan kadınlar televizyonun "hafif izleyicisidirler". "Yoğun izleyiciler" grubunu ise ev kadınları oluşturmaktadır.

b. Arkası Yarın Seriyallerini İzleme Alışkanlığı

Sormacaya katılan kadınların Arkası Yarın seriyallerini izleme alışkanlığını tesbit etmek, çalışmanın temel sorularından birini oluşturmaktadır. Çünkü bu televizyon anlatı türü gerek

Nancy Signorielli, "Cultivation Analysis: Conceptualization and Methodology", *Cultivation Analysis: New Directions in Media Effects Research*, der., N. Signorielli & M. Morgan, Newbury Park, Sage, 1990, ss. 13-34; ve "yoğun izleyici" ile "hafif izleyicinin" kitle iletişim aracı kullanım farkını bir örnek üzerinde görmek için bakınız: Julia A. Dobrow, "Patterns of Viewing and VCR Use: Implications for Cultivation Analysis", der. N. Signorielli ve M. Morgan, 1990, y.a.g.e., ss. 73-81

sosyal bilimciler, gerekse televizyon eleştirmenlerince “alışkanlık/bağımlılık yaratma” özelliğinden dolayı olumsuz yönde eleştirilmektedir. Bu eleştirilerde göz ardı edilen husus, Arkası Yarın seriyalleri kadın izleyicileri üzerinde “izleme alışkanlığı etkisi” yaratsa bile, bu alışkanlığın olumlu birtakım yönlerin olabileceği gerçeğidir.²⁰⁸ Çalışmanın bir amacı da, kadın hareketlerinin televizyon eleştirisi söylemi içerisinde kalarak, Arkası Yarın seriyallerinin “kadın için” politikaya nasıl katkıda bulunabileceğini göstermektir. ²⁰⁹

Arkası Yarın seriyallerini izleme alışkanlığını, televizyon izleme alışkanlığı gibi, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi ve iş durumu etkilemektedir. Medeni durumun Arkası Yarın seriyallerini izleme alışkanlığına etkisi; evli kadınlar her gün, sürekli Arkası Yarın seriyallerini izlemeleri, bekarların ise “hafif izleyici”²¹⁰ grubunu oluşturmaları olarak saptanmıştır. Yaş değişkeninin de Arkası Yarın seriyallerini izleme sıklığını, yaş artışına koşut olarak artırdığı anlaşılmıştır. Yaşlı kadınlar “yoğun izleyici” grubunu oluşturmaktadırlar. Bu noktada yaşlı insanların çevreleriyle sosyal iletişimlerinin azaldıkları, çevrelerini ve kendilerini artık kitle iletişim araçlarından, özellikle televizyondan gelen mesajlara göre tanımlamaya başladıkları gerçeği göz önüne alınmalıdır.

Eğitim düzeyi ise Arkası Yarın seriyallerini izleme alışkanlığını, eğitim düzeyinin azalmasına paralel olarak artırmaktadır. Hafif izleyici grubunu oluşturan kadınların eğitim düzeyleri yüksektir.

208 Örneğin Janice Radway (1986), sevda romanı okurları üzerine yaptığı çalışmasını değerlendirirken, “elbette, bu romanlar toplumsal olarak kurulmuş kadınların eşlik ve annelik rollerini destekler, fakat aynı zamanda kadınlar bu romanlarda patriarşiye karşı direnecekleri öğeler bulurlar” saptamasında bulunmaktadır. Janice Radway, 1986, a.g.m., s.111

209 Janice Radway sevda romanı okuma ediminin patriarkal toplumsal ilişkileri değiştirdiğini belirtmekte ve bu dönüştürmenin feminizm için bir fırsat olduğunu sözlerine eklemektedir. Janice Radway, 1986, a.g.m., s.114

210 Arkası Yarın seriyallerini izleme alışkanlığında, “yoğun izleyiciler” her gün seriyalleri izleyenler, “hafif izleyiciler” arasına izleyenler olarak tanımlanmıştır.

TABLO XXIII: Eğitim Düzeyi ve Arkası Yarın Seriyallerini İzleme Alışkanlığı Arasındaki İlişkisi

Eğitim Düzeyi	SeriYalleri İzleme Sıklığı	
	Hafif İzleyici	Yoğun İzleyici
Orta ve altı	%8	%24
Lise	%10	%14
Üniversite	%29	%15
Satır Top.Yüzdesi	%47	%53

Chi-Square:16.74098 SD:4 Anlamlılık: .0022

Kamusal alanda çalışma durumu Arkası Yarın seriyallerini izleme alışkanlığını etkilememektedir. Kamusal alanda çalışma durumunun Arkası Yarın seriyallerini izleme alışkanlığını belirleyiciliği ise, izlenen seriyal adedinde kendini göstermektedir. Çalışan kadınlar günün yorgunluğunu atmak için Arkası Yarın izlediklerinden, tek bir Arkası Yarın seriyalini izlemekle yetinirlerken, ev kadınları birden fazla sayıda seriyali izleyip, gündelik yaşamlarına “renk” katmaktadırlar. Kamusal alanda çalışan kadınlardan yirmisi bir adet Arkası Yarın seriyali izlerken, onbeşi iki adet, ikisi üç adet, biri de dört adet seriyal izlemektedir. Ev kadınlarından yirmisi bir adet, yirmidördü iki adet, onaltısı üç adet, ikisi de dört adet Arkası Yarın seriyali izlemektedir. Genel olarak otuzdokuz kişi bir Arkası Yarın, otuzdokuz kişi iki Arkası Yarın, onsekiz kişi üç, dört kişi de dört Arkası Yarını izlemekte olduklarını belirtmişlerdir.

c. Kadınların Televizyon İzleme ve Arkası Yarın Seriyallerini İzleme Alışkanlıklarının Gündelik Yaşamlarındaki Yeri

Araştırmamıza katılan kadın izler kümenin % 59'u televizyon izlerken başka işlerle (çoğunlukla ev işleri ve benzeri) meşgul olurken, % 41'i televizyonu pür-dikkat izlemektedir. Bu

oranlar Arkası Yarınları izlerken başka işle uğraşp-uğraşmama sorusuna verilen yanıtlarda değişmektedir. Arkası Yarın seriyallerini izlerken başka bir işle meşgul olanlar % 37 iken, seriyalleri izleme edimi üzerine yoğunlaşanlar % 63 oranındadır.

TABLO XXIV: TV. İzlerken Başka İş Yapma ve Arkası Yarın Seriyallerini İzlerken Başka İş Yapma Durumunun Karşılaştırılması

AY. Seriyallerini İzlerken Başka İş Yapmak durumu → TV. İzlerken Başka İş Yapma durumu ↓	İş Yapıyor	İş Yapmıyor	Sütun Toplam Yüzdesi
İş Yapıyor	%34	%25	%59
İş Yapmıyor	%3	%28	%41
Satır Toplam Yüzdesi	%37	%63	%100

Chi-Square: 24.15258

SD: 1 Anlamlılık: .0000

Televizyon izlerken başka bir işle uğraşma oranının % 60 civarında olması, Arkası Yarın seriyallerini izlerken ise bu oranın % 37"ye düşmesinin nedenini; Arkası Yarın seriyallerinin kadın izleyicilerin yaşamında önemli bir yere sahip olmasıyla açıklayabiliriz. Çünkü kadınlar bu seriyalleri diğer televizyon program türleri arasından seçmektedirler. Janice Radway'in (1986) sevda romanı okurları üzerine yaptığı Alımlama Çözümlemesi çalışmasında da belirtildiği üzere, sevda romanları gibi, Arkası Yarın seriyalleri de izleyicilerin gündelik yaşamlarının bir parçası olmakta, izleyiciler gündelik rutin işlerini ve sorumluluklarını bu seriyallerinin yayın saatine kadar bitecek şekilde düzenlemekte ya da seriyallerin yayın saatinde işlerine ara vermektedirler. ²¹¹

Kısaca tüm kadın izleyiciler Arkası Yarın seriyallerini izlerken, televizyonda herhangi bir diziyi izlerken yaptıkları gibi başka işlerle aynı anda uğraşmamaya çalışmaktadırlar. Fakat, eğer kadın kamu alanında belli yükümlülüklerin sahibi ise, bu

²¹¹ Janice Radway, 1986, a.g.m., s.112

zorunluluk onun Arkası Yarın seriyallerini izleme şeklini etkilemektedir. Tablo XXV'de iş durumuyla Arkası Yarın seriyallerini izleme şekli arasındaki ilişki görülmektedir.

TABLO XXV: İşte Çalışma Durumu ile Arkası Yarın Seriyallerini İzlerken Başka İş Yapma Durumu Arasındaki İlişki

İş Durumu	Arkası Yarın İzlerken Başka İş Yapma	Arkası Yarını İzlerken Başka İş Yapmama
İşte Çalışıyor	%19	%19
İşte Çalışmıyor	%18	%44
Satır Top.Yüzdesi	%37	%63

Chi-Square:14.44361 SD:1 Anlamlılık: .0350

Tablo XXV'den de anlaşılacağı üzere işte çalışan kadınlar, "kadınlara yönelik" hazırlanan bu programı izlerken sadece kendilerine ait bir zaman oluşturamamaktadırlar. Kamu alanından ayrıldıklarında bu kadınları, özel alanın sorumlulukları ve görevleri karşılamaktadır.²¹² Ayrıca kamusal alanda çalışan kadınların Arkası Yarın seriyallerini izlerken başka iş yapmaları (ev işleri vb.), onların "hafif izleyici" grubu içerisinde yer almalarına yol açmaktadır. Ev kadınları ise, aslında evin gündelik düzeninin sürdürülmesinde ücretsiz olarak çalıştıkları için, bu seriyalleri izleme zamanını, çalışma süreleri içinde "paydos" ya da "mola" olarak değerlendirmektedirler.²¹³ Arkası Yarın seriyallerini izlerken başka

²¹² Carl Gardner, kadınlar ve erkekler arasında oldukça farklı bir şekilde televizyonun izlendiğini belirtiyor. Erkek izleyicilerin TV. izleme zamanları "serbest bırakılmış" iken, kadınlar eve ait çevreleri içinde TV. izlemek zorunda kalmaktadırlar. Carl Gardner, "Populism, Relativism and Left Strategy", *Screen*, 25:1, 1984, ss. 45-51'den aktaran Ann Gray, "Reading the Audience", *Screen*, 28:3, 1989, s.29

²¹³ Janice Radway de sevda romanı okumak için ayrılan zamanda, kadınların görev ve sorumluluklarından bir an için uzaklaştıklarını, kendi ilgi ve gereksinimleriyle meşgul olabilecekleri "yer-zaman"a bu romanlar aracılığıyla kavuştuklarını öne sürmüştür. Janice Radway, "Interpretive Communities and Variable Literacies: The Functions of Romance Reading", *Deadalus*, V:113, 1983,N:3, s.64

iş yapıp-yapmama durumu, bu seriyallerin hafif ya da yoğun izleyicisi olma durumu ile yakından ilgilidir.

TABLO XXVI: Arkası Yarın İzleme Sıklığı ve Arkası Yarın Seriyallerini İzlerken Bir İşle Uğraşma Arasındaki İlişki

Arkası Yarın İzleme Sıklığı	Arkası Yarın İzlerken Başka İş Yapma	Arkası Yarını İzlerken Başka İş Yapmama
Hafif İzleyici	%26	%21
Yoğun İzleyici	%11	%42
Satır Top.Yüzdesi	%37	%63

Chi-Square:112.76704 SD:1 Anlamlılık: .0004

Yoğun izleyiciler Tablo XXVI'dan anlaşılacağı üzere Arkası Yarın seriyallerini izlerken başka işle uğraşmamakta, seriyallerin yayın saati geldiğinde, jenerik müzikleri duyulduğunda tüm işlerini oldukları gibi bırakıp ekranın karşısına geçmektedirler.²¹⁴ Aynı zamanda Arkası Yarın seriyallerinin izleyicilerinin izleme alışkanlıklarına ilişkin belirtilmesi gereken bir nokta da, bu seriyallerin "nasıl izlendiğine" ilişkindir. Seriyallerin, izlenme biçimini medeni durum ve yaş değişkeni etkilemektedir.²¹⁵ Evli kadınlar tek başlarına, bekarlar ise aile üyeleri ile birlikte seriyalleri izlemektedirler. Bu saptamada özellikle evli kadınların yaşamında seriyallerin önemli ve ayrıcalıklı bir yere-zamana sahip oldukları görüşü desteklenmiştir. Yaş değişkeninin izleme biçimine etkisi ise şu şekildedir: Yaş ilerledikçe seriyalleri tek başına izleme oranı artmaktadır. Gençler ise seriyalleri aileleriyle ve arkadaşları

²¹⁴ Leoncio Barrios, Venezuela'da "telenovela"ların aile yaşamı içindeki etkilerini araştırmış ve bu yapımları izleme zamanının, kadın izleyiciler tarafından ev işleri arasında ayrılan adeta "adanmış bir zaman" olduğunu saptamıştır. Barrios'a göre, Venezuela'lı kadınlar telenovelaları izlerken hiç bir şey tarafından rahatsız edilmek istememektedirler. Leoncio Barrios, "Television, Telenovelas and Family Life in Venezuela", *World Families Watch Television*, der., J. Lull, Newbury Park, Sage, 1988, s.66

²¹⁵ Arkası Yarın seriyallerinin kadın izler-kümesinin izleme biçimi şu şekilde dağılım göstermektedir: %32 tek başına, %42'si ailesiyle, % 7'si komşularla, % 7'si arkadaşlarıyla, %12'si de eşiyile birlikte gündüz seriyallerini izlemektedir.

ile izlemektedirler. Yaşlı kadınların tek başlarına seriyal izleme alışkanlıkları, yaşlıların toplumsal çevrelerinden ve sosyal iletişimden uzaklaşmakta olduklarını göstermektedir.

C. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

“ARKASI YARIN SERİYALLERİ VE KADIN İZLER-KÜME ARASINDAKİ ETKİLEŞİM”

Çalışmamızda seriyallerin kadın izler-kümesinin gündelik yaşamında önemli bir yere sahip olduğu savından yola çıkılmıştı; bu sav Arkası Yarın seriyallerini izlemek için, yoğun izleyici grubu içinde sayılabilecek kadınların, yayın saatini özel bir zaman olarak ayırmalarının saptanması ile doğrulanmıştır. Araştırmanın bu kertesinde irdelenmesi gereken bazı noktalar ortaya çıkmaktadır: Kadın izler-kümenin yaşamında özel bir yere sahip olan bu seriyaller neden izleniyorlar? Arkası Yarın seriyallerini izleyen kadınlar, ne ölçüde bu seriyalleri “gerçekçi ve gündelik yaşama ve ilişkilere benzer” buluyorlar? İzleyici kendi yaşam tecrübelerini seriyalleri alımlamada nasıl kullanıyor? Arkası Yarın seriyalleri izler-kümesinin kültürel-toplumsal bilgisine bir katkıda bulunuyor mu? Çalışmanın denenceleri bağlamında bu sorulara tek tek yanıt aranmaya çalışılmıştır.

a. Arkası Yarın Seriyalleri ve Kadın İzler Kümenin Seriyalleri Gerçek Olarak Algılaması Arasındaki İlişki

Çalışmamızın bir denencesinde düzenli kadın izleyicilerin Arkası Yarın seriyallerinin dünyasını gerçek olarak algıladıkları iddia edilmişti. Araştırmamızda Arkası Yarın seriyallerini izleyen kadınların % 70'nin seriyalleri gerçekçi buldukları, % 30 nun ise seriyalleri gerçek dışı olarak algıladıkları tesbit edilmiştir. Ayrıca seriyallerin gerçek olarak algılanmalarına medeni durum ve yaş değişkenlerinin her hangi bir etkide bulunmadığı görülmüştür. Gerek evli, gerekse bekar kadınlar bu seriyallerin anlatı örüntüsünü gerçekçi olarak algılamaktadırlar. Anlatı yapısını gerçekçi olarak

algılanmasına etki eden faktör kadın izler-kümenin eğitim düzeyidir.

TABLO XXVII: Arkası Yarın Seriyallerini "gerçekçi" Olarak Algılama ve Kadın İzleyicilerin Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi	Arkası Yarın Anlatısı "Gerçeğe" Benziyor	Arkası Yarın Anlatı Örüntüsü "gerçekçi" değil	Yanıt Yok	Sütun Top. Yüzdesi
Orta ve altı	%28	%4	-	%32
Lise	%18	%6	-	%24
Üniversite	%25	%18	%1	%44
Satır Top. Yüzdesi	%71	%28	%1	%100

Chi-Square:9.24182 SD:4 Anlamlılık: .0553

Tablo XXVII'de görüldüğü üzere kadın izleyicilerin eğitim düzeyi yükseldikçe seriyalleri gerçek yaşamı benzetme oranı azalmaktadır. Sormacada Arkası Yarın seriyallerinin gerçek yaşama benzer olarak algılanıp algılanmadığı üç farklı soru ile sınınmıştır. Eğitim düzeyinin yükselmesinin (özellikle üniversite mezunu olma durumunun), seriyallerin anlatısının gerçek ve gündelik yaşama benzer olarak algılanmasına yaptığı ters etki, yüksek eğitimli kadınların, gündelik yaşantılarında insan ilişkilerinin seriyallerdeki gibi kurulmadığının, "aşk-nefret" ikiliği dışında toplumsal, ekonomik, kültürel ve ideolojik etkenlerin toplumsal rolleri, konumları ve ilişkileri belirlediğinin farkında olmaları ile açıklanabilir.

Gündüz seriyallerini gündelik yaşamı benzer bulan % 70 civarındaki kadın izleyiciler, seriyalleri şu açılardan gerçeğe benzer bulduklarını belirtmişlerdir:

- İş hayatını konu alması % 1.6
- Günümüz toplumunu ve insan ilişkilerini yansıtması % 8.0
- Zengin insanların yaşantılarını konu edinmesi % 3.2
- Kılık kıyafetlerin güncel olması % 3.2
- Evlilik ilişkilerini konu edinmesi % 8.1
- Çevrede benzer olayların yaşanması nedeniyle yapımlara gerçek olarak bakılmaları % 75.8

Kadın izleyicilerin gündüz seriyallerini "gerçekçi" bulma noktalarını bir araya topladığımızda, bu seriyallerin karakter davranışları, konuları ve yapımlarda kullanılan aksesur ve dekor özellikleri nedeniyle gündelik yaşama benzer olarak algılandıkları anlaşılmıştır. Ayrıca bu yapımların haftanın beş günü ve aynı saatlerde yayımlanmaları, izleyicilerin seriyallerin anlatı örüntüsünü gerçek olarak algılamalarını etkilemektedir. Bu etkenin yanı sıra Arkası Yarın anlatı yapısında gündelik yaşamda olduğu gibi bir çok olay aynı anda gelişmekte, sorunlar ve çözümler zinciri daima birbirini kovalamaktadır. 216

216 Arkası Yarın seriyallerinin anlatı örüntüsü iki farklı odak noktası üzerinde yoğunlaşır: İlki kadın kahramanlar ve onların çevrelerine karşı verdikleri mücadele (Küçük Hanım, Manuela, Rosa Salvaje vb.), diğeri ise aile destanlarıdır. (Cesur ve Güzel, Yalan Rüzgarı, Sevgi Bağları, Hayat Ağacı ve Falcon Crest, Dallas, Dynasty gibi ana yayın kuşağı seriyalleri) Bu odak noktalarından hangisi konu edilirse edilsin, Arkası Yarın seriyallerinin anlatı yapısının en belirgin özelliği, seriyallerin başlangıcının ve sonunun olmamasıdır. Bu özellik nedeniyle herhangi bir izleyici bir gündüz seriyalini istediği zaman izlemeye başlayabilir, istediği zaman da izlemekten vazgeçebilir. Erol Mutlu'da (1991) soap operaların sonunun olmamasının izleyicinin "doyumlu son duygusuna ulaşmasını" engellediğini açıklayarak ve anlatı yapısını "mozaik" benzeterek, bu özelliğin izleyiciyi, bölümler ve olaylar arasında bağ kurmaya çalışması nedeniyle etkinleştirdiğini belirtmektedir. Seriyallerin anlatı yapısının diğer özellikleri arasında şunlar yer alır: Seriyallerde zaman, gerçek yaşama benzer şekilde yavaş akar. Olaylar sürekli, karakterler arasında tekrarlanan diyaloglarla aktarılır ve geriye dönüş (flash back) tekniğiyle yinelenirler. Haftanın son günü (Cuma) seriyalde yeni bir bunalımın sunumu yapılır. Bu bunalıma yeni haftanın ilk günlerinde karakterler arasındaki tartışmalarda çözüm aranır, hafta ortasında bunalım giderilirken, küçük ara bunalımlar yaşanır. Arkası Yarın seriyallerinin izleyiciler tarafından neden gerçek olarak algılandıkları sorusuna Horace Newcomb (1974) şu yanıtı vermiştir: "Soap Opera dünyasının sorunları, izleyicilerin yaşam tecrübeleri ile ilintilidir. Bu dünyanın sorunları "gerçek" olmadıkları halde, izleyiciye daha fazla gerçek görünürler. Soap operalarda prime-time dünyasından farklı bir kurgusal dünya hedeflenmektedir." Muriel Cantor ve Suzanne Pingree'ye göre, soap operaların günbegün toplumsal dünyayı gerçek yaşama benzer bir şekilde

Sonia M. Livingstone da İngiliz izleyicilerinin soap opera izleme nedenlerini çözümlendiği araştırmasında, bu yapımların izleyiciler tarafından ciddiye alındığını görmüş ve soap opera izleme tecrübesinin, edilgin ve cahil bir kümenin popüler kültür ürünü tüketimi olarak ele alınamayacağı sonucuna varmıştır.²¹⁷ Livingstone (1989) araştırmasında "soap operaların gerçekçi olduğu iddiasını" incelemeye ve "izleyicilerin karakterleri gerçek insanlarmış gibi düşünme nedenlerini" yanıtlamaya çalışmıştır. Livingstone *Soaps* adlı bir dergiye verdiği ilan ile bulduğu gönüllü 37'si kadın, 15'i erkek 52 soap opera izleyecisine, boş bir kağıt vererek, "soap operalar neden sizce bu kadar popüler" sorusunu yöneltmiştir. Açık uçlu bu soruya verilen yanıtlar kodlanınca, çoğu izleyicinin soap operaları "gerçekçi" buldukları için "popüler" oldukları yanıtını verdikleri anlaşılmıştır. İzleyiciler soap opera karakterleri için "bize benzeyen insanlar", "bizim dünyamızdan", "arkadaşlarım gibi" ifadelerini kullanmışlardır. Livingstone (1989) ayrıca popüler kültür ürünlerinin toplumsal gerçekliği yeniden kurarken neden "gerçeğe en benzer" göründüklerini şu öğeleri kullanmalarına bağlamıştır:²¹⁸

nasıl yeniden ve yeniden kurdukları incelenmelidir. Bu soruya yanıt bazı iletişim araştırmacılarının "soap opera" dünyasının gerçek yaşama benzerliğinin nasıl oluşturulduğunu içerik çözümlemesi yöntemi ile incelemeleriyle verilmiştir. Bu araştırmalarda, çoğunlukla seriyallerdeki meslek ve ırk temsillerine, cinsiyet rollerine göre sınıflandırmalar yapılmıştır. Bakınız: M.Cassata ve T.Skill, der., *Life on Day Time TV: Tuning in American Serial Drama*, Norwood, Ablex, 1983; Muriel Cantor & Suzanne Pingree, *The Soap Opera*, Beverly Hills, Sage, 1983, ss.23-26 ve 70; Robert C. Allen, *Speaking of Soap Operas*, Chapel Hill, Un. of North Carolina, 1985, s.38 ; Robert C. Allen, "The Guiding Light: Soap Opera as Economic Product and Cultural Document", *American History-American Television*, der. John O'Connor, NY., Frederick Ungar Pub, 1983, ss. 306-327; John Fiske, 1989, a.g.e., s.145 ve Erol Mutlu, 1991, a.g.e., ss.304-310 ve 312-313

²¹⁷ Sonia M. Livingstone, "Interpretive Viewers and Structured Programs", *Communication Research*, V:16, N%1, 1989, s.28

²¹⁸ Sonia M. Livingstone, "Why People Watch Soap Opera: An Analysis of The Explanations of British Viewers", *European Journal of Communication*, 3, 1989, ss. 60-61, 68-70 ve 73

- a. Hergünkü sıradan olayları konu edinmesi,
- b. Gerçek çalışma yaşamının yokluğuna karşın, çalışmaya ilişkin yapılan göndermelerin varlığı ve kişiler arası değer sistemleri üzerine odaklanma,
- c. Kadınları öykülerin odak noktası yapma,
- d. Dünya hakkında dedikodu yapma gibi bir içtenliğe sahip olunması.

Robert C. Allen da gündüz seriyallerinin anlatı yapısını irdelediği *Speaking of Soap Operas* çalışmasında, yapısal dilbilimin dil ve anlatı özelliklerinden- "dizimsel" (syntagmatik) ve "dizisel" (paradigmatik)- yararlanmıştır.²¹⁹ Allen bu birimleri seriyallerin anlatı yapısına uygulayarak; dizisel yapıda karakterlerin kim olduklarının ve işlevlerinin neler olduğunun tartışıldığını, dizimsel yapıda ise karakterlerin ne yaptıklarının irdelendiğini belirtiyor. Allen, gündüz seriyallerinin anlatısının olayların aynı andalığı nedeniyle dizisel, fakat aynı zamanda olaylar zincirinin bir organizma oluşturması ve zaman içinde organizmanın büyümesi nedeniyle seriyallerin dizimsel bir yapıya da sahip olduklarını öne sürmüştür.²²⁰ Bu yapısal özellikler seriyallerin gerçekçi olarak algılanmalarını, yapının gündelik yaşamda bir olayın meydana gelmesine, bir sorunun ortaya çıkmasına ve bu sorun daha çözülmeyen bir diğerinin doğmasına benzemesi nedeniyle etkilemektedir. Televizyon yapımları üretilirken belli kodlar kullanılmaktadır. Bu kodlar estetik, metinsel, metinlerarası ve ideolojik kodlardır.²²¹ Tania Modleski'nin savına göre "kadına ait"

²¹⁹ Robert C. Allen, 1985, a.g.e., ss. 69-72

²²⁰ Robert C. Allen, 1985, a.g.e., s.77

²²¹ Gretchen Barbatsis ve Yvette Guy, soap operalarda "gerçeğe benzerliğin" hangi kodlar aracılığıyla kurulduğunu incelemişlerdir. Barbatsis ve Guy'a göre, soap operalar gündelik yaşamın draması olarak izleyicilere sunulmaktadır. Bu yapımlarda izleyicilere "gelin, gerçek yaşama ve gerçek insan ilişkilerine katılın" şeklinde bir çağrıda bulunmaktadır. Fakat tüm TV. dünyası gibi gündüz seriyalleri dünyasının da yaptığı gerçeği yeniden kurmaktadır. Önemli olan bu yeniden kurma sürecinde, gerçeği oluşturucu hangi öğelerden yararlanılmaktadır. Barbatsis ve Guy, gerçeği oluşturucu öğelerin şu şekilde dökümünü yapmışlardır:

bir anlatı biçimi olan Arkası Yarın seriyalleri kadın izleyicileri hedef alırken, onları var olan toplumsal düzen içinde yaşamaya teşvik etmektedirler. ²²² Seriyallerin bu amaçları, gündelik ve gerçek olana benzerliği sağlayacak kodlardan üretim evresinde yararlanmasına yol açmaktadır. Tüm bu etkenler bir araya geldiğinde, izleyici kadınların, Arkası Yarınları “gerçeğe en benzer” televizyon yapım türü olarak diğer türlerden ayırmalarına yol açmaktadır.

Çalışmamıza katılan kadın izleyicilerin % 80’ni bu seriyalleri, diğer televizyon türlerinden farklı olarak algılamaktadırlar. Eğitim düzeyi, yaş ve benzeri değişkenler Arkası Yarın seriyallerinin diğer televizyon program türleri içerisinde ayrımlaştırılmasında etkilidirler. Gündüz seriyallerinin diğer televizyon program türleri içerisinde farklı olduğu noktalar izleyiciler tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

- % 8.8 “Bu seriyaller bilgi verici”
- % 6.3 “Bu seriyaller bağımlılık yaratıcı”
- % 6.3 “Bu seriyaller çok romantik”
- % 5.0 “Bu seriyaller çok dinlendirici”
- % 27.5 “Bu seriyaller merak ettirici”

Kompozisyon Öğeleri	Estetik Yönetim
Ekran, Olay ve Yoğunluk	
Sözcük ve Ses	
Müzik ve Ses Efektleri : —————→	Yönelme ya da Genişleme
Sözsüz Ses : —————→	Tanıtma ya da Anlatma
Devinimi Bloklama: —————→	Fiziksel Hareket
İzleyici Katılım Yoğunluğu	
Ekran Zamanı (Geriye Dönüş, İleriye	Gitme, Çarpaz Kesme, Sürekli Kesme)
Sekans Devinimi (Erime, Kesme,	Silinme, Karama-Açılma)
Kamera Devinimi(Dolly, Track, Ark	Pedestal)
Lens Devinimi (Zoom in ya da out)	
Ölçek (Yakın, orta ya da geniş)	
Eksenler (X-Y, Z)	
Kamera Perspektifi (Nesnel, Öznel Açı, ya da Açı-Karşı Açı)	

Bakınız: Gretchen Barbatsis ve Yvette Guy, "Analysing Meaning in Form: Soap Opera's Compositional Construction of 'Realness' ", Journal of Broadcasting and Electronic Media, V:35, N:1, 1991, ss. 59-61 ve Robert C. Allen, 1985, a.g.e., s.84

²²² Harlequin romanlarının ve soap operaların "kadına ait" metinler olduğu savı için bakınız: Tania Modleski, *Loving With Vengeance: Mass Produced Fantasies for Women*, London, Methuen, 1982

- % 10.0 "Kadın kahramanlar daha ön planda"
- % 23.8 "Bu seriyaller diğerlerine göre daha sıradan ve hafif"
- % 11.3 "Bu seriyaller gerçek yaşama benziyor"
- % 1.3 "Yanıt yok"

Burada önemli olan, gündüz seriyallerini diğer televizyon türlerinden farklı görenlerin, bu seriyalleri farklı olarak olumlayıp, olumlamadıklarıdır.

TABLO XXVIII: Arkası Yarın Seriyallerinin TV. Program Türleri İçerisinde Farklı Olarak Algılanması

Arkası Yarın Seriyallerinin TV Program Türleri Arasında "Olumlu" olarak Algılanması		Arkası Yarın Seriyallerinin TV Program Türleri Arasında "Olumsuz" olarak Algılanması	
Bilgi Verici	%8.8		
Romantik	%6.3	Bağımlılık Yaratıcı	%6.3
Dinlendirici	%5.0		
Merak Ettirici	%27.5	Sıradan ve Hafif	%23.8
Kadın Kahramanlar ön planda	%10.0		
Gerçekçi	%11.3	Toplam Yüzdesi	%38.1
Toplam Yüzde	%67.9		

Arkası Yarın seriyallerini diğer televizyon program türlerinden farklı görmeyenler (% 13), bunun nedenlerini olayların abartılı olması (% 46.2) ve tüm televizyon yapımlarının kurmaca olması (% 53.8) şeklinde açıklamışlardır.

Arkası Yarın seriyallerini gerçekçi bulmayan (% 38) kadın izleyicilerin açıklamaları ise şu şekildedir:

- % 13.2 “işlenen olaylar gündelik yaşama benzemiyorlar”
- % 50.0 “olaylar çok basit, gelişimleri tesadüfi ve mantıksız”
- % 7.5 “çok kaderciler”
- % 26.3 “Türk toplumunun geleneklerine ve aile yapısına uygun değil”
- % 2.6 “yanıt yok”

Araştırmada, “Arkası Yarın seriyallerinin gerçeğe benzer bir şekilde algılandığı” savının uzantısı olarak, bu kurmaca dünyasının izleyicinin eğitim düzeyine bağlı olarak düşünsel ya da duygusal olarak alımlandığı öne sürülmüştü. Bu alımlama düzeyindeki farklılık, izleyicilere yöneltilen Arkası Yarın karakterlerine mi yoksa olaylara mı sempati ve ilgi gösterdiklerini ölçen soruyla desteklenmeye çalışılmıştır. Çalışmada öne sürülen denence “eğitim düzeyi düşük kadın izleyicilerin gündüz seriyallerinin dünyasını duygusal olarak; eğitim düzeyi yüksek kadınların ise düşünsel olarak alımlandıkları” kanıtlanamamıştır. Fakat bu denencenin doğrulanması yerine şu sonuca varılmıştır: “Arkası Yarın seriyallerini düşünsel ya da duygusal anlamlandırma izleme sıklığıyla yani izleyicinin hafif veya yoğun izleyici olması ile bağlantılıdır”.

TABLO XXIX: Arkası Yarın Seriyallarını "Düşünsel" ya da "Duygusal" Anlamlandırma ile İzleme Sıklığı Arasındaki İlişki

İzleme Sıklığı	Düşünsel Anlamlandırma (Karakterler)	Duygusal Anlamlandırma (Olayları)	Hem Düşünsel Hem Duygusal Anlamlandırma	Yanıt Yok
Hafif İzleyici	%25	%10	%12	-
Yoğun İzleyici	%20	%20	%12	%1
Toplam. Satır Yüz.	%45	%30	%24	%1

Arkası Yarın seriyallerini ara sıra ve gün aşırı izleyenler yani hafif izleyiciler, seriyalleri düşünsel olarak anlamlandırmaktadırlar, ayrıca karakterlere sempati duymaktadırlar. Yoğun izleyici grubu ise duygusal anlamlandırma yaparak; olaylar zincirine takılıp kalmaktadırlar. Aynı zamanda yoğun izleyicilerin olay dizisinin gelişimine ilgi göstermeleri, bu kümenin Arkası Yarın seriyallerinin anlatı yapısının özelliklerinin farkında olmadıklarını kanıtlamaktadır. Yoğun izleyicilerin seriyali gerçek olarak algılama ve olayları sürekli takip etme isteği, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde irdelenecek olan, izleyicilerin seriyalleri izleyemedikleri zaman gösterdikleri tepkileri de farklılaştırmaktadır.

b. Arkası Yarın Seriyallerinin İzlenme Nedenleri

Arkası Yarın seriyallerinin izlenme nedeninin, bu seriyallerin izleyicilere yaşam hakkında çeşitli imgeler sunması yani izleme nedeninin eğitsel bir yanının olduğu ileri sürülmüştü. Bu nedenle Arkası Yarın seriyallerini kullanma ve içeriğini tüketme nedeni olmak üzere iki farklı düzlemde tartışılmıştır.

aa. Arkası Yarın Seriyallerinin Kullanım Nedenleri

Gündüz seriyallerinin kullanım nedeni açık uçlu bir soru ile araştırılmıştır. Bu soruya verilen yanıtlar ortak temalar etrafında birleştirilerek, yanıtların değerlendirilmesinde Dennis Mc Quail'in yaptığı sınıflandırmadan yararlanılmıştır.²²³ Gündüz seriyallerinin kullanım nedenleri şu şekildedir:

- % 66 Eğlence-kaçış (gündelik yaşamın sorunlarından, tek düzelikten kaçma ve çöşkusal rahatlama)
- % 12 Kişisel kimlik edinme (kişisel saygınlığını artırma ve dostluk elde etmek)
- % 18 Toplumsal yarar sağlama (değer ve tutumların pekiştirilmesi, çevreyi tanımak)
- % 2 Diğer nedenler
- % 2 Yanıt alınamamıştır

Seriyallerin kadın izleyicilerinin % 50'den fazlası, bu seriyalleri eğlenmek, dinlenmek ve gündelik rutin işlerinin, sorumluluklarının getirdiği sıkıntılardan uzaklaşmak, "soluklanmak" için izlemektedir. ²²⁴

bb. Arkası Yarın Seriyallerinin İçeriğini Tüketme Nedenleri ²²⁵

Çalışmada asıl üzerinde durulması gereken nokta, izleyicilerin eğlendirme biçimlerinden biri olan Arkası Yarın seriyalinin içeriğini nasıl tükettikleri ve metinleri hangi amaçlarla

²²³ Dennis Mc Quail, *Mass Communication : An Introduction*, Newbury Park, Sage, 1989, ss. 72-73

²²⁴ Muriel Cantor ve Suzanne Pingree'de insanların neden soap opera izlediklerini tartışmışlardır. Onlara göre, boş zaman etkinliği olarak televizyonun kullanımı doğal olarak bir eğlence faaliyetidir. Soap opera izlemenin temelinde de eğlence/dinlenme amacı yatar. Bakınız: M. Cantor & S. Pingree, 1983, a.g.e., ss. 113-140

²²⁵ Çalışmada içeriklerinin tüketim nedenleri incelenen Arkası Yarın seriyalleri şunlardır: Hayat Ağacı, Yalan Rüzgarı, Kuğu, Küçük Hanım, Rosa Salvaje (Zenginler de Ağlar) ve Yıldıza Ulaşmak...

yorumladıklarını irdelemektir. Ayrıca yaş, eğitim düzeyi, medeni durum gibi değişkenlerin seriyallerin içeriklerini tüketme nedenine etkilerinin olup olmadığı da tartışılmalıdır. 100 kadın izleyiciye yöneltilen açık uçlu soruya verilen yanıtlar Tablo XXX'da görülebilir.

TABLO XXX: Arkası Yarın Seriyallerinin İçeriğini Tüketme Nedenleri

Arkası Yarın İçeriğinin Tüketme Nedenleri	Dağılım
Bilişsel Gereksinimler (enformasyon eldesi)	%18
Duygusal Gereksinimler (dostluk, güzel şeyler görme vb.)	%13
Toplumsal Gereksinimler	%21
Dinlenme Gereksinimi	%32
Kişisel Gereksinimler (Statü sağlama, kendine güven)	%12
Yanıt yok	%2

Kadın izleyicilerle derinlemesine yapılan görüşmeler de, seriyallerin içeriğinin tüketilme nedenlerini incelememizde ipuçları vermektedirler. Çalışmaya katılım sıralarına göre numaralandırılmış kadın izleyicilerden, orta eğitilmiş yüksek gelirli ve evli olan 4 no.lu izleyici Arkası Yarın seriyallerini izleme nedenini şöyle açıklamaktadır:

4 no.lu kadın izleyici: "... Bu dizilerden özellikle pratik bilgiler elde ediyorum. Kılık-kıyafet tarzları üzerine. Ayrıca bu dizilerin yayın saatinde insanların kafaları dinleniyor, diğer işleri bırakıp bu dizileri izliyorum. Dizileri izlerken rahatsız edilmek istemiyorum. İzlemek için özel vakit ayırıyorum, hem de bunların yayın saatleri çok uygun. Akşam vakti çocuk-çocuk oluyor, o zaman televizyon izleyemiyorum. Bu dizilerin konularını da gerçekçi buluyorum. Örneğin Yalan Rüzgarındaki hafıza kaybı olayı. Faren hafızasını kaybetmişti, benzer bir olay bir arkadaşımın başına gelmiş..."

Derinlemesine görüşmeye katılan 18 no.lu yüksek eğitimli, gelir düzeyi yüksek, bekar kadın izleyici ise gündüz seriyallerini izleme nedenini ve seriyallerle kurduğu ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır:

18 no.lu kadın izleyici: "... Geçen Şubat ayında Amerika'daydım. Nişanlım Amerikalı. İş arkadaşlarım Yalan Rüzgarının ilerleyen bölümlerinde neler olup bittiğini öğrenmemi istediler. Orada nişanlımın ailesine sordum. Onlar izlemiyormuş. Sadece ve özellikle bu tür dizelere çalışmayan kadınların müptela olduğunu söylediler. Dizinin gerçek yaşama benzeyip benzemediğini sorduğumda bana "evet benziyor" dediler. Evde Yalan Rüzgarını mutfakta sofraya hazırlıklarına yardımcı olurken izliyorum. Hayat Ağacı ben işte iken yayınlanıyor. 4'ncü kanalda da tekrarı varmış, ama ben hiç bakmadım. Yabancı insanların yaşam biçimlerini bu dizilerden görüyorum, farklı karakterleri tanıyorum... Ben Yalan Rüzgarını dinlemek, günün yorgunluğunu atmak, kısacası deşarj olmak için izliyorum. Zaman zaman ben de kendimi bir karakterin yerine koyuyorum, ama bu kişi değişiyor, hep aynı kişi olmuyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu dizileri gerçekçi de bulmuyorum. Hele benim yaşam tarzıma hiç benzemiyorlar. Ayrıca seyirciye fazla birşey de vermiyorlar. Düşünmeye zorlamıyorlar. Toplumun üst seviyesindeki insanların hayatı belki bunlara benziyordur. Büyük paralar, büyük aşklar... Benim ilgimi çizilen tiplerin bu kadar farklı olması çekiyor. Sanki dünyadaki tüm farklı tipler bir araya gelmiş. Yalan Rüzgarındaki Ashley çok karamsar, Nikki ise çok aşırı duygusal. Benim en beğendiğim kendime benzettiğim kişi, çılgınca davranışları hoşuma giden Lauren... Lauren kafasına koyduğunu yapıyor, çevresine aldırıyor. Nikki ise ne zaman onu görsem ağlıyor ve davranışları antipatik. Kadınlar bence bu dizileri nefes almak için seyrediyorlar. Biz Yalan Rüzgarını iş yerinde sık sık tartışıyoruz. Bu tartışmalar sıkıntıyı önlüyor. En çok Phillip, Nina, Cricket üzerine konuşuyoruz.. Jack de beğendiğim karakterler arasında. Brezilya yapımı olanları beğenmiyorum. Zaten onları izlemiyorum. Amerikan yapımı olanlar daha tempolu, zevk verici. Amerika'da dizinin ilerleyen bölümlerinde neler olduğunu öğrenince; şimdi olanları, daha iyi yorumluyorum. İş yerindeki erkek arkadaşlar Zenginler de Ağlar'ı izliyorlardı. Her halde Brezilya yapımı olanlar Türk toplumunun yapısına benziyorlar. Bu dizilerde çoğu kadın ekonomik bağımsızlıklarını elde etmiş, evlenmeler ve boşanmalar da son derece normal. Kadın bu dizilerde daha özgür. Yalan Rüzgarı'nda ailesinden uzak yaşayan Cricket'i bu açıdan beğeniyorum. Yalnız zaman zaman çok fazla olgun davranıyor. Dizideki erkek kahramanlardan en ilginç Jack zaman zaman herşeye çok karışıyor, olumsuz biri gibi görünüyor. Jack'in bazı yönleri çok gerçekçi. Ama bazı olayları daha olumlu görse daha iyi olurdu. Çok da inatçı. Jack'in ailesi zaten ilginç. Ben Tracey Abbott'u hiç beğenmiyorum. İradesiz ve kişiliksiz. Çabuk etki altında kalıyor, oysa insan kendi kararını kendi vermeli. Tracey çok uzlaşımçı ve yumuşak bir kadın. Ben çoğu zaman iş yerimde, diziyi özetleyen kişiyim. Yalnız Yalan Rüzgarının çok ağır ilerleyen yönünü eleştiriyorum. Yine de insanı çeken bir yanı var. Merak sürekli ayakta tutuluyor. Diziyi izlerken çoğunlukla salata yapıyorum. Annemle işte olup bitenleri konuşuyoruz, yani aslında diziyi tam olarak dikkatle izlemiyorum. Gerçekte dinliyorum..."

18 no.lu kadın izleyici Yalan Rüzgarı (Young and Restless) adlı Arkası Yarın seriyalini sürekli takip ettiğini, bu seriyali

kullanma nedeninin ise "dinlenmek" olduğunu belirtmiştir. Sürekli izlediği bu seriyali iş yerinde arkadaşlarına "aktaran-anlatan" konumunda olması, 18 no.lu izleyiciye kamusal alanda özel bir sohbet konusu oluşturma olanağını vermektedir. Ayrıca çevresindekiler onu seriyaldeki bir karaktere benzettirirken, o da aynı yapımdaki bir başka karakterin davranış biçimleri ile kendisinininkiler arasında bağ kurmaktadır. 18 no.lu kadın izleyici, seriyaldeki kadın kahramanların ekonomik olarak bağımsız olduklarını gördüğünde de²²⁶, feminist siyasa doğrultusunda bir alımlama yapmaktadır.

45 ve 73 no.lu kadın izleyiciler ise, Arkası Yarın seriyallerinin içeriğini tüketme nedenlerinin, "toplumsal ve duygusal gereksinimlerini" karşılamak yani toplumsal çevreye ve farklı durumlara ilişkin bilgiler edinmek, kısıtlı sosyal çevrelerinin dışında neler olup bittiğini öğrenmek ve dostluk elde etmek olduğunu belirtmişlerdir. Bu her iki kadın izleyicinin de düşük eğitim ve gelir düzeyine sahip ve evli-ev kadını oldukları, onların seriyalleri alımlamaları çözümlenirken göz önünde tutulmalıdır.

45 no.lu kadın izleyici: "...Ben kocamla mümkün olduğunca izliyorum. Kocam da keşke hepsini izleyebilse. Hayat Ağacı ve Yalan Rüzgarını ben izliyorum, o şimdi önceden seyredemediği Küçük Hanımı izliyor. Ben de onunla beraber yeniden seyrediyorum. Bu dizileri izlerken hergün ne olacak diye merak ederim. Kaçırdığım bölümleri komşularıma sorarım. İzlerken etrafımda konuşulmasını sevmem, gerekli olduğunda, çok gerekli ise konuşuruz. İzlememin nedeni başka yapacak şeyin olmaması. İnsan çaresiz kalıp izliyor. Çalışmayan kadın için vakit nasıl başka geçer ki? Ancak televizyonla.Evde hep ses oluyor. Ben bunun için seviyorum, bunları. Ayrıca farklı hayatları da öğreniyorum, görüyorum. Sonra gerçek hayatta karşılaştığım olayları bu sayede daha iyi anlıyor, değerlendiriyorum. Bir durum karşısında nasıl davranmalı, bunu da görüyorum. Giyimde uygunluğu, dizilerin kılık kıyafetleri gösteriyor. Bunun için Hayat Ağacı en yararlı olanı. Bence insanların görünüşüne kanmamalı, içten pazarlıklı olan çok bu

226 Yalan Rüzgarında diğer Arkası Yarın seriyallerine göre, kadın kahramanlar daha fazla kamusal alanda temsil edilmektedirler.

Özel Alanda Sunulanlar	Medeni Durumları	Kamusal Alanda Sunulanlar	Medeni Durumları
Nikki Neumann	evli	Ashley Abbott	evli
Katherine	evli	Tracey Abbott	evli
Nina	bekar	Jill Abbott	dul
Jessica	dul	Cricket	bekar
Leanna	bekar	Laureen	dul

dünyada. Güzel sözler de var. Düşünceleri söyleme şeklinin önemli olduğunu anladım, bunlardan..."

73 no.lu kadın izleyici: " Bu dizilersiz hayatı düşünemiyorum. Tüm zamanımı, işlerimi Yalan Rüzgarı ve Kuğu'ya göre ayarlıyorum. Ben zaten Rosa müptelasıyım. Marianna da beğenerek izlediğim diziydi. Ben hiçbir bölüm kaçırmam. Kaçırırsam çok üzülür, merak ederim. Ayrıca bunları izlerken hiç iş yapmam. Telefon çalsa bile açmam. Diziyi sonra komşularla konuşuruz. Geleceği hakkında tahminlerde bulunuruz. Evdeki boş zamanımı bunlar daha iyi değerlendiriyor. Sonra bir izledin mi, sonra hep seyretmek zorunda kalıyoruz. Ev hanımı olarak beni bunlar sıkıntıdan kurtarıyor, konuları da günlük. Bu hergün izlememde etkili. Yalan Rüzgarı ile artık içli dışlıyız. Seyredenler etrafta çok. Ben de seyrettiğim için seviniyorum. Sanki aynı işi yapıyor, paylaşıyoruz. Kocam bazen "kadınların başka işi yok mu?" , "akşama kadar televizyon, televizyon" diyor. Ben kocam ne derse desin Yalan Rüzgarını izliyorum. Tartışmaları kısaca bitiriyorum. Dizideki olaylar da, hem de insan ilişkileri çok gerçekçi. Örneğin Rosa'nın fakirliği beni çok etkiledi. Rosa hayatla mücadele etti. Hayatta güzelliklerin ve çirkinliklerin bir arada olduğunu burada gördüm. Kötü olayları görüp, en azından yaşamamayı öğreniyorum... "

Etnografik görüşme tekniğini kullanarak sevda romanlarının yorumlayıcı topluluğunun yaşamında, bu romanların nasıl bir yere sahip oldukları inceleyen Radway, sevda romanı okumanın önemli olduğunu, çünkü bu edim için okuyucu tarafından para ve zaman harcandığını belirterek, kadınların bu romanları okuma nedenlerinin, ihtiyacını duydukları kendilerine ait "yer ve zamanı" temin etmek ve onların da birey olarak kendilerini geliştirebilecekleri, yaşamlarını daha iyiye doğru değiştirebilecekleri kanaatini elde etmek olduğunu öne sürmüştür.²²⁷ Radway'in bulgularına benzer şekilde bu araştırmada da, Arkası Yarın seriyallerinin, yorumlayıcı topluluğuna, kendi ihtiyaçları ile meşgul olabilecekleri bir alan hizmet verdikleri anlaşılmıştır. Bu saptamaya dayanılarak, seriyallerin içeriklerini tüketmenin temel nedeninin "yaşanılan dünyadan uzaklaşma-kaçma" olduğu söylenebilir. Ama kaçılan bu fantezi dünyasında kadınların gerçek yaşamlarında karşılığını bulamadıkları bir takım psikolojik ve toplumsal gereksinimler giderilmektedir. ²²⁸

²²⁷ Janice Radway, 1983, a.g.m., s.66

²²⁸ Janice Radway, popüler kültür ürünlerinin, gerçek insanların varolan gereksinimleri, arzuları, niyetleri ve yorumlayıcı taktikleri içerisinde kullanıldıklarını iddia eder. Radway'in bu iddasının altında fantezi dünyasının ve imgelemin önemine dikkat çekilmektedir. John Tulloch'da Cora Kaplan'dan yaptığı aktarmada, Cora Kaplan'ın sevda romanı okumaları ve

Janice Radway, kadınların sevda romanı okurken kurdukları fantezilerin belli tarihsel koşulların ürünü olduklarını, bu fantezilerin insanların dahil oldukları toplumsal ilişkileri nasıl düşündüklerini keşfetmede kullanılabileceğini belirterek; fantezi dünyasının, aslında onları bastıran toplumsal durumun değiştirilmesi isteğine içlerinde barındırdıklarını öne sürer. Radway, "eğer insanların dahil olduğu toplumsal durum-oluş değiştirilirse, bu insanların fantezi dünyasına kaçışa gerek duymayacakları anlamına gelmez; insanlar fantezilere gerek duyarlar."²²⁹ şeklinde ki açıklaması ile bir popüler kültür ürünü olan sevda romanlarının "özgürleştirici" (Emancipatory) özelliğinin olduğunu göstermiştir. Radway'in bu açıklaması, Arkası Yarın seriyallerinin de benzer bir özelliğe sahip olabileceği kanısını doğurmuştur. Arkası Yarın seriyallerini izlerken önemli olan kadınların kendi içlerinde yaşadıkları koşulları düşünüp irdelemeleridir.²³⁰ Ayrıca Türkiye'deki kadın izler küme için mümkün değilse bile, Arkası Yarın seriyallerinin üretildiği toplumlarda (ABD., Brezilya, Arjantin gibi) kadın izleyicilerin üretim yani metinlerin yazımı sürecine

popüler romantikleri izleme nedenlerini psikolojik güç eldesi olarak açıkladığını belirtir. Sonia M. Livingstone da soap operaların izlenme nedenleri üzerine yaptığı araştırmasında (1989), fantezi dünyasına kaçmanın iki özelliği olduğunu belirtir. İlkinde izleyiciler tamamen zengin ve büyüleyici bir dünyaya katılmaktadırlar, diğerinde ise bu fantezi dünyası kişinin kendi imgelerinin betimlemesini yapmaktadır. Livingstone'un araştırmasına katılan izleyiciler, fantezi dünyasına kaçma nedenlerini şu şekilde açıklamışlardır: "...soap operalar gerçekten eğlendirici. Kişinin mutsuz yaşamında bütünüyle yeni bir atmosfer yaratıyor. Size kendi kendinize eğlenecek şeyler veriyorlar...", "- ...yaşamımız çok az romantik, bu dizilerde ise cazibe, tutku, aşk ve nefret var."

Ien Ang ise, fantezilerin sadece yanılsama ve gerçekdışılık olarak görülmemesi gerektiğini, fiziksel temelleri olan gerçekler olduklarını belirtir.

Bakınız: John Tulloch, *Television Drama: Agency-Audience and Myth*, London, Routledge, 1990, s.20; Janice Radway, 1984, a.g.e., s.221; Sonia M. Livingstone, "Why People Watch Soap Opera: An Analysis of Explanations of British Viewers", *European Journal of Communication*, 3, 1989, s. 66; Ien Ang, "Melodramatic Identifications: Television Fiction and Women's Fantasy", der. J.Lull, 1988, ss. 83

²²⁹ Janice Radway, 1986, a.g.m., s. 120 ve popüler kültür ürünlerinin "özgürleştirici" özellikleri için bakınız: Douglas Kellner, "TV/Ideology, Emancipatory Popular Culture", *TV: The Critical View*, der. H. Newcomb, NY., Oxford, 1982, ss. 386-422

²³⁰ Janice Radway, 1986, a.g.m., s. 117

müdahaleleri ile Arkası Yarın seriyallerinin anlatı örüntüsü, feminist siyasa lehinde geliştirilebilir. Feminist bilince sahip kadın izleyiciler, seriyalleri üretici firmalara yazacakları mektuplarla seriyallerin içeriklerine ve kadın ya da erkek karakterlerin betimlenmesine, karakterler arasında toplumsal ilişkilerin temsil edilmesine müdahalede bulunabilirler.

Sonuç olarak Arkası Yarın seriyallerinin izleme nedenlerinin değerlendirilmesini yapacak olursak, bu seriyallerin gerek kullanım, gerekse içeriklerinin tüketim nedeni dinlenme amacı taşımaktadır. Ayrıca kadın izleyicilerinin eğitim düzeyinin, yaşlarının, iş durumlarının ve gelir düzeylerinin izleme nedenlerine etki etmediğinin görülmesi son derece ilgi çekicidir.²³¹ Kadın izleyiciler hangi toplumsal sınıftan gelirlerse gelsinler, Arkası Yarın seriyallerini aynı amaçla izlemektedirler: Dinlenmek ve varolan toplumsal ilişkilerden uzaklaşmak. (escapism -diversion)

Kısacası "kadın olma durumu" yani toplumsal cinsiyet (gender), kadınların Arkası Yarın seriyallerini izleme nedenlerini belirlemede temel etkidir. Çünkü bu televizyon yapımları, kadın izleyicilere izleme edimi anında kendilerine ait "yer ve zamanı" sağlamaktadır. Erkek izleyiciler de bu seriyalleri izleseler bile, onlar için bu yapımların, diğer televizyon program türlerine göre "dinlendirme" olanağı sağlaması açısından herhangi bir farkı yoktur. Çünkü ev, her zaman erkekler için "dinlenme ve serbest zaman" alanıdır. Ayrıca erkek izleyicilerin melodramatik anlatılar yerine macera, belgesel ya da haberler gibi program türlerini yeğledikleri saptanmıştır.²³² Kadın ve erkek toplumsal cinsiyeti arasında, kadınların melodramatik anlatı türlerini yeğlemesi, kadınlara "duygusallık, fedakarlık vb." özelliklerin toplumsal çevre tarafından yüklenmesi ile de ilintilidir.

231 Andrea Press ise, bir toplumsal sınıfa ait olma durumunun kadın izleyicilerin TV. gerçekliğini ve TV. karakterlerini algılamalarını farklılaştırdığını saptamıştır. Bakınız: Andrea Press, "Class and Gender in the Hegemonic Process: Class Differences in Women's Perceptions of Television Realism and Identification with TV Characters", *Media, Culture & Society*, V:11, N:2, 1989, ss. 229-251

232 David Morley, 1986, a.g.c., ss. 56-144

c. Arkası Yarın Seriyallerinin Dinlendirme İşlevi

Çalışmanın bir denencesinde Arkası Yarın seriyallerinin izleyenlere gündelik yaşamlarında rahatlama ve dinleme olanağı sağladığı öne sürülmüştü. Sormacaya katılanların % 85'i seriyallerin kendilerini dinlendirdiğini belirtirken, % 13'ü dinlendirmedeğini söylemiştir. Kadın izleyicilerin % 2 si bu soruya yanıt vermemiştir. Gündüz seriyallerinin izleyenlere dinlenme olanağı sağlama özelliği ile medeni durum, iş durumu ve eğitim düzeyleri arasında % 95 güvenilirlik derecesinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yalnız burada göz önünde tutulması gereken nokta, bu seriyallerin oransal olarak ev kadınlarına daha fazla dinlenme olanağı sağladığıdır.

TABLO XXXI: İş Durumu ve Arkası Yarın Seriyallerinin Dinlendirme Olanağı Arasındaki İlişki

İş Durumu	Dinlenme Olanağı Sağlıyor	Dinlenme Olanağı Sağlamıyor	Yanıt Yok
İşte Çalışıyor	%30	%8	-
İşte Çalışmıyor	%55	%5	%2
Satır Toplam Yüzdesi	%85	%13	%2

Arkası Yarın seriyalleri gelir düzeyleri ne olursa olsun tüm kadın izleyicileri dinlendirmektedir. Tablo XXXII'de gelir düzeyi ile gündüz seriyallerinin, kadınların yaşamlarında "soluk alma" olanağını yaratması arasındaki ilişki görülebilir:

TABLO XXXII: Gelir Düzeyi ve Arkası Yarın Seriyallerinin Dinlendirme Olanığı Arasındaki İlişki

Gelir Düzeyi	Dinlenme Olanığı Sağlıyor	Dinlenme Olanığı Sağlamıyor	Yanıt Yok
Alt	%31	%4	-
Orta	%42	%7	%2
Üst	%12	%2	-
Satır Top. Yüzdesi	%85	%13	%12

Chi-Square: 53.13877 SD:10 Anlamlılık:.0000

Arkası Yarın seriyallerinin dinlendirme işlevine, kendileriyle derinlemesine görüşme yapılan kadın izleyiciler de dikkat çekmişlerdir. 10 no.lu kadın izleyicinin²³³ "...Bu dizilerin yayın zamanını dört gözle bekliyorum. Dizileri hoşuma gittiği için izliyorum. Çok uzun süre aynı konu devam ediyor, bu da beni çok merak ettiriyor. Dizin yayımlandığı zaman işlerimi bırakıyorum. Hatta yarım bile kalıyorlar. Yalan Rüzgarı bitince işlerime devam ediyorum. Tabii arada dinlenmiş ve rahatlamış oluyorum." şeklindeki sözleriyle, gündüz seriyallerinin "dinlendirme" işlevi açıklık kazanmaktadır.

d. Arkası Yarın Seriyallerinin Eğitsel İşlevi

Çalışmada öne sürülen denencelerden biri de "Arkası Yarın seriyallerinin düzenli kadın izler-kümesinin çeşitli sorunlarının çözümünde kullanabilecekleri bilgiler sağladıkları yani seriyallerin eğitsel bir işlevinin" olduğudur. Sormacada Arkası Yarın seriyallerinin kadın izler-kümesinin % 61'nin seriyallerden öğüt

²³³ Bu kadın izleyici bekar, orta eğitimli, orta yaşlı ve orta gelir düzeyine sahiptir.

aldıkları, %39'nun ise almadıkları saptanmıştır. Arkası Yarın seriyallerinden alınan öğütler ise şunlardır:

- % 5.0 Evliliğe ilişkin öğütler
- % 17.5 Hayatın getirdikleri ve getireceklerine ilişkin
- % 2.5 İş yaşamına ilişkin
- % 2.5 Zenginlik ve mutluluk arasındaki ilişkiye ilişkin
- % 5.0 Giyimde uyuma ilişkin
- % 55.0 Tutum ve davranış şekillerine ilişkin
- % 12.5 Farklı yaşam ve kültürleri tanımaya ilişkin

Arkası Yarın seriyallerinden öğüt alma Arkası Yarın seriyallerini izleme sıklığı ile ilintilidir.

TABLO XXXIII: Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma ve İzleme Sıklığının Arasındaki İlişki

İzleme Sıklığı	Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alıyor	Almıyor
Hafif İzleyici	%11	%36
Yoğun İzleyici	%28	%25
Satır Toplam Yüzdesi	%39	%61

Chi-Square:9.06650

SD:1

Anlamlılık:.0026

Tablo XXXIII'den de anlaşılacağı üzere gündüz seriyallerini yoğun izleyiciler öğüt almak için kullanırken, diğerleri bu amaçla kullanmazlar. Arkası Yarın seriyallerinden izleyicinin öğüt alma durumunu, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi hariç, medeni durum, yaş ve işte çalışma durumu gibi değişkenler etkilememektedir.

aa. Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma ile Medeni Durum Arasındaki İlişki

Medeni durum ile gündüz seriyallerinden öğüt alma arasında % 95 güvenilirlik derecesinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Hem evli, hem de bekar kadınlar bu program türünden öğüt almaktadır.

bb. Yaş Değişkeni ile Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma Arasındaki İlişki

Yaş değişkeni ile gündüz seriyallerinden öğüt alma arasında % 95 güvenilirlik derecesinde anlamlı bir ilişki görülememiştir.

cc . Eğitim Düzeyi ile Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma Arasındaki İlişki

Gündüz seriyallerinin kadın izler-kümesinin bu seriyallerden bilgi edinme ve öğüt alma durumlarının eğitim düzeyi ile ters bağıntılı olduğu araştırmada öne sürülmüştü. Kadın izleyicilerin eğitim düzeyleri yükseldikçe bu kurmaca dünyasından öğüt alma ve bilgi edinme oranları azalmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olan kadınlar ise, bu seriyallerden kişisel ve toplumsal bilgiler edinmekte ve sunulan yaşam tarzları hakkında fikir sahibi olmaktadır. Kısaca Arkası Yarın seriyalleri düşük eğitimli izleyiciler için, olayları öykülerken/kurarken "gerçek dünya imgesi" yaratarak, eğitsel bir kaynak rolü oynarlar. Eğitim düzeyi ve seriyallerden öğüt alma durumu arasındaki ilişki Tablo XXXIV'de görülebilir:

TABLO XXXIV: Eğitim Düzeyi ve Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma Durumu Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi	Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alıyor	Almıyor	Sütun Toplamı Yüzdesi
Alt	%17	%15	%32
Orta	%13	%11	%24
Üst	%9	%35	%44
Satır Toplam Yüzdeleri	%39	%61	%100

Chi-Square: 11.36539

SD:2

Anlamlılık: .0034

İzleyicinin eğitim düzeyine bağlı olarak, yapımlardan alınan öğüt türlerinin de değiştiği araştırmada gözlemlenmiştir. Eğitim düzeyi yüksek olanlar, daha çok "iş yaşamına ilişkin" öğütler alırken, eğitim düzeyi düşük olanlar "tutum ve davranışlara ilişkin" öğütler almaktadırlar.

dd. Gelir Düzeyi ile Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma Arasındaki İlişki

Çalışmada kadın izler-kümenin gelir düzeyi yükseldikçe, gündüz seriyallerinden öğüt alma durumlarının azaldıkları görülmüştür. Tablo XXXV'de bu saptama görülebilir:

TABLO XXXV: Gelir Düzeyi ve Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma Gereksinimi Arasındaki ilişki

Gelir Düzeyi	Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alıyor	Almıyor
Alt	%21	%14
Orta	%16	%34
Üst	%2	%12
Satır Toplam Yüzdeleri	%39	%61

Chi-Square:11.7516 SD:3 Anlamlılık:.0083

Gelir düzeyi ile gündüz seriyallerinden alınan öğüt türleri arasında % 95 güvenirlilik derecesinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gelir düzeyi azaldıkça kadın izleyiciler, bu yapımlardan farklı tutum ve davranış kalıplarına ilişkin öğütler almaya başlamaktadır. Orta gelir düzeyine sahip, orta yaşlı ev 8 no.lu kadın izleyici Arkası Yarın seriyallerini eğitsel bir amaç için nasıl kullandığını şöyle anlatıyor:

8 no.lu kadın izleyici: "... Bu dizilerdeki kahramanları etrafımla konuşuyorum. Sam bence çok güzel. Ashley anlaşılmaz biri. Lauren da dengesiz. Jill ise çirkin giyiniyor. Arkadaşlarla genelde kahramanların giyimleri üzerine sohbet ederiz.... Ben nasıl uyumluluğu giyilebileceğini görüyorum. Bu dizilerin bir bölümünü kaçırdığımda merak edip, öbür bölüm için sabırsızlanıyorum. Bu diziler bana çeşitli yaşamları tanıtıyor. Onun için ben izliyorum. aile problemlerini nasıl çözebileceğimizi gösteriyor. Bana problemlerin işlenişi gerçekçi geliyor. Bir takım nasihatlar alıyorum. Dostluklar nasıl sürdürülür, arkadaşlara ve eşine güven çok önemlidir gibi..."

Sonia M. Livingstone (1989) soap opera izleme nedenleri üzerine yaptığı araştırmasında, soap operaların eğitsel bir iletişim biçimi olduğunu saptamıştır.²³⁴ Livingstone'a göre soap operalar,

²³⁴ Sonia M. Livingstone, "Why People...", 1989, a.g.e., s.71

özellikle İngiliz yapımı olanlar (Crossroads, East Enders, Coronation Street), çağdaş ve gerçek sorunlar üzerine yoğunlaştıklarından, kadınlar bu yapımlardan sorunlarına çözüm yolları öğrenebilmektedirler. Aynı zamanda izleyici karakterler aracılığıyla kendi sorunlarını daha emin ve daha rahat bir şekilde düşünme fırsatına kavuşmaktadır. Böylelikle soap operalar, çağdaş dünyada yaşamak için gereksinim duyulan toplumsal bilgiye katkıda bulunmaktadırlar. Livingstone'un araştırmasına katılan bir izleyicinin deyişiyle; izleyici sorunlarında yalnız olmadığını öğrenmekte ve böylece rahatlamaktadır. Livingstone, üreticilerin yani yapımcıların, geniş izleyici kümelerine ulaşmak amacıyla, çağdaş toplumsal sorunlar ile ahlaki ve politik konulara ilgi göstermeye başladıklarını da gözlemlemiştir.²³⁵

Araştırmada medeni durum, eğitim ve gelir düzeyi ve yaş değişkenlerinin yanısıra kamusal alanda çalışma durumunun da gündüz seriyallerinden öğüt alma durumunu etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Karşılaştırma için Tablo XXXXVI'a bakılabilir. İşte çalışma durumu kontrol değişkeni olarak ele alındığına, gelir düzeyi ve Arkası Yarın seriyallerinden öğüt alma arasındaki ilişki şöyledir: Gelir düzeyi arttıkça, kamusal alanda çalışanlar arasında öğüt alma oranı azalmaktadır. Bu durum kamu alanında rol sahibi kadınların, seriyalleri "gerçek yaşama ilişkin sunumları" görebilecekleri kaynaklar olarak izlemediklerini de göstermiştir. Gelir düzeyi ile ister alt, orta ya da üst dilim içerisinde yer alsın, ev kadınları için bu seriyaller "toplumsal yaşama" ilişkin, başucu kitabı değerinde, kaynaklardır.

235 Livingstone'un aktardığına göre, *Crossroads*'un Eski Yapımcısı Jack Barton, bölümlerde ele aldıkları toplumsal sorunları ve bunların yorumlarını dikkatle düşündüklerini, çünkü bu yorumların sonuçta toplumda pozitif etkide bulunduğunu belirtmiştir. *East Enders*'in Yapımcısı Julia Smith ise, soap opera yoluyla çok sayıda enformasyonun halka ulaştırılabileceğini düşünmekte ve programların yapmakta oldukları şeyin daha fazla sayıda insanın "neden" sorusunu sormalarını sağlamak olduğunu anlatmaktadır. Bakınız: Sonia M. Livingstone, " Why People...", 1989, a.g.m., s.56

TABLO XXXVI: İşte Çalışma Durumu ve Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma Gereksinimi Arasındaki İlişki

İş Durumu	Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alıyor	Almıyor
İşte Çalışıyor	%6	%32
Çalışmıyor	%33	%29
Satır Toplam Yüzdeleri	%39	%61

Sonuç olarak, Arkası Yarın seriyalleri özünde eğlendirmeyi, hoşça vakit geçirtmeyi ve dinlendirmeyi amaçladığı halde, aynı zamanda bir ikinci işlevi daha yüklenmiştir: Gazetelerdeki "Gönül Abla" köşelerine gelen okuyucu mektuplarına ve bu mektuplarda çoğunlukla yer alan sorunlara, istenen bir takım bilgilere yanıt veren profesyonel öğütçülere benzer bir şekilde izleyicilere "öğüt" vermek...²³⁶

²³⁶ 35 no.lu eğitim düzeyi düşük, orta gelir düzeyine sahip, evli ve işte çalışmayan orta yaşlı kadın izleyici Arkası Yarın seriyallerini eğitsel amaçla nasıl kullandığını " ...Ben Hayat Ağacını sürekli izlerim. Hem de hiç kaçırmadan. Seyredemediğim zaman üzülürüm. Kaçardığım zaman komşulara sorarım. Ne oldu, derim. Sevdiğim için Hayat Ağacını takip ediyorum. Bana yaralı şeyler öğretiyor. Çalışmadığım için iş hayatını bu dizide görüyorum. Tanıyorum. Ayrıca insanlar bu dizide hep birbirlerini aldatıyorlar, kandırıyorlar. Demek ki insanlar dostlarını seçerkenn çok dikkatli olmalı. Dost bildiğin düşman çıkabilir. Her ar herşey olabilir... " şeklinde açıklıyor. Tania Modleski'de; soap operaların diğer kitlesele eğlence biçimlerinden daha fazla toplumsal sorunlara göndermede bulduklarını, fakat ne yazık ki bu göndermelerin "içlerinin boşaltılmış" yani toplumsal gerçekçilikten yoksun olduğunu belirtir. Modleski'ye göre, "Televizyon geniş bir boş arazi gibi düşünülürse, , soap operalar en azından "çöldeki su kaynağı"dır." Popüler kültür ürünlerine iyimser bir bakış açısına sahip Radway'de sevda romanlarını okurların, bir şeyler öğrenmek için okuduklarını (örneğin, coğrafi, kültürel ve tarihsel bilgiler edinmek için) saptadı. Radway'e göre, bu okur kümesi için, sevda romanları "bir çeşit genel kültür ansiklopedisi" niteliği taşımaktaydı. Tania Modleski, 1982. a.g.e., s. 86 ve Janice Radway, 1983, a.g.m., ss. 59-60

e. Kadın İzler-Kümenin Arkası Yarın Seriyalleri Karakterleri İle Kurdukları İlişki

Araştırmada sormacaya katılan kadın izleyicilerin % 51'inin Arkası Yarın karakterlerini çevrelerindeki kişilere fiziksel olarak benzettikleri, % 48'inin benzetmediği ve % 1'inin bu soruya yanıt vermediği saptanmıştır. Ayrıca Arkası Yarın karakterlerini çevrelerindeki kişilere huy olarak benzetenlerin oranı % 23 iken, benzetmeyenler % 76'dır. kadın izleyicilerin % 1'i bu soruyu yanıtlamamışlardır. Arkası Yarın karakterlerinin yerine kendilerini koyanlar ise sadece % 12 dir. % 87'si ise Arkası Yarın karakterleri ile özdeşleşmemektedir. Çalışmanın denencesinde ise, düzenli kadın izler-kümenin gündüz seriyalleri karakterleri ile para-sosyal bir ilişki (para-social interaction) kurdukları öne sürülmüştü.²³⁷ Ayrıca "eğitim düzeyi arttıkça, Arkası Yarın karakterlerini çevredeki kişilere fiziksel ve huysal olarak benzetmenin azalacağı" iddia edilmişti. % 95 güvenirlik derecesinde eğitim düzeyi değişkeni ve Arkası Yarın karakterlerini çevredeki kişilere fiziksel yada huysal benzetme arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Arkası Yarın seriyalleri karakterleri ile izleyicinin özdeşlik ilişkisi kurmamasının nedeni, bu yapımlardaki karakterlerin Türk olmamasıyla açıklanabilir. Ayrıca yapımlar izleyiciler tarafından hernekadar "gerçekçi" olarak algılandıkları bile, izleyiciler olayların meydana geldiği toplum yapısının Türk toplumunun yapısından farklı olduğunu belirtmektedirler.

Kadın izler-kümenin yaşının, Arkası Yarın karakterleriyle kurulan para-sosyal ilişkiyi etkilemediği araştırmada

²³⁷ Para-sosyal etkileşim, kitle iletişim araçlarının kurgusal ürünündeki karakterleri izleyicilerin gerçek olarak algılamaları ve onlarla "yaşıyorlarmışçasına" yüz yüze ilişkiye girilmesidir. Sonia Livingstone izleyicilerin, özellikle soap opera karakterlerini canlı gibi gördüklerini ve onlara karşı duygusal tepkiler gösterdiklerini saptamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Sonia M. Livingstone, *Making Sense of Television: The Psychology of Audience Interpretation*, Oxford, Pergamon, 1990, s. 2 ve Sonia M. Livingstone, "Why People Watch Soap Opera: An Analysis of The Explanation of British Viewers", *European Journal of Communication*, 3, 1989, ss. 63-69

bulgulanmıştır. Yalnız genç izleyicilerin daha geniş bir sosyal çevreye sahip olmaları, bu yaş kesiminin Arkası Yarın karakterlerini çevrelerindeki kişilere fiziksel olarak benzetme oranlarını arttırmaktadır. 3 no.lu kadın izleyici Arkası Yarın karakterlerini çevresindekilere benzetip benzetmediği sorusuna şu yanıt vermiştir. Yanıt kadın izleyicinin, kendisiyle seriyal karakterleri arasında özdeşlik ilişkisi kurmama nedenini aydınlatmaktadır:

3 no.lu kadın izleyici: " ...Hayat Ağacını özellikle gerçekçi buluyorum. Doktorumun yanında çalışan kızı da Sam'e benzetiyorum. Sam'in daha genci ve kumralı. Yalan Rüzgarı ise çok karmaşık ve karışık bir dizi. Nikki'nin ölebeğim diye kocasına eş aramaya kalkması bana hiç inandırıcı gelmiyor. Ben o durumda olsam böyle birşeyi asla yapmam. hem böyle bir şey bizim toplumumuzda olmaz. Yalan Rüzgarının ahlak standardı çok düşük... Sokaktaki insanların bu dizilere özendiğini biliyorum. Kulağı küpeli oğlanlar Masters gibi. Jill'de kötülüğü temsil ediyor. Herşeyi yalan dolan ve kandırma. Hayat Ağacında aile sevgisi daha ön planda ve bize daha uygun..."

Türkiye'de kadın izleyicilerin Arkası Yarın karakterleri ile özdeşlik ilişkisi kurmaktan kaçınmalarının (86.0) tespit edilmesi ilgi çekicidir. Bu kaçınmada, Türk toplumunda evliliğe, anneliğe verilen önem gibi kültürel özellikler önemli bir etken olabilir.

f. Arkası Yarın Seriyallerini İzleme Ediminin İkinci Bir İletişim Sürecine Yol Açması

Düzenli izleyiciler ve Arkası Yarın seriyalleri arasında kurulan ilişkinin, gerçekleşen izleme ediminin izleyiciler arasında yüzyüze iletişim sürecini başlattığı, çalışmanın denenceleri bölümünde öne sürülmüştü. Araştırmada izleyicilerin % 65'i arasında Arkası Yarın seriyallerinin ikinci bir iletişim sürecini başlatıkları, ancak % 35'i arasında bu ikinci iletişim sürecine yol açmadıkları saptanmıştır. İkinci iletişim sürecinde, program ile birbirinden farklı ilişkiler kuran izleyiciler, program metni ile etkileşerek ürettikleri anlamı paylaşmaktadırlar. ²³⁸ Yüzyüze

²³⁸ Virginia H. Fry, Alison Alexander ve Donald L. Fry kitle iletişim aracı içeriğini ikiye ayırmaktadırlar: Tüketim içeriği ve iletişimsel içerik. Araştırmacılara göre, iletişimsel içerik en çok gündüz seriyalleri izleyicileri arasında gerçekleşmektedir. Bu izleyiciler birbirlerine kaçırdıkları bölüm hakkında sorular sormaktadırlar. Ayrıca araştırmacılar, metin (text) terimiyle içerik (context) terimi arasında kavramsal bir farklılık olduğunu

iletişim aracılığıyla Arkası Yarın seriyallerinin yorumlayıcı topluğu arasında ortak bir gönderme çerçevesi oluşmaktadır. Arkası Yarın seriyallerinin izleyicileri kendi aralarında seriyallere ilişkin şu konuları konuşmaktadırlar:

- Dizideki Olaylar %30
- Evlilik Sorunları % 8
- Geleneklere Uymayan Davranışlar % 3
- Seriyal-Gerçek İlişkisi % 5
- Seriyaldeki Karakterler % 35
- Seriyallerin Gelecek Bölümleri % 8
- İzlenemeyen Bölümler % 5
- Giysiler ve aksesuarlar % 6

Genel olarak Arkası Yarın seriyalleri üzerine yapılan sohbetlerin konusunu belirtecek olursak: % 83.1'i seriyalle ilgili olaylar ve karakterler, % 16.9'u ise seriyalden yola çıkarak izleyicilerin kendi evlilik sorunları, gelenekler-görenekler ve moda gibi güncel konular üzerine söyleşmektedirler. Eğitim düzeyi Arkası Yarın seriyallerinin ikinci bir iletişim sürecine yol açma etkisini belirlemektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, izleyici seriyali izledikten sonra, seriyal hakkında çevresiyle sohbet etme gereğini duymamaktadır. Eğitim düzeyi azaldıkça bu saptama ters yönde

belirterek, metin teriminin iki olguyu ifade ettiğini öne sürmüşlerdir: "metin-özne", "metin-nesne". "Metin-nesne" tüketim içeriğinde birey tarafından okunan bir nesne iken, "metin-özne" söylemin öznesi olarak metnin kendisidir. Metin-öznenin üretiminde, bireyler/izleyiciler yapımın olay örüntüsü, karakterler ya da metin-nesnenin teması üzerine konuşabilirler, aynı zamanda kendi kitle iletişim araçları tercihleri üzerine ailenin ve arkadaşlarının da düşünceleri dahil olmak üzere metin-nesneyle olan tecrübelerini üretime dahil edebilirler. Araştırmacılar derinlemesine görüşme tekniğiyle soap opera izleyicileri üzerine yaptıkları incelemede, soap operaların öncelikle metin-nesne olarak izlendiklerini, daha sonra izleyiciler arasındaki sohbetler aracılığıyla metin-nesnenin, metin-özneye dönüşmesine dikkat çekmişlerdir. Aktarılan kaynak için bakınız: Virginia H. Fry, Alison Alexander ve Donald L. Fry, "Textual Status, The Stigmatized Self and The Media Consumption", **Communication Yearbook V:13**, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1990, ss. 526-529 ve bu yazının eleştirileri için bakınız : Dennis K. Davis, "Finding New Models For Mass Communication Research: Notes on Surviving Ferment in the Field", der. J.A.Anderson, 1990, y.a.g.e., ss. 545-553, Stuart J. Rigman, "Toward An Integration of Diverse Communication Contexts", der. J.A. Anderson, y.a.g.e., 1990, ss. 554-563

değişim göstermektedir. İşte çalışma durumu ise Arkası Yarın seriyallerinin izlendikten sonra, yeni bir iletişim sürecini başlatmasını Tablo XXXVII'de görüldüğü şekilde etkilemektedir:

TABLO XXXVII: İşte Çalışma Durumu ve Arkası Yarın Seriyallerini İzledikten Sonra İkinci Bir İletişim Sürecinin Oluşması

İş Durumu	İkinci İletişim Sürecine Katılıyor	İkinci İletişim Sürecine Katılmıyor	Sütun Toplam Yüzdesi
İşte çalışıyor	%26	%18	%38
İşte çalışmıyor	%45	%17	%62
Satır Toplam Yüzdeleri	%65	%35	%100

Chi-Square: 4.12135 SD:1 Anlamlılık: .0423

Ev kadınları için, Arkası Yarın seriyalleri çevreleriyle yüzyüze iletişimde önemli bir kaynak iken, kamu alanında çalışanlar için yeni bir iletişim sürecinin başlatıcısı rolünü oynamamaktadır. İzleyicinin hafif ya da yoğun izleyici olma durumu da Arkası Yarın seriyallerinin sohbet konusu edilmelerini belirlemektedir. Yoğun izleyiciler seriyalleri izledikten sonra çevreleriyle seriyaller üzerine konuşmakta, tartışmaktadır. Sonia M. Livingstone da soap operaların düzenli izlenmesi arttıkça, bu yapımların izleyiciler arasında konuşulma oranının yükseldiğini saptamıştır. Livingstone, soap operalarda temsil edilen olayların başka insanlarla konuşmak ve bu seriyaller aracılığıyla diğer insanlara kendi kanaatlerini açıklamak için izleyici tarafından kullanıldığını belirtmiştir.²³⁹

²³⁹ Sonia M Livingstone, "Why People Watch Soap Opera: An Analysis of the Explanations of British Viewers", *European Journal of Communication*, 3, 1989, s.73 . Ayrıca bakılabilir: Dorothy Hobson, "Women Audiences and the Workplace", der. Mary Ellen Brown, 1990, a.g.e. ss. 61-71 ; Mary Ellen Brown,

TABLO XXXVIII: Arkası Yarın Seriyallerini İzleme Sıklığı ve İzledikten Sonra İkinci Bir İletişim Sürecinin Oluşması Arasındaki İlişki

Arkası Yarın Seriyallerini İzleme Sıklığı	İkinci İletişim Sürecine Katılıyor	Katılmıyor
Hafif İzleyici	%24	%23
Yoğun İzleyici	%41	%12
Satır Toplam Yüzdeleri	%66	%35

Chi-Square: 7.57055 SD:1 .Anlamlılık:.0059

Çalışmanın bu noktasında Arkası Yarın seriyallerinin izleme anında izleyicilerin yorumlamaya duydukları gereksinimi de belirtmekte yarar var.²³⁹ Arkası Yarın seriyallerini yorumlama gereksinimi duyan izleyici oranı % 40 iken, duymayanların oranı ise % 60'dır. Arkası Yarın seriyallerini yorumlama gereksinimini eğitim ve gelir düzeyleri, işte çalışma durumu, Arkası Yarın seriyallerini izleme sıklığı gibi değişkenler ve öğüt alma durumu etkilemektedir.

aa. Eğitim Düzeyi ve İzleyicinin Arkası Yarın Seriyalleri Yorumlama Gereksinimi Arasındaki İlişki

Kadın izler-kümenin eğitim düzeyi düştükçe, Arkası Yarın seriyallerinde meydana gelen olayları, karakterler arasındaki ilişkileri yorumlama gereksinimi artmaktadır. Tablo XXXIX'da eğitim

"Motley moments: Soap Operas, Carnival, Gossip and the Power of Utterance", y.a.g.e.,1990, ss. 183-198

²³⁹ Arkası Yarın seriyallerini izlerken yorumlama duyulan gereksinim, izleyicinin izleme anında seriyalde meydana gelen bir olayı ya da süregiden bir olaydaki gelişimi, karakterlerin tutum ve davranışlarını anlamaya yönelik olarak, hem kendisi ile, hem de çevresiyle girdiği ilişkiyi ifade eder.

düzeyinin Arkası Yarın seriyallerini yorumlama gereksinimine etkisi görülmektedir.

TABLO XXXIX: Eğitim Düzeyi ve Arkası Yarın Seriyallerini İzlerken Yorum Yapma Gereksinimi Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi	Yorumlama Gereksinimi Duyanlar	Duymayanlar	Sütun Toplam Yüzdesi
Alt	%18	%14	%32
Orta	%10	%14	%24
Üst	%12	%32	%44
Satır Toplam Yüzdesi	%40	%60	%100

Chi-Square:6.51831

SD:2

Anlamlılık:.0384

bb. Gelir Düzeyi ve İzleyicinin Arkası Yarın Seriyallerini Yorumlama Gereksinimi Arasındaki İlişki

Tablo XXXX'da da görülebileceği üzere, araştırmamızda, gelir düzeyi yükseldikçe, kadın izleyicilerin Arkası Yarın seriyallerini yorumlamaya duydukları gereksinimin azaldığı saptanmıştır.

TABLO XXXX: Gelir Düzeyi ve Arkası Yarın Seriyallerini İzlerken Yorum Yapma Gereksinimi Arasındaki İlişki

Gelir Düzeyi	Yorumlama Gereksinimi Duyanlar	Duymayanlar
Alt	%18	%17
Orta	%19	%31
Üst	%3	%12
Satır Toplam Yüzdeleri	%40	%60

Chi-Square: 7.34524

SD:3

Anlamlılık: .0677

cc. İşte Çalışma Durumu ve İzleyicinin Arkası Yarın Seriyallerini Yorumlama Gereksinimi Arasındaki İlişki

Kamu alanında çalışanlar Arkası Yarın seriyallerini izledikten sonra, seriyalde meydana gelen olayları tartışma gereği duymamaktalar. Bunun nedeni de işte çalışan kadınların "hafif" izleyici olmalarıdır. Çalışmayan kadınlar "yoğun" izleyici olduklarından, Arkası Yarın seriyallerini izledikten sonra olayları ve gelişmeleri yorumlama ihtiyacı içine girmektedirler. (Tablo XXXXI) Medeni durum ise kontrol değişkeni olarak alındığında, evli-işte çalışmayan kadınların, bekarlara göre Arkası Yarın seriyallerini daha fazla yorumlama gereği duydukları anlaşılmıştır. Yoğun izleyicilerin duydukları bu gereksinim Arkası Yarın seriyallerinin anlatı yapısının bir özelliğine de benzemektedir. Arkası Yarın seriyallerinin karakterleri başlarına gelen olayları, olay sonrası uzun uzun düşünmekte, karşılaştığı sorunun çözümü için dostlarına başvurmakta, bu arada başından geçenleri bir de onlara aktarmaktadır. Karakterin çevresindeki insanlar da, bu olayın yorumunu kendi aralarında ayrıca yapmaktadırlar. Yoğun izleyiciler

de bu seriyalleri izledikten sonra, seriyaldeki karakterlere benzer şekilde davranmaktadırlar.

TABLO XXXXI: İşte Çalışma Durumunun Arkası Yarın Seriyallerini Yorumlama Gereksinimine Etkisi

İş Durumu	Yorumlama Gereksinimi	Duymayanlar
İşte çalışıyor	%8	%90
Çalışmıyor	%32	%30
Satır Toplam Yüzdeleri	%40	%60

Chi-Square: 9.16808 SD:1 Anlamlılık:.0025

dd. Arkası Yarın Seriyallerini İzleme Sıklığı ve Seriyalleri Yorumlama Gereksinimi Arasındaki İlişki

Yoğun izleyiciler, yaşamlarında önemli bir yere sahip olan Arkası Yarın seriyallerini gerek izlerken, gerekse izledikten sonra, tartışma ve iyice kavrama gereğini duymaktadırlar.²⁴⁰ Fakat burada ilgi çekici bir nokta, yoğun izleyicilerin Arkası Yarın seriyallerini izlerken çevrelerinde seriyali konu edinmeyen bir iletişim sürecinin varlığından hoşlanmadıklarının saptanmasıdır. 11 nolu kadın izleyici seriyalleri yorumlama gereksinimi şu şekilde açıklıyor:

11 nolu kadın izleyici: " ... Bence Hayat Ağacındaki Sam çok akıllı bir kız. Onu çok beğeniyorum. Etrafımdakilerde öyle. Yalan Rüzgarının ise konuları çok ilgi çekici. Hayat ağacında konular çok hızlı değişiyor. Bu nedenle arkadaşlarla olayların nasıl geliştiğini, değiştiğini açıklıyoruz....

²⁴⁰ Arkası Yarın seriyallerini yorumlama gereksinimi duyan hafif izleyiciler % 13, yoğun izleyiciler %27 oranında iken, yorumlama ihtiyacı olmayan hafif izleyiciler % 34, yoğun izleyiciler 9 26 oranında bir dağılım göstermektedir. % 95 güvenirlilik derecesinde Arkası Yarın seriyallerini izleme sıklığı ve yorumlama gereksinimi arasındaki ilişkinin değerleri, Chi-Square:5.62692, SD:1 ve Anlamlılık: .0177'dir.

Hayat ağacını izlerken bazen kendi kendime konuşuyorum: "Olmadı Chantall!", "Bak Martin yine Düzin'e oyun hazırlıyor.", "Sam dikkat et!" diyorum. Yalan Rüzgarını izlerken, çevrem beni rahatsız etmemeli, aksi halde konuşmaları kaçırıyorum. Dizilerin sürekli izleyicisi olduğum için kaçırmıyorum. İnsan emekli olunca zaten başka ne yapsın? Eğer bir nedenle bölüm kaçırsam, kaçanları da komşularımdan öğrenirim. Bu dizilerden insan pratik bilgilerde ediniyor. Yalan Rüzgarında ki Laureen'i çok karasız buluyorum. Hiç birşeye karar veremiyor. Bir bakıma dengesiz. Sorduklarımda Laureen'i anlamıyorlar. Nikki bence, o dizideki en hoş kimse. Ailesi için ne fedakarlıklar yapıyor. Doğru ve yanlış davranışları bu dizilerde görmek mümkün..."

ee. Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma Durumu ve Arkası Yarın Seriyallerini Yorumlama Gereksinimi Arasındaki İlişki

Arkası Yarın seriyallerini izlerken yorumlama gereği duymayanların, bu seriyallerden herhangi bir bilgi ya da öğüt de almadıkları saptanmıştır. Tablo XXXXII'de bu saptama görülebilir.

TABLO XXXXII: Arkası Yarın Seriyallerinden Öğüt Alma Durumu ve Seriyallerin Yorumlanması Arasındaki İlişki

Yorumlama	Öğüt Alan	Almayan
Gereğini Duyanlar	%24	%16
Duymayanlar	%15	%45
Satır Toplam Yüzdeleri	%39	%61

Chi-Square: 12.35813 SD:1 Anlamlılık:.0004

g. Arkası Yarın Seriyallerinin Kadın İzler-Küme Üzerinde Bağımlılık Etkisi Yaratması

Arkası Yarın seriyallerini düzenli izleme arttıkça, izleyici ve seriyal arasındaki etkileşim ile ortaya çıkan bağımlılık ilişkisinin de arttığı, çalışmanın bir denencesi olarak öne sürülmüştü. Bu denence, Arkası Yarın seriyallerinin bir bölümünü izleyemediği zaman kadın

izler-kümenin, bu duruma gösterdiği tepkiyi ölçen bir soru ile doğrulanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak yoğun izleyicilerin Arkası Yarın seriyallerinin bir bölümünü kaçırdıklarında, “sinirlenip, üzüldükleri” ve kaçırılan bölüm hakkında bilgi edinmeye çalıştıkları saptanmıştır. Hafif izleyiciler ise Arkası Yarın seriyallerinin bir bölümünü kaçırmaya aldırmamaktadırlar. Bu saptamada, hafif izleyicilerin Arkası Yarın seriyalleri anlatı yapısının “olayları sürüp-giden diyaloglar aracılığıyla tekrarlama” özelliğinin farkında olduklarının bir göstergesidir. Kadın izler-kümenin Arkası Yarın seriyallerinin bir bölümünü kaçırdıkları tepki ile seriyalleri izleme sıklığı arasındaki ilişki Tablo XXXIII’de görülebilir. Eğitim düzeyinin de Arkası Yarın seriyalleri izlenemediği zaman gösterilen tepkiyi etkilediği anlaşılmıştır.²⁴¹ İzleyicinin eğitim düzeyi yükseldiğinde, Arkası Yarın seriyalleri izleyemediği zaman gösterdiği tepki azalmaktadır yani eğitim düzeyi yüksek olan kadınlar Arkası Yarın seriyallerine daha az bağlanmakta, izleme alışkanlıkları düzenli bile olsa herhangi bir nedenle bu seriyalleri izlemekten daha çabuk vazgeçebilmektedirler. Aynı zamanda yüksek eğitilmiş kadınlar, Arkası Yarın seriyallerinin daha önce belirtilen anlatı yapısı özelliğinin farkındadırlar.

TABLO XXXIII: Arkası Yarın Seriyallerini İzleme Sıklığı ve İzleyemediği Zaman Gösterdiği Tepki Arasındaki İlişki

Tepkiler	Bilgi Edinmeye Çalışıyor	Üzülüyor	Tepkisi Yok	Yanıt Yok
Hafif İzleyici	%12	%11	%32	%2
Yoğun İzleyici	%9	%28	%15	%1
Satır Toplam Yüzdeleri	%11	%39	%47	%3

²⁴¹ Arkası Yarın seriyallerini izleyemediği zaman izleyicinin gösterdiği tepki, izleyicinin eğitim düzeyi ile ilişkilidir. Bu ilişkinin % 95 güvenirlilik derecesinde değerleri, Chi-Square: 25.68850, SD:16 ve Anlamlılık: .0586’dır.

Chi-Square:18.59948

SD:5

Anlamlılık:.0023

Sormacada kadın izleyicilere, Arkası Yarın Seriyallerinin bir bölümünü kaçırdığında hangi yollarla kaçırılan bölüm hakkında bilgi edinmeye çalıştığı sorusu yöneltildi. İzleyicilerin % 32'si kaçırılan bölüm hakkında bilgi edinmeye gereksinim duymadıklarını, % 9'u yazılı ve görsel malzelerden yararlandıklarını, % 50'si yüzyüze iletişim aracılığıyla bilgi edindiklerini, % 5'i diğer kaynaklardan yararlandıklarını belirtmişlerdir. % 4 ise bu soruya yanıt vermemiştir. Hiç kuşkusuz eğitim ve gelir düzeyi, Arkası Yarın seriyallerinin izlenemeyen bölümü hakkında bilgi edinme yollarını etkiliyor. Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe, izlenemeyen bölüm hakkında bilgi edinme gereksinimi duyulmuyor. Fakat kadın izleyicinin eğitim düzeyinin düşük olduğu durumlarda, daha öncede belirtildiği gibi Arkası Yarın seriyallerini izleme sıklığı da düşük eğitimli izleyicilerde yüksek olduğu için, izlenemeyen bölümde neler olup bittiğini öğrenme ihtiyacının duyulduğu saptanmıştır. Yalnız burada eğitim düzeyi kadın izleyicinin hangi iletişim sürecine katılıp, bilgi gereksinimini gidereceğini belirlemektedir. Alt eğitim düzeyine sahip kadınlar yüzyüze iletişim kaynaklarından (komşular, arkadaşlar, ailenin diğer üyeleri vb.) yararlanırlarken, eğitim düzeyi yükseldikçe, gelir düzeyinin artmasına koşut olarak yazılı ve görsel iletişim araçlarından yararlanma oranı da artmaktadır. ²⁴²

D. ARAŞTIRMANIN BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Arkası Yarın seriyallerinin düzenli kadın izler-kümesi üzerine yapılan hem nicel, hem nitel araştırmada, kadın izleyicilerin bu televizyon program türünü nasıl algıladıkları, bu yapımların onların yaşamlarındaki yerinin ne olduğu ve neden izlendikleri gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bulguları bir araya toplandığında şu sonuçlara varılmıştır:

²⁴² Eğitim düzeyinin Arkası Yarın seriyallerinin bir bölümü kaçırıldığında, bilgi edinme tarzlarını etkilesini gösteren değerler şunlardır: Chi-Square: 14.85962, SD: 6 ve Anlamlılık: .0214

Televizyonda yayınlanan gündüz seriyalleri, kadın izlerkürenin gündelik yaşam pratikleri ve ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Arkası Yarın seriyallerini izleme ediminin özünde "dinlenmek ve içinde yaşanan dünyanın/ortamın sorunlarından kaçma/uzaklaşma" isteği yatsa bile; gündüz seriyalleri, izlerkürmesine toplumsal yaşam ve insan ilişkileri hakkında imgeler sunmakta ve böylece gizli bir eğitim aracı işlevi görmektedir. Arkası Yarın seriyalleri metinleri ile izleyiciler arasında kurulan ilişkiden "eğitsel bir sonucun" çıkarılmasının nedenlerinden biri, bu yapımların toplumsal ilişkileri kurgulayışlarının izleyiciler tarafından "gerçeğe en benzer olarak" alımlanmasıdır. Ayrıca Arkası Yarın seriyallerinde sürekli meydana gelen olayların diyaloglar aracılığıyla tekrar edilmesi, karakterler arasında aktarılması, sözlü kültür geleneğininin, görsel-işitsel kültür döneminde yeniden kurularak, yaşayan bir şeklidir.²⁴³ Arkası Yarın seriyallerinin bu anlatı özelliği ise sözlü kültür geleneğiyle, gündelik yaşamlarında daha içiçe olan kadın izleyicilerin, seriyalleri izleme tercihlerini olumlu yönde etkilemektedir.

"Hakim okuma" ile Arkası Yarın seriyallerinin metinleri okunduğunda, içeriklerinin "patriarşik" örüntüsü görülmektedir. Fakat, kadın izleyiciler "uzlaşmalı" okuma pratiklerini geliştirdikleri ölçüde, bu metinler kadın hareketleri söylemi doğrultusunda evrilmeye hazır bir potansiyele sahiptirler.²⁴⁴ Janice Radway,

²⁴³ Televizyon program türlerinin, çağdaş toplumlarda sözlü kültür ürünleri haline gelmesini tartışan çalışma için bakınız: Yusuf Kaplan, "Öykü Anlatma ve Mit Üretme Aracı Olarak Televizyon", **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, der. ve çev., Yusuf Kaplan, Kayseri, Rey, 1991, ss. 115-139

²⁴⁴ Janice Radway, *Reading Romance* çalışmasında, sevda romanı okuyan kadınların, okuma edimleri sonucunda kendilerine olan güvenlerinin arttığını öne sürmüştür. Ayrıca Radway, bu romanların kadın kahramanları öykülerinin odak noktası yapmasının feminist bir öykü çatısı için olanak yarattığını belirtmektedir. Sevda romanlarında, Arkası Yarın seriyallerinde olduğu gibi, kadın-erkek ilişkisi erkeğin kadın kahraman üzerindeki egemenliği üzerine temellenmektedir. Fakat her iki kurmacanın sonunda, erkek kahraman kadın kahramanın lehine "dişileştirilmektedir". Sert, hissiz ve maço karakterli erkek, kadın kahramanın uğraşısı sunucu bir takım duygusal özellikler kazanmaktadır. İşte bu noktada Arkası Yarın seriyallerin "erkek egemen toplumsal cinsiyet tanımlarını" dönüştürme potansiyeli ortaya çıkar. Aslında "kadına ait" olarak, özellikle patriarşik toplum yapılarında hor

kadınlara yönelik popüler kültür ürünlerinin feminist siyasa nasıl katkıda bulduklarını ve bulunabileceklerini şu şekilde açıklamaktadır: ²⁴⁵

"Sevda romanları gibi kitle kültürünün bazı biçimleri, bazen kadının kişiliğini sessizleştiren ve sessizleştirilmiş kadın öznelliğini inşa eden patriarşik kültürün araçları olarak görülmektedir. Eğer bu doğruysa, alternatif bir kadın söyleminin geliştirilmesi için hiçbir umut yoktur. Fakat aynı zamanda, alternatif kadın söylemini geliştirmek olanaklıdır, çünkü bu metinlerin patriarşik yüzeyleri, "gönülsüz olarak kabul edilene" karşı bu biçimlerin kadın izleyicilerin yorumlamalarına ve böylece patriarkal göstergelerin pratiklerine direnme olanağı veren kadına ait alt-metinleri gizler. "

Son 'kerte de ise, Arkası Yarın 'seriyalleri patriarşiye karşı olası muhalefeti evcilleştirmektedir. Bu evcilleştirmenin göstergeleri ise, seriyallerin izleyici kadınlar üzerinde bağımlılık yetkisi yaratmaları ve onları boş zamanlarında, kamusal alan yerine özel alana kapatmalarınıdır.

görülen özelliklerin ve değerlerin (duygusallık, sevecenlik, bağlılık, dayanışma vb.) "insana ait" olduğu görülebilir. John Fiske, 1989, a.g.e., s.70 ve ayrıca bakılabilir: Aydın Uğur, "Kitle Kültürü: Kızmadan Önce Anlamak", **Keşfedilmemiş Kıta: Günlük Yaşam ve Zihniyet Kalıplarımız**, İstanbul, İletişim, 1991, ss.107-114

²⁴⁵ Janice Radway, 1986, a.g.m., s.93

V. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gündelik yaşamın bir parçası haline gelen televizyon izler-küme üyeleriyle birebir etkileşime girmektedir. Televizyonun izleyici ile kurduğu bu ilişki, "izleyici etkinliği" başlığı altında sorunsallaştırılan tartışmalar ile ele alınmaya başlamış, izleyicilerin televizyon mesajlarını alırken/metinleri okurken, mesajlara öznelliğini katdığı, bu öznellik aracılığıyla metinleri alımladığı savı da "Alımlama Çözümlemesi" yönteminin iletişim araştırmaları alanında uygulanmasını gündeme getirmiştir. Liberal-Çoğulcu yaklaşımda, izleyici etkinliği savını destekleyen "Kullanımlar ve Doyumlar Araştırmaları"nın, iletişim sürecini işlevsel bir bakış açısı ile sadece gereksinimlerin giderilmesine yönelik olarak görmesinden doğan kısıtlılığın farkına 1980'lerle beraber varılmış; Eleştirel Yaklaşımların bünyesinde doğan, Alımlama Çözümlemesi yöntemi izleyici araştırmalarında giderek taraftar bulmuştur. Kitle iletişim sürecinin gönderici-mesaj ve alıcı öğelerini çizgisel bir model halinde tasarlayan Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımının tersine, Alımlama Çözümlemesi izleyiciyi bir özne olarak, iktidar ve egemenlik ilişkilerinin temellendiği gerçek yaşam pratiklerinin etkilediği okuma edimleri ile birlikte ele alır. Televizyon izleme, Alımlama Çözümlemesinde edilgin bir eylem değildir; alımlayıcı/izleyici, kaynak tarafından kodlanarak gönderilen mesajdan kendi anlamını üretmektedir. Alımlama Çözümlemesi, izleyiciyi "üretici" olarak iletişim süreci içinde yeniden konumlandırmaktadır. Bu izleyici araştırmaları yönteminde, izleyicinin alımlama ediminin sosyo-ekonomik temelleri olduğuna dikkat çekilmesine rağmen; şu ana kadar yöntemin uygulanması ile yapılan çalışmalarda izleyicinin "tarihsel ve toplumsal bir konuma" yerleştirilemediği ve çoğunlukla ancak "toplumsal cinsiyet" olarak "somutlaştırılabildiği", yöntemin belirtilmesi gereken önemli bir kısıtlılığdır. Ayrıca "derinlemesine görüşme" ya da "katılımlı gözlem" teknikleri ile yapılan nitel araştırmanın nicel verilerle de desteklenmesi gerekmektedir.

Arkası Yarın seriyallerinin kadın izler-kümesinin, seriyallerle gündelik yaşantılarında kurdukları ilişkinin irdelendiği çalışmamızda, Arkası Yarın seriyallerinin kadın izleyicilerin bir "yorumlayıcı topluluk birimi" oluşturdukları düşüncesinden yola çıkılmıştır. Yorumlayıcı topluluk üyeleri, farklı sosyo-ekonomik statülere sahip olabilirler. Onları yorumlayıcı topluluk üyesi kılan, bir kitle iletişim metnini yorumlarken, ortak değerleri paylaşmaları ve benzeri toplumsal ve psikolojik gereksinimleri televizyon metinleri aracılığıyla tatmin etmeye çalışmalardır. Yalnız "yorumlayıcı topluluğun" da güvenilir bir analitik kavram olmadığını, televizyon yapım türlerinin, belli bir yorumlayıcı topluluğun üyesi olan izleyici tarafından yorumlanmasını incelerken belirtmek gerekiyor. Ancak televizyon yapımlarının alımlanması ve yorumlanmasına ilişkin kültürlerarası karşılaştırmalı çalışmalar yapıldığında, bu kavram daha somut ve geçerli bir zemine yerleştirilebilir.²⁴⁶ Ayrıca bir yorumlayıcı topluluğun üyesi olarak izleyicinin, televizyon yapımları ile girdiği ilişkinin Alımlama Çözümlemesi aracılığıyla incelenmesi, psikoanalitik yöntemle desteklenmelidir. Böylelikle izleyicinin televizyonu kullanma, yapım içeriklerini tüketme nedenlerinin gerisinde yatan psişik gereksinimler ortaya çıkartılabilir. Kadın izleyicilerin Arkası Yarın seriyalleri ile kurdukları ilişkinin incelendiği araştırmamızda, bu yöntemde uygulanmasının, gündüz seriyallerinin izlenme nedenlerinin ortaya çıkartılmasında yardımcı olabileceği anlaşılmıştır. Ayrıca nicel araştırmanın bulguları, hem Alımlama Çözümlemesinin, hem de psikoanalitik yöntemin uygulanmasıyla elde edilen verilerle daha iyi değerlendirilebilecektir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Arkası Yarın seriyallerinin anlatı örüntüsü irdelendiğinde, anlatıların kadın kahramanlar üzerinde odaklandığı, olayların gelişim süreçlerinin sonunda maço-erkek kahramanın zaman içinde evcilleştirilip, kadın kahraman

²⁴⁶ Örnek nitelikteki çalışmalar için bakınız: Elihu Katz ve Tamar Liebes, "Once Upon a Time in Dallas", *Intermedia*, V:12, N:3, 1984, ss. 28-32 ; Elihu Katz, Tamar Liebes, Sumiko Iwao, "Neither Here Nor There: Why Dallas Failed in Japan?", *Communication*, V:12, 1991, ss. 99-110 ; Jostein Grisprud, "Toward A Flexible Methodology in Studying Media Meaning: Dynasty in Norway", *Critical Studies in Mass Communication*, V:7, N:2, 1990, ss. 117-128

tarafından "kazanıldığı" görülmüştür. Bu saptama sonucunda sorulması gereken soru, "erkek kahramanların kadınlar tarafından evcilleştirilmelerinin" doğru olup-olmadığıdır. Kadın izleyicilerin bu yapımları izleme edimlerinin, patriarkal toplumsal ilişkilerin değişmesine somut bir etkide bulunup bulunmadığının da tartışılması gereği çalışmanın sonunda ortaya çıkmıştır. Kadın izleyicilerin patriarkal ilişkileri gündüz seriyalleri aracılığıyla değiştirebilecekleri en yakın alan, bu ilişkinin somutlaştığı en küçük toplumsal birim ailedir. Bu nedenle aile içinde televizyon kullanımı, televizyon yapımlarının içeriklerinin tüketilme nedenleri ve bu nedenlerin toplumsal cinsiyete (kadın olma durumuna) göre farklılaşması, televizyonun içeriğinin kullanılmasının aile bireyleri ve bireyler aralarındaki ilişkiler üzerinde doğurduğu etkilerin Türkiye'de uzun erimli bir araştırma ile incelenmesi gerekmektedir.²⁴⁷

Çalışmamızın sorunsalına geri dönecek olursak, Arkası Yarın seriyallerinin fantezi dünyasının, kadın izleyicilere gündelik yaşamlarında ne gibi olanaklar sağladığı sorusuna, şu yanıt verilmiştir: Patriarkal toplumsal ilişkiler içerisinde kendisinin ve hemcinslerinin başka türlü de konumlanabileceğini, kadın-erkek ilişkilerinde hep "avlanan" konumunda olan kadınların "avcı" da olabileceklerini seriyallerde gören kadın izleyici, patriarşik dünyanın dışında bırakılan "öteki dünyayı" tanımaktadır. Bu "öteki dünyayı" tanıma, kadın izleyicinin annelik, eşlik gibi rollerinin değişmesinde etkide bulunmaktadır. Türkiye çapında kullanımının yaygınlık kazanması 1970'li yılların sonunu bulan televizyon ile birlikte çocuklarını büyüten anneler, artık çocuklarına özellikle kızlarına, öncelikle evlenmeyi, yuva kurmayı değil, meslek sahibi olmayı ve ekonomik olarak kendine yetmeyi öğütlemektedirler.

²⁴⁷ Sonia M. Livingstone, kadın ve erkek izleyicilerin televizyon anlatılarını alımlamadaki farklılıklarını incelemiş ve farklılığın temel nedenini toplumsal cinsiyet etkenine bağlamıştır. Türkiye'de "oturma odalarında kitle iletişim araçlarının kadın ve erkek tarafından kullanımını" ele alacak bir araştırma için Sonia M. Livingstone'un çalışması yol gösterici olabilir. Bakınız: Sonia M. Livingstone, "Interpreting a Television Narrative: How Different Viewers see A Story", *Journal of communication*, V:40, N:1, 1990, ss. 72-85

Gündüz seriyallerinin birinci ve temel işlevinin eğlendirme ve dinlendirme olduğu araştırmamızda bulgulanmıştır. Fakat seriyallerin bu birinci işlevinin yanısıra, kadın izleyiciler için önemli bir eğitsel işlevin de olduğu saptanmıştır. Bu işlevin varlığı da kadın hareketlerin siyasaları için, Türkiye’de üretimi gerçekleştirecek benzeri bir yapıda toplumsal kadın-erkek ilişkilerini yeniden tanımlama da bir fırsat yaratmaktadır. Kadın hareketleri, öncelikle “kadınlara yönelik program türleri”nde ki toplumsal cinsiyet ve rol ilişkilerine ait tanımlar ile sunumları nasıl değiştirebilecekleri sorusunun yanıtını vermek için, içerikleri üreten endüstriye ve oradaki ilişkilere, kısacası ekonomi-politiğe bakmalıdırlar. Çalışmamızda gündüz seriyallerinin Türkiye’de üretilmemesi nedeniyle, üretim sürecine ve endüstrideki ilişkilere bakılmamış, sadece bu yapımların anlatı örüntüsünün özellikleri tartışılmıştır. Televizyon program türlerinin etkin kadın izleyici tarafından alımlanması sürecini irdelemek isteği ile yapılan araştırmada, bundan sonra alanda yapılacak çalışmalara kaynaklık etmek de amaçlanmıştır. Sonuç olarak, popüler kültür ürünleri olan televizyon yapımlarına ilk elde feministler daha iyimser bir bakış açısı ile yaklaşmalı, bu ürünleri hangi şekillerde “kadın için” evirebileceklerini tartışmalıdırlar.

Bu çalışmada gündüz seriyallerinin, kadın izleyicileri kocalarına ya da daha genel bir deyimle “aileye” karşı başkaldırmaya doğrudan çağırdıkları iddia edilmemiştir.²⁴⁸ Bu çağrı dolayımlanmış ve “sivrilikleri yumuşatılmıştır”.²⁴⁹ Popüler kültür ürününün doğasında olan özellik, bu yapımlarda da vardır: Varolan toplumsal ilişkilere karşı direnme ve sonuçta uzlaşma... Kadın izleyici seriyalleri izledikten sonra yaşadığı koşulları değiştirme yönünde açık bir girişimde bulunmamaktadır. Fakat bu yapımları

²⁴⁸ Janice Radway’de son kertede kadın tüketicilere yönelik popüler kültür ürünlerinin sistemi yani patriarşi ideolojisini yeni bir güç kazandırarak yeniden kurduğunu kabul eder. Fakat Radway’e göre (1986) bu ürünlerin sonunda maço erkeğin dişileştirilmesi patriarşi ideolojisinin bir başarısızlığıdır. Aktaran: Cathy Schwichtenberg, *Critical Studies in Mass Communication*, V:6, N:2, 1989, ss. 203-208

²⁴⁹ Mary Ellen Brown, “Consumption and Resistance: The Problem and Pleasure”, 1990, a.g.e., ss. 201-210

izlemek için “özel-kendine ait bir zaman” ayırmaya çalışması, ailesinin seriyalleri izlerken kendisini rahatsız etmemesini istemesi, yeni toplumsal ilişkiler kurmak ya da varolan toplumsal ilişkilerini geliştirmek için seriyalleri sohbet konusu yapması, seriyallerdeki bir takım tutum ve davranış kalıplarını benimsemesi gibi olgular, kadın izleyicinin içinde bulunduğu koşulları değiştirme yönünde yaptığı küçük müdahalelerin göstergeleridir.

EK-I:**Kadın İzler-Kümeye İlişkin Sosyo-Ekonomik Veriler****TABLO V: Arkası Yarın Seriyallerinin Kadın-İzler Kümesinin Gelir Düzeyleri**

Gelir Düzeyi	Dağılım
1.000.000 ve altı	%35
1.000.000-2.000.000	%30
2.000.000-3.000.000	%20
3.000.000 ve üstü	%14
Yanıt Vermeyenler	%1

TABLO VI: Kadın İzleyicilerin Oturdukları Semtlerin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir Düzeyine Göre Semt	Dağılım
Üst Gelir Düzeyinin Yaşadığı Semtler	%41
Orta Gelir Düzeyinin Yaşadığı Semtler	%24
Alt Gelir Düzeyinin Yaşadığı Semtler	%35

TABLO VII: Kadın İzleyicilerin Yaşlarının Dağılımı

Yaş	Oran
20 ve altı	%13
21-29	%38
30-39	%19
40-49	%14
50 ve üstü	%16

TABLO VIII: Kadın İzleyicilerin Eğitim Düzeyleri

Eğitim Düzeyi	Dağılım
Hiç Eğitim Görmemiş	%5
İlkokul	%18
Ortaokul	%9
Lise ve Dengi	%24
Üniversite	%44

TABLO IX: Kadın İzleyicilerin Medeni Durumu

Medeni Durum	Oran
Bekâr	%38
Evli	%57
Dul ya da Ayrı	% 5

TABLO X: Kadın İzleyicilerin Kamu Alanında Rollerinin Olup Olmadığı

Kamu Alanında Rollerini Olanlar	Kamu Alanında Rollerini Olmayanlar
%38	%62

TABLO XI: Kamu Alanında Rollerini Olmayan Kadınların Özel Alanındaki Rollerini

Ev Kadını	Emekli-Ev kadını	Öğrenci
%71	%11	%18

TABLO XII: Kamu Alanında Rol Sahibi Olan Kadınların (%38) Üzerinden Meslekleri

Meslek	Dağılım
Devlet Memuru	%16
İşçi	%6
Profesyonel	%9
Serbest Meslek	%5
Yanıt Vermeyenler	%1

TABLO XIII: Kamu Alanında Rol Sahibi Kadınların İş İlişkisinin Konumları

Konum	Dağılım
Mesleklerinde "yönetici"	%83.8
Mesleklerinde "yönetici"	%16.2

TABLO XIV Evli Kadınların Çocuk Sahibi Olup-Olmamaları (%62 üzerinden)

Çocuk Sahibi Olanlar	Olmayanlar
%55	%17

TABLO XV: Evli Kadınların Kocalarının Mesleği (%62 üzerinden)

Kocaların Mesleği	Dağılım
Devlet Memuru	%37.2
Serbest Meslek	%14.5
Profesyonel	%16.1
İşçi	%14.5
Emekli	%16.1
İşsiz	%1.6

TABLO XVI: Boş Zaman Etkinlikleri *

Boş Zaman Etkinlikleri	Dağılım
Ev içi (evle ilgili)	%41
Ev dışı	%26
Kültür-Sanat	%27
Yanıt vermeyenler	%6

TABLO XVII: Kadın İzleyicilerin Kitap Okuma Alışkanlıkları

Kitap Okuma Alışkanlığı	%63
Kitap Okuma Alışkanlığı	%36
Yanıt vermeyenler	%1

TABLO XVIII: Okunan Kitap Türleri ** (% 63'ünün)

Kitap Türü	Dağılım
Macera	%16.0
Polisiye	%10.0
Bilim-Kurgu	%8.4
Sevda Romanı	%15.1
Klasikler	%19.5
Kültür-Sanat	%21.0
Gazete, dergi vb.	%6.0
Mesleki	%1.5
Çocuk bakımı vb.	%2.5

* Araştırmaya katılan kadınların boş zaman etkinliklerinin ayrıntılı dökümü ise şu şekildedir: % 9.0 ev işi yapmak, % 3.0 spor yapmak, % 7.0 sinema ve tiyatroya gitmek, % 3.0 bilmece ve bulmaca çözmek, % 32.0 dikiş ve nakış işlemek, % 16.0 gezmeye gitmek, % 8.0 müzik dinlemek, televizyon izlemek, % 16.0 kitap okumak, % 6.0 yanıt vermemiştir.

** Sormacaya katılan kadınlar okunan kitap türleri sorusuna birden fazla yanıt vermişlerdir. Kadın izleyicilerin sadece % 63'ü kitap okuma alışkanlığına sahiptir. Kadın izleyicilerin % 42'si (27 kişi) bir tür kitap okuma alışkanlığına sahip , iki tür kitap okuma alışkanlığına sahip olanlar % 33 (20 kişi) ve üç tür ve fazlasını okuyanlar ise %25 (14 kişi) dir.

EK-II**SORMACA :****TELEVİZYON GÜNDÜZ SERİYALLERİ VE ETKİN KADIN İZLER KÜMESİ**

1. -Cinsiyet:Kadın () Erkek ()
- 2.Yaş: () 20 yaş ve küçük
() 21 ve 29
() 30 ve 39
() 40 ve 49
() 50 ve fazla
3. Eğitim Düzeyi () İlkokul
() Ortaokul
() Lise
() Üniversite
() Yüksek lisans ve üstü
() Hiçbiri
- 4.Ailenin Durumu () 500.000 ve az
() 500.000 - 1.000.000 arasında
() 1.000.000 - 2.000.000 arasında
() 2.000.000 - 3.000.000 arasında
() 3.000.000 ve fazla
5. Bir işte çalışıyor musunuz?
() Evet
() Hayır
- 6.Eğer bir işte çalışıyorsanız mesleğiniz nedir?
.....
.....
7. Eğer bir işte çalışıyorsanız iş yerinizde ki mesleki konumunuz nedir?
.....
8. Eğer bir işte çalışıyorsanız, ne zamandan ber çalışıyorsunuz?
.....
9. Hiç bir işte çalışmıyorsanız:
() Ev kadını
() Emekli () Öğrenci

10. Eğer emekli iseniz kaç yıldır emeklisiniz?
11. Medeni durumu:() Bekâr
 () Evli
 () Dul
 () Ayrı
12. Evli ise çocukları var mı?
 () Evet Kaç Tane?
 () Hayır
13. Eğer evli iseniz kocanızın mesleği nedir?

14. Oturduğunuz ev kendinize mi ait () , kiracı mısınız ()
 Yoksa lojmanda mı oturuyorsunuz?()
15. Günde ortalama kaç saat Televizyon izliyorsunuz?
 () 3 saat ve daha az
 () 4 ve 7 saat arası
 () 8 ve 14 saat arası
 () 15 ve 20 saat arası
 () 21 saat ve fazla
16. Mutfakta iş yaparken televizyon izleyebiliyor musunuz?
 () Evet
 () Hayır
17. Televizyonda yayınlanan Arkası Yarınlardan hangisini sürekli izliyorsunuz?
 () Hayat Ağacı
 () Yalan Rüzgarı
 () Kuğu
 () Küçük Hanım
 () Diğer
18. Bu dizileri hange sıklıkla izliyorsunuz?
 () Hergün-sürekli
 () Haftanın çoğu günü
 () Ara sıra
 () Haftada bir gün
19. Arkası Yarın nasıl izliyorsunuz?
 () Tek Başına
 () Ailenin diğer üyeleriyle
 () Komşularla birlikte
 () Arkadaşlarla

- () Eşiyle beraber
 () Diğer

20. Arkası Yarınların Bir bölümünü kaçırdığınız zaman, bu bölüm hakkında nasıl bilgi ediniyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

- () Bölümü izlemiş aile üyelerinden
 () Diziyi sürekli izleyen komşulardan
 () Gazetelerin TV.sayfalarını okuyarak
 () Kaçırdığım bölümü video kayıt cihazından izliyorum.
 () Dizinin bir bölümünü kaçırdığım zaman o bölüm hakkında bilgi edinme ihtiyacı duymuyorum.
 () Diğer
 () Hiç biri

21. Sürekli izlediğiniz bir Arkası Yarının bir bölümünü her hangi bir nedenle izleyemediyse, buna karşı nasıl bir tepki gösterirdiniz?

.....

22. Genellikle boş zamanınızda ne yaparsınız?

.....

23. Genelde televizyon izlerken başka bir işle uğraşır musunuz?

- () Evet
 () Hayır

24. Arkası Yarınları izlerken başka bir işle uğraşır musunuz?

- () Evet
 () Hayır

25. Eğer Arkası Yarınları izlerken bir işle uğraşıyorsanız, ne tür bir iş yapıyorsunuz?

.....

26. Arkası Yarınları izlerken birileriyle konuşuyor musunuz?

- () Evet
 () Hayır

27. Eğer diziyi izlerken birileriyle konuşuyorsanız, neler konuşuyorsunuz?

.....

 28. Arkası Yarınları çevrenizde ki kişilerle ya da ailenizle sohbet konusu yapıyor musunuz?

() Evet

() Hayır

29. Eğer Arkası Yarınları çevreniz ve ailenizle sohbet konusu yapıyorsanız, sohbetlerinizin konusunu neler oluşturuyor?

.....

.....

.....

30. Arkası Yarınları izleme nedeniniz sizce nedir?

.....

.....

31. Arkası Yarınlarda izlediğiniz bir karakteri çevrenizdeki kişilere benzetiyor musunuz?

() Evet

() Hayır

32. Çevrenizde Arkası Yarınlarda izlediğiniz karaktere huy olarak benzediğiniz bir kişi var mı?

() Evet

() Hayır

33. Siz kendinizi Arkası Yarınlarda ki bir karakterin yerine koyuyor musunuz?

() Evet

() Hayır

34. Arkası Yarınlarda meydana gelen olaylara sizce gerçek yaşamda rastlanılabiliyor mu?

() Evet

() Hayır

35. Arkası yarınları izlemek, gündelik yaşantınızın akışı içinde size "Nefes" alma imkanı sağlıyor mu?

() Evet

() Hayır

36. Sizce Arkası Yarınların televizyonda yayınlanan diğer dizilerden bir farkı var mı?

() Evet ise Bu Farklar Nelerdir

.....

() Hayır ise Neden Fark yok?

.....

37. Çevrenizin Arkası Yarınları izleme alışkanlığınız üzerine düşünceleri nelerdir?
.....
38. Eğer evli iseniz, kocanızın Arkası Yarınları izleme alışkanlığınız üzerine görüşü nedir?
.....
39. Kocanızın tutum ve davranışları bu dizileri izleme alışkanlığınızı etkiliyor mu?
.....
.....
40. Arkası Yarınlarda izlediğiniz olaylar size gerçekçi geliyor mu?
() Evet ise Neden.....
() Hayır ise Neden.....
41. Arkası Yarınlarda gördüğünüz bu olaylar sizce gerçek hayatta da gerçekleşebilir mi?
() Evet
() Hayır
42. Arkası Yarınlarda gördüğünüz bu olaylar sizce gerçek hayatta gerçekleşebilir mi?
() Evet
() Hayır
43. Arkası Yarınlardan her hangi bir öğüt alıyor musunuz?
() Evet
() Hayır
44. Eğer Arkası Yarınlardan bir öğüt alıyorsanız, bunlar neler?
.....
.....
45. Size karakterler mi yoksa olaylar mı sempatik geliyor?
() Karakterler
() Olaylar
() Diğer.....
() Hiçbiri
46. Kitap okuma alışkanlığınız var mı?
() Evet
() Hayır
47. Eğer kitap okuma alışkanlığınız var ise, ne tür kitap okumaktan hoşlanırsınız?
() Macera () Polisiye
() Bilim-kurgu () Sevda Romanları
() Klasikler () Kültür-sanat
() Diğer.....

AKYOLLU, Işık, **Etnometodolojik Yaklaşım ve Uygulaması Üzerine Bir Deneme**, Ankara, Hacettepe Ün., SBE., Sosyoloji ABD., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1988

ALEXANDER, Alison, "Adolescent's Soap Opera Viewing and Relational Perceptions", **Journal of Broadcasting and Electronic Media**, 29:3, 1985, ss.295-308

ALLEN, ROBERT C., "The Guiding Light: Soap Opera as Economic Product and Cultural Document", **American History-Amerikan Television**, der. John E. O'Connor, NY., Frederick Ungar Pub., 1983, ss.306-327

ALLEN, Robert C., "From Exhibition to Reception: Reflections on the Audience in Film History", **Screen**, 31:4, 1990, ss.347-356

ALLEN, Robert C., "Reader-Oriented Criticism and TV.", **Channels of Discourse**, der. R.C.Allen, Chapell Hill, Un. of North Carolina, 1987, ss.74-112

ALLEN, Robert C., "TV. Drama", **TV: The Critical View**, der. Horace Newcomb, NY., Oxford Un. Press, 1982, ss.89-121

ALLEN, Robert C., **Speaking of Soap Operas**, Chapell Hill, Un. of North Carolina, 1985

ALLOR, Martin, "Theoretical Engagements", **Critical Studies in Mass Communication**, 5:3, 1988, ss.251-254

ALLOR, Martin, "Relocating the Site of Audience", **Critical Studies in Mass Communication**, 5:3, 1988, ss.217-233

ALTHUSSER, Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul, İletişim, 1989

ALTINDAL, Aytunç, **Türkiye’de Kadın**, İstanbul, Anahtar Yay., 1991

ANG, Ien, “Culture and Communication: Towards An Ethnographic Critique of Media Consumption in the Transnational Media System”, **European Journal of Communication**, 5:2-3, 1990, ss.239-260

ANG, Ien, “Melodramatic Identifications: TV. Fiction and Women’s Fantasy”, **TV. and Women’s Culture: The Politics of The Popular**, der. Mary Ellen Brown, Newbury Park, Sage, 1990, ss.75-88

ARAT, Necla, **Feminizmin ABC’si**, İstanbul, Simavi Yay. , 1991

ARAT, Necla, **Kadın Sorunu**, İstanbul, Say Yay., 1986

ARAT, Yeşim, “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı”, **Toplum ve Bilim**, S:53, Bahar, 1991, ss.7-20

ASKER, Ayşe, **Kadın Gazeteciler: Türk Basınında Kadının Gazeteci Olarak Sorgulanması**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti, 1991

AYATA-GÜNEŞ, Sencer, “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, **Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiyesinde Kadın**, der. Şirin tekeli, İstanbul, İletişim, 1990, ss. 269-287

AZİZ, Aysel, **Araştırma Yöntemleri, Teknikleri ve İletişim**, Ankara, İLAD, 1990

AZİZ, Aysel, **Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi**, Ankara, TODAİE, 1973

BARBATSIS, Gretchen ve Yvette Guy, “Analysing Meaning in Form: Soap Opera’s Compositional Construction of ‘Realness’ “, **Journal of Broadcasting and Electronic Media**, 35:1, 1991, ss.59-74

BARBERO, Martin-Jesus, "Communication from Culture: the Crisis of the National and the Emergence of the Popular", **Media, Culture and Society**, 10:4, 1988, ss.447-465

BARRIOS, Leoncio, "TV. Telenovelas and Family Life in Venezuela", **World Families Watch TV**, der. James Lull, Newbury Park, Sage, 1988, ss.49-79

BERKTAY, Fatmagül, **Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak**, İstanbul, Pencere, 1991

BİNARK, Mutlu F., "Kullanımlar ve Doyumlar Sarkacı: Çizginin Dışına Salınmak", **Gazi Ün. BYYO. Dergisi**, 10, 1988-1989, ss.119-128

BIOCCA, Frank A., "Opposing Conceptions of the Audience: The Active and Passive Hemispheres of Mass Communication Theory", **Communication Yearbook V:11**, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1988, ss.51-80

BIOCCA, Frank A., "The Breakdown of the Canonical Audience", **Communication Yearbook V:11**, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1988, ss.127-132

BOXER- Marily J., "For and About Women: The Theory and Practice of Women's Studies in the US.", **Feminist Theory: A Critique of Ideology**, der. N.O.Keahane, M.Z.Rosaldo ve B.O.Celipi, Sussex, The Harvester Press, 1982, ss.237-272

BRITTAN, Arthur, **Meanings and Situations**, London, Routledge and Kegan Paul, 1973

BROTNER, Kirsten, "Intensities of Feeling: Modernity, Melodrama and Adolescence", **Theory, Culture and Society**, 8, 1991, ss.57-87

BROWN, Mary Ellen, "Consumption and Resistance: The Problem and Pleasure", **TV and Women's Culture: The Politics of the Popular**, ed. M.E.Brown, Newbury Park, Sage, 1990, ss.201-210

BROWN, Mary Ellen, "Feminist Cultural TV. Criticism-Culture, Theory and Practice", **TV and Women's Culture: The Politics of the Popular**, ed. M.E.Brown, Newbury Park, Sage, 1990, ss., 11-22

BROWN, Mary Ellen, "Motley Moments: Soap Operas: Carnival, Gossip and the Power of Utterance", **TV and Women's Culture: The Politics of the Popular**, ed. M.E.Brown, Newbury Park, Sage, 1990, ss. 183-198

BROWN, Roy, **Characteristics of Local Media Audiences**, Hampshire, Gower, 1983

BRUNDSON, Charlotte, "Crossroads: Notes on Soap Opera", **Screen**, 32:4, 1981, ss.32-37

BUDD, Mike, Robert M. Entman ve Clay Steinman, "The Affirmative Character of US. Cultural Studies", **Critical Studies in Mass Communication**, 7:2, 1990, ss.169-184

BYARS, Jackie, "Reading Feminine Discourse: Prime Time TV. in the US.", **Communication**, 9:3-4, 1987, ss.289-303

CANTOR, Muriel G. ve Joel M. Cantor, "Audience Composition and TV. Content", **Media Audience and Social Structure**, ed. Sandra Ball-Rokeach ve Muriel G. Cantor, Newbury Park, Sage, 1986, 214-255

CANTOR, Muriel G. ve Susan Pingree, **The Soap Opera**, Beverly Hills, Sage, 1983

CANTOR, Muriel G., "Audience Control", **TV: The Critical View**, ed. Horace Newcomb, NY., Oxford Un., 1982, ss.311-334

CANTOR, Muriel G., **Prime Time TV: Content & Control**, Beverly Hills, Sage, 1980

CAREY, James, "Popular Culture and Uses and Gratifications", **The Uses of Mass Communication**, der. Jay Blumler ve Elihu Katz, Beverly Hills, Sage, 1974, ss.224-248

CARRAGEE, Kevin M., "Interpretive Media Study and Interpretive Social Science", **Critical Studies in Mass Communication**, 7:2, 1990, ss.81-96

CARVETH, Rodney ve Alison Alexander, "Soap Opera Viewing Motivations and The Cultivation Process", **Journal of Broadcasting and Electronic Media**. 29:3, 1985, ss.259-273

CASSATA, M. B., "The Soap Opera", **TV. Genres: A Handbook and Reference Guide**, der. Brian G. Rose, Connecticut, Greenwood Press, 1985, ss.131-149

CASTRO, Ginette, **American Feminism: A Contemporary History**, NY, NY. Un. Press, 1990

CLARK, Danae, "Cagney & Lacey: Feminist Strategies of Detection", **TV. and Women's Culture: The Politics of the Popular**, der., M.E. Brown, Newbury Park, Sage, 1990, ss. 117-133

COMPESI, Ronald, "Gratifications of Daytime TV. Serial Viewers", **Journalism Quartely**, 57, 1980, ss.155-158

COMSTOCK, George, **The Evolution of American TV**, Newbury Park, Sage, 1989

CONDIT, Celeste Michele, "The Rhetorical Limits of Polysemy", **Critical Studies in Mass Communication**, 6, 1989, ss. 103-122

COWARD, Rosalind, **Kadınlık Arzuları: Günümüzde Kadın Cinselliği**, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1982

CREEDON, Pamela, "The Challenge of Re-Visioning Gender Values", **Women in Mass Communication: Challenging Gender Values**, der. P. Creedon, Beverly Hills, Sage, 1989, ss.13-33

CURRAN, James, "The New Revisionism in Mass Communication Research: A Reappraisal", **European Journal of Communication**, 5:2-3, 1990, ss.135-164

CURRAN, James, Michael Guruvitch ve Jane Wollacott, "The Study of the Media: Theoretical Approaches", **Culture, Society and the Media**, der. M. Gurevitch, T. Bennett, J. Curran ve J. Wollacott, London, Methuen, 1982, ss.11-29

ÇAĞATAY, Nilüfer, "Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler", **Kadın Bakış açısından 1980'ler Türkiye'deki Kadın**, der. Ş. Tekeli, İstanbul, İletişim, 1990, ss.301-311

ÇELEBİ, Aykut, **Söylem Çözümlemesi: Gazetelerin 'Haber' Oluşturma ve 'Gündem' Belirleme İşlevlerine Eleştirel Bir Yaklaşım**, Ankara, Ankara Ün., SBE, İletişim ABD., Yayınlanmamış YL. Tezi, 1990

ÇETİNKAYA, Hüsamettin, **Liberal Bilgi Üretim Tarzı ya da Kültürel Terörizm**, İstanbul, Ayrıım, 1991

DAHLOREN, Peter, "What's the Meaning of This? Viewers Plural Sense Making of TV. News", **Media, Culture and Society**, V:11, 1988, ss.285-301

DAVIS, Dennis K., "Finding New Models For Mass Communication Research: Notes on Surviving Ferment in the Field", **Communication Yearbook V:13**, der. J.A. Anderson, Newbury Park, sage, 1990, ss.545-553

DE LAURETIS, Teresa, **Alice Doesn't: Feminism, Semiotics and Cinema**, Bloomington, Indiana Un., 1984

DEMING, Caren, "For TV. Centered Criticism: Lessons From Feminism.", **TV. and Women's Culture: The Politics of the Popular**, der. M.E. Brown, Newbury Park, Sage, 1990, ss.37-60

DEMING, Caren, "Must Gender Paradigms Shift for Themselves?" **Rethinking Communication V:1 Paradigm Issues**, der. B.Dervin, L.Grossberg, B.O'Keefe, E.wartella, Newbury Park, Sage, 1989, ss.162-165

DOBROW, Julia R., "Patterns of Viewing and VCR Use: Implications for Cultivation Analysis", **Cultivation Analysis: New Directions in Media Effects Research**, der. N. Signorielli ve M.Morgan, Newbury Park, Sage, 1990, ss. 71-84

DUELLI-KLEIN, Renate, "How to do what we want to do: Thoughts about feminist methodology", **Theories of Women's Studies**, der. G.Bowles & R.Duelli-Klein, London, Routledge & Kegan Paul, 1983, ss.88-104

EAGLETON, Terry, **Edebiyat Kuramı**, İstanbul, Ayrıntı, 1990

EASTWOOD, Mary, "Feminism and the Law", **Women: A Feminist Perspective**, der. Jo Freeman, CA:Mayfield,1975, ss.325-336

ECO, Umberto, "Göstergebilimsel Bir Gerilla Savaşına Doğru", **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, der. ve çev. Yusuf Kaplan, Kayseri, Rey Yay., 1991, ss. 93-105

ECO, Umberto, **Alımlama Göstergebilimi**, İstanbul, Düzlem, 1991

EHRlich, Carol, "The Unhappy Marriage of Marxim and Feminism: Can It be Saved?", **Women and Revolution**, der. L.Sargent, Boston, South End Press, 1981, ss.109-134

EISENSTEIN, Zillah, "Reform and /or Revolution: Towards a Unified Women's Movement", **Women and Revolution**, der. L.Sargent, Boston, South End Press, 1981, ss.339-362

EISENSTEIN, Zillah, "The Sexual Politics of the New-Right: understanding the Crisis of Liberalism for the 1980's", **Feminist Theory: A Critique of Ideology**, der. N.O. Keohane, M.Z.Rosalda ve B.C.Celipi, Sussex, The Harvester Press, 1982, ss.77-98

ELSHTAIN, Jean-Bethke, "Feminist Discourse and Its Discontents: Language Power and Meaning", **Feminist Theory: A Critique of Ideology**, der. N.O. Keohane, M.Z.Rosalda ve B.C.Celipi, Sussex, The Harvester Press, 1982, ss.127-146

ERDOĞAN, Nezih, **Seyirci ve Bir Anlamlama Süreci Olarak Sinema**, Eskişehir, Anadolu Ün., SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1989

ESTEP, Rhoda ve Patrick T. Mac Donald, "Crime in the Afternoon: Murder and Robbery on Soap Operas", **Journal of Broadcasting and Electronic Media**, 29:3, 1985, ss.323-331

EVANS, Williams A., "The Interpretive Term Research: Innovation, Iteration or Illusion ?", **Critical Studies in Mass Communication**, 7:2, 1990, ss.147-168

EVREN, Burçak, **Türk Sinemasında Yeni Konular**, İstanbul, Broy, 1990

FEJES, Frea, "Critical Mass Communication Research and Media Effects: The Problem of Disappearing Audience", **Mass Communication Review Yearbook V:5**, der. Gurevitch & Levy, Beverly Hills, Sage, 1985, ss.517-530

FERRE-MARX, Myra ve Beth B. Hess, **Controversy and Coalition: The New Feminist Movement**, Boston, Twayne Pub., 1985

FEUER, Jane, "Genre Study and Television", **Channels of Discourse**, der. R.C.Allen, Chapel Hill, Un. of North Carolina, 1987, ss.113-133

FISKE, John ve John Hartley, "Bardic TV.", **TV: The Critical View**, der. H. Newcomb, NY., Oxford Un. Press, 1982, ss.495-509

FISKE, John ve John Hartley, **Reading Television**, London, Methuen, 3. bası, 1990

FISKE, John, "British Cultural Studies and TV.", **Channels of Discourse**, der. R.C.Allen, Chapel Hill, un. of North Carolina, 1987, ss.254-290

FISKE, John, "Meaningful Moments", **Critical Studies in Mass Communication**, 5:3, 1988, ss.246-250

FISKE, John, "Polysemy and Popularity", **Critical Studies in Mass Communication**, 3:3, 1986, ss.91-114

FISKE, John, "Representations of Power: Paradigms and Politics", **Rethinking Communication V:1 Paradigm Issues**, der. B.Dervin, L.Grossberg, B.O'Keefe, E.wartella, Newbury Park, Sage, 1989, ss. 169-172

FISKE, John, "Semiological Struggles", **Communication Yearbook V:14**, der. J.A.Anderson, Newbury Park, Sage, 1991, ss.33-39

FISKE, John, "Women and Quiz Shows: Consumerism, Patriachy and Resisting Pleasures", **TV. and Women's Culture: The Politics of the Popular**, der. M.E.Brown, Newbury Park, Sage, 1990, ss.134-143

FISKE, John, **Introduction to Communication Studies**, London, Methuen, 1982

FISKE, John, **Television Culture**, London, Routledge, 1989

FISKE, John, **Understanding Popular Culture**, Boston, Unwin Hyman, 1989

FLETCHER, John, "Melodrama", **Screen**, 29:3, 1988, ss.2-13

FLITTERMAN-LEWIS, Sandy, "Psycoanalysis, Film and TV.", **Channels of Discourse**, der. R.C.Allen, Chapel Hill, un. of North Carolina, 1987, ss.172-210

FRANCO, Jean, "The Incorporation of Women: A Comparison of North American and Mexican Popular Narrative", **Studies in Entertainment: A Critical Approaches to Mass Culture**, der. Tania Modleski, Bloomington, Indiana Un. Press, 1986, ss.119-138

FRANKLIN, Sarah, Celia Lury ve Jackie Stacey,"Feminism and Cultural Studies: Parts, Presents and Futures", **Media, Culture and Society**, 13:2, 1991, ss.193-214

FREEMAN, Jo, "The Women's Liberation Movement: Its Origins, Structures , Impact and Ideas", **Women: A Feminist Perspective**, der. J. Freeman, CA:Mayfield, 1975, ss.448-469

FRENTZEL-ZAGORSKA, Janina, "TV. Drama As A Vehicle of Social Communication", **European Journal of Communication**, 3, 1988, ss.397-413

FREUD, Sigmund, **Psikanaliz Üzerine**, İstanbul, Say, 1991, ss.133-157

FRY, Donald ve Virginia H.Fry, "A Semiotic Model For the Study of Mass communication", **Communication Yearbook V:9**, der. M.L.Laughin, Beverly Hills, Sage, 1986, ss.443-462

FRY, Virginia, Alison Alexander ve Donald L. Fry, "Textual Status, The Stigmatized Self and Media Consumption", **Communication Yearbook V:13**, der. J.A.Anderson, Newbury Park, Sage, 1990, ss.519-544

GALLAGHER, Margaret, "A Feminist Paradigm for Communication Research", **Rethinking Communication V:2 Paradigm Exemplars**, der. B. Dervin, B. O'Keefe, I. Grossberg, E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, ss.75-87

GANGULY, Keya, "Alien(nated) Readers: Harlequin Romances and the Politics of Popular Culture", **Communication**, 12, 1991, ss.129-150

GARFINKEL, Harold, "The Origins of the Term 'Ethnomethodology' ", **Ethnomethodology**, der. Ray Turner, London, Penguin, 1975, ss.15-18

GARFINKEL, Harold, **Studies in Ethnomethodology**, Englewood Cliffs, NJ., Prentice-Hall, 1967

GIDDENS, Anthony, "Time and Space in Social Theory: A Critical Remarks Upon Functionalism", **Current Perspectives in Social Theory**, der. S. C. Mc Nall ve G.N. Howe, Greenwich:Con., JAI, 1981, ss.3-13

GITLIN, Todd, "Primetime Ideology: The Hegemonic Process in TV. Entertainment", **TV: The Critical View**, der. H. Newcomb, NY., Oxford Un. Press, 1982, ss.426-454

GITLIN, Todd, "Who Communicates What to Whom, in What Voice and Why, About the Study of Mass Communication", **Critical Studies in Mass Communication**, 7:2, 1990, ss.185-196

GITLIN. Todd, **Inside Prime-Time**, New York, Pantheon, 1983

GLEEG, Stewart, **Power, Rule and Domination: A Critical and Emprical Understanding of Power in Sociological Theory and Organizational Life**, London, Kegan Paul & Routledge, 1975

GÖLE, Nilüfer, "Batı Modernizmi ve Post-Feminizm", **Toplum ve Bilim**, S:53, 1991, ss.63-74

GÖLE, Nilüfer, **Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme**, İstanbul, Ayrıntı, 1991

GRAY, Ann, "Reading the Audience", **Screen**, 28:3, 1987, ss.24-35

GRIMSHAW, Roger, Paul Willis ve Dorothy Hobson, "Introduction to Ethnography at the Center", **Culture, Media and Language, Working Papers in Cultural Studies 1972-1979**, der. S.Hall ve ark., London, Hutchinson, 1981, ss.73-77

GRIPSRUD, Jostein, "Toward A Flexible Methodology in Studying Media Meaning "Dynasty" in Norway", **Critical Studies in Mass Communication**, 7:2,1990, ss.117-128

GROSSBERG, Lawrence ve Paula A. Treichler, "Intersections of Power: Criticism, Television and Gender", **Communication**, 9:3-4, 1987, ss.273-287

GROSSBERG, Lawrence, "Rock and Roll in Search of An Audience", **Popular Music and Communication**, der. J.Lull, Newbury Park, Sage, 1987, ss.175-197

GUIRAUD, Pierre, **Göstergebilim**, çev. M. Yalçın, Sivas, M.Y. Özel Yayım, 1990, s.107 ve 115

GUNTER, Barrie, "Finding the Limits of Audience Activity", **Communication Yearbook V:II**, der. J.A.Anderson, Newbury Park, Sage, 1988, ss.108-126

GUNTER, Barrie, "The Perspective Audience", **Communication Yearbook V:II**, der. J.A.Anderson, Newbury Park, Sage, 1988, ss.22-50

HALL, Stuart, "Encoding/Decoding", **Culture, Media and Language, Working Papers in Cultural Studies 1972-1979**, der. S. Hall ve ark., London, Hutchinson, 1981, ss. 128-138

HALL, Stuart, "Ideology and Communication Theory", **Rethinking Communication V:1 Paradigm Issues**, ed. B. Dervin, L. Grossberg, B. O'Keefe, E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, ss.40-52

HARTLEY, John, "the Real World of Audience", **Critical Studies in Mass Communication**, 5:3 ,1988, ss.234-238

HARTMANN, Heidi, "The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Toward A More Progressive Union", **Women and Revolution**, ed. L. Sargent, Boston, South End press, 1981, ss. 1-42

HAWKINS, Robert P. ve Suzanne Pingree, "Divergent Psychological Processes in Constructing Social Reality from Mass Media Content", **Cultivation Analysis: New Directions in Media Effects Research**, ed. N. Signorielli ve M.Morgan, Newbury Park, Sage, 1990, ss. 35-50

HEATH, Stephen ve Gillian Skirrow, "An Interview with Raymond Williams", **Studies in Entertainment: A Critical Approach to Mass Culture**, ed. T.Modleski, Bloomington, Indiana Un. Press, 1986, ss.3-17

HENRY, Susan, "Changing Media History Through Women's History", **Women in Mass Communication: Challenging Gender Values**, ed. P. Creedon, Beverly Hills, Sage, 1989, ss.34-57

HERZOG, Herta, "Motivations and Gratifications of Daily Serial Listeners", **The Process and Effects of Mass Communication**, ed. W. Schramm, Urbana, Un. of Illinois, 1965, ss.50-55

HERZOG, Herta, "What Do We Really Know About Daytime Serial Listeners", **Radio Research 1942-1943**, ed. P.L.Lazarsfeld & F. Stanton, NY., Dyell, Sloan & Pearce, 1944, ss.3-33

HIRSCH, Paul M., "The Role of TV. and Popular Culture in Contemporary Society", **TV: The Critical View**, der., H.Newcomb, NY., Oxford Un. Press, 1982, ss. 280-310

HOBSON, Dorothy, "Housewives and the Mass Media", **Culture, Media and Language, Working Papers in Cultural Studies 1972-1979**, der. S.Hall ve ark., London, Hutchinson, 1981, ss. 105-116

HOBSON, Dorothy, "Women Audiences and the Workplace", **Television and Women's Culture: the Politics of the Popular**, der. M.E. Brown, Newbury Park, Sage, 1990, ss.61-71

HOBSON, Dorothy, **Crossroads: The Drama of Soap Opera**, London, Methuen, 1982

HOIJER, Brigitta, "Studying Viewer's Reception of TV. Programmes: Theoretical and Methodological Considerations", **European Journal of Communication**, 5, 1990, ss.29-56

HOLUB, Robert, **Reception Theory: A Critical Introduction**, London, Methuen, 1984

HUYSSSEN, Andreas, "Mass Culture as Woman: Modernism's Other", **Studies in Entertainment: A Critical Approach to Mass Culture**, der. T.Modleski, Bloomington, Indiana Un. Press, 1986, ss.188-207

INTINTOLI, Michael James, **Taking Soaps Seriously: The World of Guiding Light**, NY., Praeger, 1984

JAYARTANE, Toby Epstein, "The Value of Quantitative Methodology for Feminist Research", **Theories of Women's Studies**, der. Gloria Bowles ve Renata Duelli-Klein, London, Routledge & Kegan Paul, 1983, ss. 140-161

JENSEN, Klaus Bruhn ve Karl Erik Rosengren, "Five Traditions in Search of the Audience", **European Journal of Communication**, 5:2-3, 1990, ss. 207-238

JENSEN, Klaus Bruhn, "Qualitative Audience Research: Toward An Integrative Approach to Reception", **Critical Studies in Mass Communication**, 4, 1987, ss.21-36

JENSEN, Klaus Bruhn, "The Politics of Polysemy: TV. News Everyday Consciousness and Political Action", **Media, Culture and Society**, 12:1, 1990, ss. 57-77

JENSEN, Klaus Bruhn, "TV. Futures: A Social Action Methodology for Studying Interpretive Communication", **Critical Studies in Mass Communication**, 7:2, 1990, ss.129-146

JENSEN, Klaus Bruhn, "When is Meaning ? Communication Theory, Pragmatism and Mass Media Reception", **Communication Yearbook V:14**, der. J.A. Anderson, Newbury park, Sage, 1991, ss.3-32

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, **İnsan, Aile ve Kültür**, İstanbul, Remzi Yay., 1990

KANDİYOTİ, Deniz, "Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözülmesine Yönelik Notlar", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, der. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim, 1990, ss.341-356

KAPLAN, E. Ann, "Feminist Criticism and TV.", **Channels of Discourse**, der. R.C. Allen, Chapell Hill, Un. of North Carolina, 1987, ss.211-253

KAPLAN, Sydney Janet, "Varieties of Feminist Criticism", **Making A Difference: Feminist Literary Criticism**, der. Gayle Greene ve Coppelina Kuhn, London, Methuen, 1985, ss. 37-58

KAPLAN, Yusuf, "Öykü Anlatma ve Mit Üretme Aracı Olarak Televizyon", **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, der. ve çev. Yusuf Kaplan, Kayseri, Rey Yay., 1991, ss. 115-139

KATZ, Elihu ve David Foulkes, "On the Use of the Mass Media as "escape": Clarification of a Concept", **Public Opinion Quarterly**, 26:2, 1962, 376-388

KATZ, Elihu ve Tamar Liebes, "Once upon A Time in Dallas", **Intermedia**, 1203, 1984, ss.28-32

KATZ, Elihu ve Tamar Liebes, "Patterns of Involvement in Television Fiction: A Comparative Analysis", **European Journal of Communication**, 1, 1986, ss. 151-171

KATZ, Elihu, Jay Gurevitch ve Michael Gurevitch, "Reaching Out: A Future For Gratifications Research", **Media Gratifications Research: Current Perspectives**, der. K .E. Rosengren, L .A. Wenner, P. Palmgreen, Beverly Hills, Sage, 1985, ss. 255-273

KATZ, Elihu, Tamar Liebes ve Sumito Iwao, "Neither Here Nor There: Why "Dallas" Failed in Japan", **Communication**, 12, 1991, ss.99-110

KELLNER, Douglas, "Television, Ideology and Emancipatory Popular Culture", **TV. : The Critical View**, der. H. Newcomb, NY., Oxford Un. Press, 1982, ss. 386-422

KERBEL, Michael, "The Golden Age of Television Drama", **TV. : The Critical View**, der. H. Newcomb, NY., Oxford Un. Press, 1982, ss. 47-63

KIELWASSER, Alfred ve Michelle A. Wolf, "The Appeal of Soap Opera: An Analysis of Process and Quality in Dramatic Serial Gratifications", **Journal of Popular Culture**, 23:2, 1989, ss.111-123

KLAPPER, J. T., "Mass Communication Research: An Old Road Resurveyed", **Public Opinion Quarterly**, 27, 1963, ss. 515-527

KOZLOFF, Sarah Ruth, "Narrative Theory and TV.", **Channels of Discourse**, der. R.C. Allen, Chapell Hill, Un. of North Carolina, 1987, ss. 42-73

KÖKER-DANYAL, Eser, **Türkiye'de Kadın, Eğitim ve Siyaset, "Yüksek Öğrenim Kurumlarında Kadının Durumu Üzerine Bir İnceleme"**, Ankara, AÜ., SBE., Siyaset ABD., Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1988

KREUTZNER, Gabriele ve Ellen Seiter, "Not All 'Soaps' Are Created Equal: Towards A Cross-Cultural Criticism of TV. Serials", **Screen**, 32:2, 1991, ss.154-172

KUHN, Annette, "Women's Genre", **Screen**, 25:1, 1984, ss.18-29

KÜÇÜK, Mehmet, "Kitle İletişim Araçlarının 'Sınırlı' Etkisi ve Etkileşimcilik", AÜ. **BYYO Yıllık 1991-1992**, Ankara, 1991, ss. 277-288

LEMBO, Ronald ve Kenneth H. Tucker Jr., "Culture TV. and Opposition: Rethinking Cultural Studies", **Critical Studies in Mass Communication**, 7:2, 1990, ss. 97-116

LEMISH, Dafna, "Soap Opera Viewing in Colledge: A Naturalistic Inquiry", **Journal of Broadcasting and Electronic Media**, 29:3, 1985, ss. 275-293

LIEBES, Tamar ve Elihu Katz, "Patterns of Involvement in TV. Action: A Comparative Analysis", **European Journal of Communication**, 1, 1986, ss. 151-171

LIEBES, Tamar, "Cultural Differences in Retalling of TV. Fiction", **Critical Studies in Mass Communication**, 5, 1988, ss. 277-292

LINDLOF, Thomas R., "Media Audiences as Interpretive Communities", **Communication Yearbook V:II**, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1988, ss. 81-107

LINDLOF, Thomas R., "The Practice of Attendance and The Forms of the Audience", **Communication Yearbook V:II**, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1988, ss. 133-147

LINDLOF, Thomas R., "The Qualitative Study of Media Audiences", **Journal of Broadcasting and Electronic Media**, 35:1, 1991, ss. 23-42

LIVINSTONE, Sonia M., "Interpreting A TV. Narrative: How Different Viewers See A Story", **Journal of Communication**, 40:1, 1990, ss.72-85

LIVINSTONE, Sonia M., "Interpretive Viewers and Structured Programs", **Communication Research**, 16:1, 1989, ss. 25-58

LIVINSTONE, Sonia M., "Why People Watch Soap Opera: An Analysis of the Explanation of British Viewers", **European Journal of Communication**, 3, 1988, ss. 55-80

LIVINSTONE, Sonia M., **Making Sense of Television: The Psychology of Audience Interpretation**, Oxford, Pergamon, 1990

LULL, James, "Audience Texts and Contexts", **Critical Studies in Mass Communication**, 4:3, 1987, ss. 318-322

LULL, James, "Constructing Rituals of Extension Through Family TV. Viewing", **World Families Watch TV.**, der. James Lull, Newbury Park, Sage, 1988, ss. 237-259

LULL, James, "Etnographic Studies of Broadcast Media Audiences", **Broadcast Research Methods**, der. Dominick ve Fletcher, Boston, Allyn-Bacon, 1985, ss. 80-88

LULL, James, "Listeners Communicative Uses of Popular Music", **Popular Music and Communication**, der. J. Lull, Newbury Park, Sage, 1987, ss. 140-174

LULL, James, "The Audience as Nuisance", **Critical Studies in Mass Communication**, 5:3, 1988, ss. 239-242

LULL, James, "The Family and TV. in the World Cultures", **World Families Watch TV.**, der. James Lull, Newbury Park, Sage, 1988, ss. 9-21

LULL, James, "The Social Uses of TV.", **Journal of Communication**, 30:2, 1980, ss. 271-294

LUTTRELL, Wendy, "A Book Review", **Signs**, 15:3, 1990, ss.635-640

MARTIN-BARBERO, Jesus, "Communication from Culture: The Crisis of the National and the Emergence of the Popular", **Media, Culture and Society**, 10:4, 1988, 447-465

MATTELART, Michele, "Women and the Cultural Industries", **Media, Culture and Society**, 4, 1982, 133-151

MAYNARD, Douglas W. ve Thomas P. Wilson, "On the Reification of Social Structure", **Current Perspectives in Social Theories**, V:I, der. S.G. Mc Nall ve G.N.Howe, Greenwich, Connecticut, JAI, 1980, 287-322

MAYNARD, Mary, "Trend Report: The Re-Shaping of Sociology ? Trends in the Study of Gender", **Sociology**, 24:2, 1990, ss. 269-290

Mc CORMACK, Thelma, "Male Conceptions of Female Audience", **Mass Communication Review Yearbook** V:4, der. E. Wartella ve C. Whitney, Beverly Hills, Sage, 1983, 273-283

Mc LEOD, Jack ve Lee B. Becker, "The Uses and Gratifications Approach", **Handbook of Political Communication**, der. K. Sanders ve D. Nimmo, Beverly Hills, Sage, 1981, 67-89

Mc QUAIL, Dennis, **Mass Communication: An Introduction**, Newbury Park, Sage, 1989

MIES, Maria, "Towards a Methodology For Feminist Research", **Theories of Women's Studies**, der. G. Bowles ve R. Duelli-Klein, London, Routledge & Kegan Paul, 1983, ss. 117-139

MILLET, Kate, **Cinsel Politika**, İstanbul, Payel, 1973

MODLESKI, Tania, **Loving With Vengeance: Mass Produced Fantasies for Women**, London, Methuen, 1982

MOORES, Shaun, "Text, Readers and Contexts of Reading: Developments in the Study of Media Audience", **Media, Culture and Society**, 12:1, 1990, 9-29

MORAN, Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul, Cem Yay., 1991

MORGAN, Michael ve Nancy Signorielli, "Cultivation Analysis: Conceptualization and Methodology", **Cultivation Analysis: New Directions in Media Effects Research**, der. Michael Morgan ve Nancy Signorielli, Newbury Park, Sage, 1990, 13-34

MORGAN, Michael, "International Cultivation Analysis", **Cultivation Analysis: New Directions in Media Effects Research**, der. Michael Morgan ve Nancy Signorielli, Newbury Park, Sage, 1990, 225-248

MORLEY, David ve Roger Silverstone, "Domestic Communication: Technologies and Meaning", **Media, Culture and Society**, 12:1, 1990, 31-55

MORLEY, David, "Cultural Transformations: The Politics of Resistance", **Mass Communication Review Yearbook**. V:5, der. M. Gurevitch ve M.R. Levy, Beverly Hills, Sage, 1985, 237-250

MORLEY, David, "Texts, Readers and Subjects", **Culture, Media and Language: Working Papers in Cultural Studies 1972-1979**, der. S. Hall ve ark., London, Hutchinson, 1981, 163-177

MORLEY, David, "The Construction of Everyday Life, The Political Communication and Domestic Media", **New Directions in Political Communication**, der. D. Nimmo ve D.K.. Sanders, Newbury Park, Sage, 1990, 123-136

MORLEY, David, "Where the Global Meets the Local: Notes from the Sitting Room", **Screen**, 32:1, 1991, 1-15

MORLEY, David, **Family Television: Power and Domestic Leisure**, London, Comedia, 1986

MORLEY: David, "Domestic Relations: The Framework of Family Viewing in Great Britain", **World Families Watch Television**, der. J.Lull, Newbury Park. Sage, 1988, 22-44

MURDOCK, Graham, "Critical Inquiry and Audience Activity", **Rethinking Communication V:2, Paradigm Exemplars**, der. B. Dervin, B.O'Keefe, L. Grossberg ve E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, 226-249

MUTLU, Erol, "Kitle İletişim Kuramları ve Türkiye'de Basın-Yayın Eğitimi", **AÜ.BYYO Yıllık 1991/1992**, Ankara, 1991, ss. 119-142

MUTLU, Erol, **Televizyonu Anlamak**, Ankara, Gündoğan, 1991

NALÇAOĞLU, Halil, **Elektronik Media Ortamında Aktif/Pasif İzleyici Sorunu: Toplumsal Sistem/Toplumsal Eylem İkilemi**, AÜ., SBE, İletişim ABD, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, 1990

NEALE, Steve, "Melodrama and Tears", **Screen**, 27:6, 1986, 6-22

NEALE, Steve, "Questions of Genre", **Screen**, 31:1, 1990, 45-66

NEWCOMB, Horace M., "The Search for Media Meaning", **Communication Yearbook V:14**, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1991, 40-47

NIGHTINGALE, Virginia, "Women as Audiences", **TV. and Women's Culture: The Politics of The Popular**, der. M.E. Brown, Newbury Park, Sage, 1990, 25-36

O'NEILL, John, "From Phenomenology to Ethnomethodology: Some Radical 'Misreadings' ", **Current Perspectives in Social Theory**, V:1, der. S.G. Mc Nall ve F.N. Howe, Greenwich, Con., JAI, 1980, 7-20

OAKLEY, Ann ve Judith Mitchell, **Kadın ve Eşitlik**, İstanbul, Kaynak, 1984

OAKLEY, Ann, "Interviewing Women: A Controdition in Terms", **Doing Feminist Research**, der. Helen Roberts, London, Routledge & Kegan Paul, 1984, 30-61

ÖZBAY, Ferhunde, "Kadınların Eviçi ve Evdışı Uğraşlarındaki Değişme", **Kadın Bakış açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, der.Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim, 1990, 117-144

ÖZBEK, Meral, **Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski**, İstanbul, İletişim, 1991

ÖZTÜRK, Serap, **Televizyonda Kadınlara Yönelik Programlar: "Hanımlar Sizin İçin" ve "Çalışan Hanımlar Sizin için" Programlarının İncelenmesi**, Eskişehir, Anadolu Ün., SBE., Yayınlanmamış YL. Tezi, 1987

PERSE, Elizabeth ve Alan M. Rubin, "Audience Activity and Satisfaction With Favorite TV. Soap Opera", **Journalism Quartely**, 55:2, 1988, 368-375

PHILIPSEN, Berry, "An Ethnografic Approach to Communication Studies", **Rethinking Communication V:2 Paradigm Exemplars**, der. B. Dervin, B.O'Keefe, L. Grossberg ve E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, 258-268

PORTER, Denis, "Soap Time: Thoughts on Commodity Art Form", **TV. The Critical View**, der. H. Newcomb, NY., Oqford Un. Press, 1982, 122-131

PRESS, Andrea, "Class and Gender in the Hegomonic Process: Class Differences in Women's Perceptions of TV. Realism and Identification with TV. Characters", **Media, Culture and Society**, 11, 1989, 229-251

PRESS, Andrea, "The Ongoing Feminist Revolution", **Critical Studies in Mass Communication**, 6:2, 1989, 196-201

RADWAY, Janice, "Identifying Ideological Seams: Mass Culture, Analytical Method and Political Practice", **Communication**, 9:1, 1986, 93-123

RADWAY, Janice, "Interpretive Communities and Variable Literacies: The Functions of Romance Reading", **Daedalus**, 113: 3, 1983, 49-73

RADWAY, Janice, "Seamless Webb: Ideology and Mass Communication", **Communication** , 7: 4, 1986, 291-312

RADWAY, Janice, **Reading Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature**, Chapell Hill, Un. of North Carolina, 1984

RAKOW, Lana, "A Bridge to the Future: Re-Visioning Gender in Communication", **Women in Mass Communication: Challenging Gender Values**, der. P. Creedon, Beverly Hills, Sage, 1989, 299-312

RAKOW, Lana, "Feminist Approaches to Popular Culture: Giving Patriarchy Its Due", *Communication*, 9, 1986, 19-41

RAKOW, Lana, "Feminist Studies: The Next Stage", *Critical Studies in Mass Communication*, 6:2, 1989, 209-215

RAKOW, Lana, "Gendered Technology and Gendered Practice", *Critical Studies in Mass Communication*, 5, 1988, 57-70

REAL, Michael, *Super Media: A Cultural Studies Approach*, Newbury Park, Sage, 1989

REINHARZ, Shulamit, "Experiential Analysis: A Contribution to Feminist Research", *Theories of Women's Studies*, der. G. Bowles ve R. Duelli-Klein, London, Routledge & Kegan Paul, 1983, 162-191

ROGERS, Everette M. ve L. Antola, "Telenovelas: A Latin American Success Story", *Journal of Communication*, 34: 4, 1985, 24-35

ROSALDO, Renate, *Culture & Truth: The Remarking of Social Analysis*, Boston, Beacon Press, 1989

ROSENGREN, Karl Erik, "Communication Research: One Paradigm or Four ? ", *Journal of Communication*, 33, 1983, 185-207

ROSENGREN, Karl Erik, "Growth of A Research Tradition: Some Concluding Remarks", *Media Gratifications Research: Current Perspectives*, der. K.E. Rosengren, L.A. Wenner, P. Palmgreen, B. Hills, Sage, 1985, 275-284

ROSENGREN, Karl Erik, "Paradigm Lost and Regained", *Rethinking Communication V:1 Paradigm Issues*, der. B. Dervin, B.O'Keefe, L. Grossberg ve E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, 21-39

RUBIN, Alan M., "Uses of Daytime TV Soap Operas by College Students", **Journal of Broadcasting and Electronic Media**, 29:3, 1985, 241-258

RUBIN, Alan M., "Uses, Gratifications and Media Effects Research", **Perspectives and Media Effects**, der. B. Zillmann, NJ, Lawrence-Erlbaum Pub. , 1986, 281-301

RUTENBERG, Taly, "Learning Women's Studies", **Theories of Women's Studies**, der. G. Bowles ve R. Duelli-Klein, London, Routledge & Kegan Paul, 1983, 72-78

SAKTANBER, Ayşe, "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait veya İyi Eş, Fedekar Anne", **Kadın Bakış açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, der. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim, 1990, 195-215

SCHOLLE, David J., "Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Kuramından İktidar/Bilgiye", **AÜ.BYYO Yıllık 1989/1990**, çev. M. Küçük, Ankara, 1991, 149-185

SCHRODER, Kim, "Convergence of Antogonistic Traditions ? The Care of Audience Research", **European Journal of Communication**, 2:1, 1985, 7-31

SCHWICHTENBERG, Cathy, " The 'Mother Lode' of Feminist Research: Congruent Paradigms in the Analysis of Beauty Culture", **Rethinking Communication V:2 Paradigm Exemplars**, der. B. Dervin, B.O'Keefe, L. Grossberg ve E. Wartella, Newbury Park, Sage, 1989, 291-306

SCHWICHTENBERG, Cathy, "Feminist Cultural Studies", **Critical Studies in Mass Communication**, 6:2, 1989, 202-208

SEGAL, Lynne, **Gelecek Kadın Mı?**, İstanbul, Afa, 1990

SELF, David, **Television Drama**, London, Macmillan, 1984

SIGMAN, Stuart J., "Toward An Integration of Diverse Communication Contexts", **Communication Yearbook**, V:13, der. J.A. Anderson, Newbury Park, Sage, 1990, 554-563

SILVERSTONE, Roger, "From Audience to Consumers: The Household and the Consumption of Communication and Information Technologies", **European Journal of Communication**, 6:2, 1991, 135-154

SILVERSTONE, Roger, "TV. and Everyday Life: Towards An Antropology of the TV. Audience", **Public Communication: The New Imperatives, Future Directions For Media Research**, der. Marjorie Ferguson, London, Süage, 1990, 173-190

SMITH-CRAFTON, Marily, "Women's Movement Media and Cultural Politics", **Women in Mass Communication: Challenging Gender Values**, der.' Pamela Creedon, Beverly Hills, Sage, 1989, 278-298

STANLEY, Liz ve Sue Wise, "Back into Personal or Our Attempt to Construct "Feminist Research" ", **Theories of Women's Studies**, der. G. Bowles ve R. Duelli-Klein, London, Routledge & Kegan Paul, 1983, 192-209

STEEVES, Leslie H., "Feminist Theories and Media Studies", **Critical Studies in Mass Communication**, 4:2, 1982, 95-135

STEEVES, Leslie H., "Gender and Mass Communication in a Global Context", **Women in Mass Communication: Challenging Gender Values**, der. Pamela Creedon, Beverly Hills, Sage, 1989, 83-111

STEINER, Linda, "Oppositional Decoding as an Act of Resistance", **Critical Studies in Mass Communication**, 5:1, 1988, 1-15

SÜLLÜ, Nur, **Sinemada Feminist Eleştiri**, Eskişehir, Anadolu Ün., SBE, Yayınlanmamış YL. Tezi, 1988

SWIDLER, Ann, Melisa Rapp ve Yasemin Soysal, "Format and Formula in Prime Time TV.", **Media Audience and Social Structure**, der. Sandra Ball-Rokeach ve Muriel G. Cantor, Newbury Park, Sage, 1986, 324-337

TEKELİ, Şirin, "1980'ler Türkiyesinde Kadın", **Kadın Bakış açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, der. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim, 1990, 7-40

TEKELİ, Şirin, **Kadınlar İçin**, İstanbul, Alan Yay, 1988

THORBURN, David, "TV. Melodrama", **TV. The Critical View**, der. H. Newcomb, NY., Oxford Un. Press, 1982, 529-546

TIMBERG, Bernard, "The Rhetoric of Camera in TV. Soap Opera", **TV. The Critical View**, der. H. Newcomb, NY., Oxford Un. Press, 1982, 132-147

TOKGÖZ, Oya, **Siyasal Haberleşme ve Kadın**, Ankara, Sevinç, 1979

TOKGÖZ, Oya, **Televizyonun Kadının Siyallaşmasında Etkisi**, Ankara, SBF, 1976

TREICHLER, Paula A. ve Ellen Wartella, "Interventions: Feminist Theory and Communication Studies", **Communication**, 9:1, 1986, 1-18

TULLOCH, John, **Television Drama: Agency-Audience and Myth**, London, Routledge, 1990

TURA, Saffet Murat, **Freud'dan Lacan'A Psikanaliz**, İstanbul, Aynıntı, 1989

TÜRKOĞLU, Nuray, **Toplumsal Değişmede Televizyon İzleyiciliği**, İstanbul, İst. Ün., SBE., Sosyoloji ABD., Yayınlanmamış DR. Tezi, 1988

UĞUR, Aydın, **Keşfedilmemiş Kıta: Günlük Yaşam ve Zihniyet Kalıplarımız**, İstanbul, İletişim, 1991

VINK, Nico, **The Telenovela and Emancipation: A Study on TV. and Social Change in Brazil**, Amsterdam, Royal Tropical Ins. of Netharlands, 1988

WATKINS, Bari, "Feminism: A Last Chance For the Humanities", **Theories of Women's Studies**, der. G. Bowles ve R. Duelli-Klein, London, Routledge & Kegan Paul, 1983,79-87

WESTHOTT- Marcia, "Women's Studies As A Strategy For Change: Between Criticism and Vision", **Theories of Women's Studies**, der. G. Bowles ve R. Duelli-Klein, London, Routledge & Kegan Paul, 1983, 210-218

WILLIAMS, Fiona, "Feminist Critiques of the Welfare State", **Social Policy: A Critical Introduction**, Oxford, Basil Blackwell, 1989, 41-86

WILLIAMS, Raymond, **TV.: Technology and Cultural Form**, London,Penguin, 1974

WILLIS, Paul, "Notes on Method", **Culture, Media and Language, Working Papers in Cultural Studies 1972-1979**, der. S. Hall ve ark., London, Hutchinson, 1981, 88-95

WOLFF, Kurt, "Fenomenoloji ve Sosyoloji", çev. H. Rızatepe, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, der. T. Bottomore ve R. Nisbet, Ankara, Verso, 1990, 509-571

YODELIS-SMITH, Mary Ann, "Research Retrospective: Feminism and The Media", **Mass Communication Review Yearbook V:4**, der. E. Wartella ve C. Whitney, Beverly Hills, Sage, 1983, 213-228

SUMMARY

In this thesis, titled "Television Day-Time Serials and Active Women Audiences", the aim is to contribute to the development of Feminist Television Criticism in Turkey. Turkish women have begun to re-define their places in the private and public sphere and to produce the alternative policies, that include working-life conditions, motherhood, childcare, housework, power relations in family, sexuality etc... They have also begun to examine current communication processes and tried to create alternatives. The women intervention in to the communication sphere has two different dimensions. First of these deals with the women in the Communication Institutions, the second is about mass media messages and women receivers. This research covers the second dimension above mentioned.

The main object of the study is to search interaction between women viewers and day-time serials. In the thesis, we have searched to find out answers to the questions on follows:

"How and why do the women audiences watch day-time serials ?", "Do the day-time serials have an important place in regular women viewers' daily life ?", "How do the day-time serials affect women viewers' cultural and social knowledge ?"

In the study, by using a limited sample, data were collected with indept-interviews and an open-ended questionnaire. This kind of research is common in Reception Analysis which claims to go beyond either quantitative or qualitative analysis' shortcomings.

The first chapter of the study deals with the intervention of women to the social sciences. The second chapter is about communication research and women intervention. The third chapter examines interaction between the audience and television texts, based on Reception Analysis. The following chapter analyses the data gathered from the interviews and questionnaire.

In the final chapter, the following conclusions have been reached:

-The day-time serials have an important place in the daily lives of regular women audiences.

-Heavy viewers perceive the fictional world of the day-time serials as "real".

-Most of the viewers find the serials as relaxing. However, some of them get some advices and information that they may use in their daily lives.

-Watching day-time serials usually causes interpersonal communication between the viewers.

-The day-time serials provide " a time" and "a space" for women audiences to escape from their duties and responsibilities. But at the same time, these television productions domesticate the women's resistance against patriarchy.

